5

Молодняк

1931
травень

роспилен

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Я52 М75 Інв.№ нс 87159

~~Автор~~ Молодняк: літ.-мистец.

Назва та громад.-політ. ілюстрований журнал-місячник.

Місце, рік видання Х., 1931.

Кіль-ть стор. 126 с.: іл.

-\\- окр. листів

-\\- ілюстрацій 21 іл.

-\\- карт

-\\- схем

Том ______ частина ______ ~~вип.~~ № 5 (53) травень.

~~Комплект~~: С. 12-13 – склеєна.

С. 107-112 – вирвана.

Типогр. ошибка – С. 33-34 следует после С. 46. Текст не нарушен.

Примітка.

18.02.03

М О Л О Д Н Я К

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ-МІСЯЧНИК

ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ
О. ВОРОБІНА, О. КАРПЕКА, О. КОРНІЙЧУКА, ДАВ. КОПИЦІ, Л. ПЕРВОМАЙСЬКОГО, К. ТУРГАНА, М. ЦИМБАЛА

Травень
1931
Харків

5
53

Бібліографічний опис цього видання вміщено в «Літопису Українського Друку», «Картковому репертуарі» та інших покажчиках Української Книжкової Палати.

Укрголовліт 194 жб. Зам. № 1217—5.4

ВРНГ УСРР. Укрполіграфоб'єднання. Газетна фабрика ім. В. Блакитного

ПОЕЗІЯ

Я. Гримайло

УРИВОК З РОМАНУ „ДНІПРОБУД“

II. Пролог

Безліч маленьких літер —
На сторінці—повістці денній...
«Слухаю...
Товариш Вінтер? [1]).
«Так.
Ленін».
Оливець з-під паперу підняв.
«Гаразд...
Дожидати вас буду».
І ретельно:
«20 о 4-й дня
«Справи Дніпробуду».
Потім —
на металевім підмурку
Поклав —
телефонну рурку
І схилившись до столу,
з оливцем у руці
Довго проглядав
якісь папірці...

І знову —
заходили без кінця —
І слухав уважно
і правих
й не правих...
Від поміток
його оливця,
Оживали,
здавалося,
справи.
Наче б самим їм—
ясна була ціль —
Після коротких —
порад його...
А нові делегати,
нові посланці —
З бокового,
з парадного —
Приймальну —
одчинену щойно —
Постачали безперебойно.

Китайцю ніяково...
Де ж пак
Там...
Він пригадує:
написи...
дати...
«Китайців і собак —
рішуче не пускати».
А тут!..
тут він день—і на!
Прямо —
до Леніна.
Китайцю ніяково...

А відтак —
З дверей кабінету —
іде сибіряк.
Туди—до Сибіру —
думки, ті мости...
Й між ними: який товариський...
простий...

Може тому, що вирують сніги,
Все їм здається —
неначе у казці..
Трішки нервово —
своєї черги
Дожидають —
смугляві кавказці.
Але, забувши —
горянські норови
Ввійдуть до нього
без гордих грацій.
Повідати болі,
повідати пориви—
Трудящих —
своїх націй.

---

[1]) Начальник будівництва Дніпробуду.

4

А він —
без «леґендарного» ореолу.
Над ореоли усіх мастей.
Поглядом теплим —
з-за столу
Зустріне своїх гостей.
А за мить земляками...
з одних ніби місць...
Немає різниці —
ні в стані,
ні в нації...
Аналізуючи —
речень зміст,
Аналізуючи —
ситуації —
Не трафаретним:
«до відому принято»
Або ухильним:
«це, знаєте, виняток»...
Кутою чотою постанов —
Перевіряючи знов і знов...
Наказом —
дієвих резолюцій —
Закінчить —
прості інтерв'ю ці.

4-та година.
Ет, к псам!
Засичали зміями знов вони!..
Ленін в кабінеті—сам...
Ленін—знервований.
А в тім, з таким.
З іншими відтінками —
Анонімками
Справу мати—не першинка.
Тільки!..
«Коректність» яка!
Якими епітетами —
оздоблена річ.
«ВЕЛЬМИШАНОВНИЙ
«ВОЛОДИМИР ІЛЛІЧ!
(Красненько дякую за шану)
«Я до речі,
з Вашого стану.
«І тому —
це питання підняв.
«Що йдучи
(науково)
поспіль віків —
«Болію завданнями
нашого дня.
«Не менше
од Ваших спільників.
«Справу почесну —
але й ризиковану
«Взявши на себе —
під свій одповіт —
(країну розтерзану
паралізовану)
вивести в світ
«Знайте —
шануєм вождя,
а не коміка.
«Знайте —
Ваш крок відчувають віка.
«Знайте —
політику
визначає —
економіка.
«А не навпаки.
«Країна у лещатах —
холоду,
голоду...
«Країна—руїна.
«А Ви!..
Чи болієте Ви її ранами
«Фантазуючи —
химерними плянами?
«Я запитую Вас!..
Бо кому ж зрозуміти?
«Справі провал —
не словами
прирік цій я...
«Володимир Ілліч!
це ж міти.
«Володимир Ілліч!
це ж—ЕЛЕКТРО-ФІКЦІЯ.
«Не ГОЕЛРО,
і не пляни —
«Ліки на рани.
«Поможуть піднятись, —
поможуть ожити:
«Концесії,
експорт,
кредити.
«Зрушити-степ і індустрію
«Основами
буржуазного
устрою.
«Ось квінтесенція
житьових пропозицій.
«Зважте слова ці
зважте думки ці.
«До цього ж —
копирсніть робітничо-селянські надри.
«Де там—кадри?
«Пусто-порожнє плесо!..
«Це ж не секрет...
З особливою шаною —
професор
Зет.
«P. S. До речі
не забувайте двох істин,
суті двох думок —

«1. Найбільші фантасти—кокаїністи.
«2. Від величного—до смішного —
один крок.

. . .

«Електрофікція»!..
Розмірений шерх підошов.
«Ач, політики!»
Ленін до вікна підійшов.
«Та бачте,
ідея—занадто надсмикана
Краще—підшити, підбити було б!.»
Однодумець Уельса [1])
А може й Деникіна —
Дипломатичний—жлоб!
І розірвавши натроє—листа
Дивився у даль—
де, здавалось, міста
Виростали нові —
і дротами тугими
Повиті простори —
дзвеніли над ними...

Довкола поглянув...
погляд натрапив
На кольорові,
повз стіни,
мапи...
«Ескіз ГОЕЛРО»
Прискорений крок.
Очима припав —
до магічних крапок,
що мали десь там...
між мільйонами гін.
Ожити
і дати
країні—розгін.
Країні —
що в колі ворожім з боків...
Країні —
з пустелями диких степів...
Місцями дощенту,
місцями до-годі —
Зруйнованих —
домен, заводів...
А база для росту [2]):
(Сила ж не в слові)
А база для переустроїв:
Важка промисловість,
Розвій—індустрії
Країні —
що жити не може так далі.
Країні —
аграрно—відсталій.

Ставка якої —
якої девіз:
Со-ці-я-лі-зм!

Павза.
Задума.
Прискорений крок.
І знову припав—до магічних крапок,
Що мали десь там...
між мільйонами гін—
Ожити
і дати
країні—розгін.

І от:
розпростались за межі округ
Скинули з себе —
умовне тавро
Дон і Дінець,
незайманий Буг,
Матушка-Волга,
Славута-Дніпро...
Торкнулась любовно
гірського ребра.
Струнка,
повновода—Кура.
Заворушилися, довгі роки
Забуті,
занедбані торф'яки...

Штерівка—раз...
Гришанка—два...
Підвівся Донбас,
Донбас ожива...
Рушили рвійно
у такт
Копри
затоплених шахт.
І вугіль —
індустрії кров.
І вугіль—
основа основ
Безперебійно поплів.
Помноживши норми щоденні,
З-під надр.
з-під сувоїв землі —
До відбудованих —
домен...
мартенів...
Кизелька...
Челябинка...
«Буде метал»
Відповідає Урал.

---

[1]) Уельс—відомий англійський буржуазний письменник, приїхавши до Радянського Союзу, злісно насміявся потім над мріями В. І. Леніна щодо електрифікації.
[2]) Автор має на увазі матеріяльну базу.

А з боку —
підводить свій заспаний зір
Могутній Кузбас.
Чесходима Сибір...
Дзінь-бом...
Дзінь-бом...
Слишен звон кандальний...
Дзінь-бом...
Дзінь-бом...
По Сібірі дальній...
(Згадалось на мить...
нахмурив чоло...)
Та знову—прийдешнє
підняло крило —
Крутнувши фантазії вісі...
Станція—9...
Станція—8... [1])
На силу таку
Плечі розправили—
Грозний,
Баку...

Каширка...
Шатурка...
Волховстан...
Ожили —
центральні райони.
Заворушився
— неораний лан
Зустрівши —
машин колони...
Свій бетоновий
хитнувши стан
Титаном
підводився —
Дніпрельстан...

І раптом—
прорізали далі—
Зверхмагістралі...
А із усіх—
30 крапок—
Мільйон кіловатами—
бризнув ток.
Гукнули заводи—
повні снаги.
Тракторні бази...
електроплуги...
Радгоспи...
колгоспи...
«Так!..
Рвійно—
з кутка—
в куток...
(Кроком—думкам у такт)
«Так!..
Елекроток
+
Ми
Ясно з масами—не сами
У зрості комун! Дзвоні заліз!
Ко-му-ні-зм!..
Так!..
Наслідки заходів варті—
Це—
друга
програма
партії.
Кадри? Ви їх не знайдете—
Шановний професоре Зете.
Мрії ж мої викуті в гарті їх.
База їх—наш соціяльний лад.
Кадри мої—кадри моєї партії.
Кадри її—пролетаріят.
В сімнадцятім дав мілійони бійців.
В двадцятому дасть мілійони творців.
Отже—
треба рішуче порушити грань
В цій,
так би мовити,
царині—
Досить—
ворожих, одвертих цькувань...
Та й балакунства—
Ларинів [2])

У ворога—є іще жовчі і слини.
Не раз доведеться нам
зводити щоти..
Та...
Вірно...
«Не марнувати й хвилини—
«До конкретної братись роботи... [3])
Схилився до столу
та довго за стінами—
Здавалося:
Ріки шуміли турбінами,
Квітували лани...
І тамуючи гуд
Виростали, як стій,
лабіринти споруд

[1]) Станція 8 і 9—кавказький район.
[2]) Проти цього балакунства, зокрема проти статтів: Ю. Ларіна („Эконом. Жизнь", № 38—1921 р.), Кріцмана, Мілютіна та інш. виступав Ленін в резолюції „О едином хозяйственном плане".
[3]) З листа тов. Сталіна до Леніна—березень, 1921 р.

А над ними—
підводив могутній свій стан
Дніп-
рель-
стан...

Кроки...
Легенький у двері стук...
(А може не в двері
у вікна вітер...)
«Заходьте!.. (?)
А!.. Прошу!..
І руки до рук...
Будь ласка...
Сідайте
товариш Вінтер...
Розмови короткі:
Хвилина...
Дві...
«Отже—
«Між нами—
немає розходжень.
«Без гіпербол,
Без переборщень
«Плянуйте,
Будуйте
Й як мога—скорше.

Тиша...
Кімната...
Як помах руки...
20-го тінь
одпливає в віки...

На бігу—
підтягнувши попруги
Степами вже мчить
22-гий
За ним—
переможним...
і в розпач трагічним...
24-тий—
прострілений січнем.

Такий іще теплий,
такий ще знайомий.
Розтанув
за обрієм
27-мий...

І раптом 30-тий.
Немов те ядро—
Рванувся,
Розсипався днями:

«Альо...
Альо...
Сьогодні—
десятиріччя
ГОЕЛРО...
Десять років...
за нами»...
(Голови нижче: вітер, зима)
Того, що вів нас—
між нами нема...
Та думка, ідея—
немов той маяк
Нам вказує шлях—
переможних атак.
Із нею ідемо—
крізь труднощів морок!
Намічено—30 [1])
Збудовано 40!..

Збудовано 40...
Лунюю за стінами...

А ріки шуміли
дзвеніли турбінами...
Квітували лани...
І тамуючи гуд—
Виростали, як стій—
лабіринти споруд.
А над ними
підводив могутній свій стан.
Дніп-
рель-
стан!

[1]) За пляном ГОЕЛРО було намічено 30 електростанцій.

Дм. Надіїн

НЕПІДСТУПНА ЧАТА

Пора вже бруньковати вітам...
(хоч вітер бджолами дзичав,
хоч роєм їх несамовитим
скипала тьма—суцільний жах).
Міського світу теплий сніп—
болотяного світу сяйво,
що сочиться крізь тьми окріп
тремтить в очах, як пляма зайва
і тільки тупить зіркість ока,
як ніч до присмиків глибока.
В цей час над все дорожчий сон.
Але йому, бійцю залоги,
хай молодому ще бійцю,
віддано пильнувати строго
покійність склепову оцю.
Я знав сказання з іншим змістом,
про велич патосу труда,
а над південним димним містом
текла зорі вода руда.
Сьогодні вечір також вистиг,—
і ось, на чаті стоячи,
він прислухається...
Вночі
так важко викрить небезпеку,
що з мли, як куля, пролетить,
з нічного хаосу сльоти,
де наче бджіл пісні далекі
та вимоклі овець гурти;
та понад ним потворно квітне
брудне і мокре дрантя хмар,
то стереже його із пітьми
смертельний ворога удар.
Да, самовіддана і строга
звичайна служба стійкового.
Рівніш за стукіт серця крок.
Ця варта всупереч негоді.
Ввесь час на бойовому зводі

ґвинтівки вірної курок.
І погляд темряву пече.
немов обмацує пониззя.
і... раптом стійковий спинився.
Ступнув іще.
Струмок тече.
Хтось...
Обережно...
Ворушився.
І, двічі сколихнувши простір,
важким вантажем впало—стій!
услід рвонув повітря постріл,
і другий—промінем густим.
Ще мить.
І третій дріт обпік.
Упала постать.
Щоб серце й зброю зарядить
йому іще потрібна мить.
І знову погляд пропікає
дрімучий морок навкруги,
а рій бджолиний не вгаває,
й повзе суглинок з-під ноги.
Та квітне ще, потворно квітне
брудне і мокре дрантя хмар,
ще стереже його із пітьми
смертельний ворога удар...
Ми всі—країни Рад салдати;
умієм добре вартувати!

Ст. Крижанівський

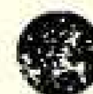

ПОЇЗДИ РЕСПУБЛІКИ

Сніги й вітри. Це така пора,
Що краще вдома сиди!
Та відходять від дебаркадера
На всі кінці поїзди.
Де димом захрясли колії,
З-під тонкого склепіння моста—
В широкі простори історії
За составом состав вилітa...
На Бахмач,
на Знам'янку,
Ясиновату,
По вугілля,
по ліс,
по хліб,
Щоб їзнов до столиці вертати
За розміреним графіком діб.
Злий і холодний вітер цей,
З півночі дме щодень.
— Для мене Республіка—серце
Із сплетінням артерій і вен.
Залізниці і там, і там лягли
Вся країна дрижить від них
Вузли станцій лягли як ганглії,
Що зв'язали нерви доріг.
Хай несуть, хай несуть дороги
Ешелони до центрів—міст.
Значить—серце міцне і здорове
Значить—відданий машиніст.
Значить—наша країна, дань верта
За століття незроблених діл
І крицевими рейками транспорта
Перерізує суходіл.
Що потужніш заводи ставимо,
Що хутчіше нам треба мчать
Палива!
Палива!
Палива!

Поїзди з перегонів кричать.
Їм не тільки стоверстними гонами
Вантажі і людей везти
Це ж в майбутнє далекозоряне
Перекидуються мости.
Хай зима. І сніги не розтанули
І заноси лежать сніжані
У країну йде посівна кампанія
Більшовицької весни.
Залізниці гримлять цистернами,
Задувають вогкі вітри.
Там за ріллями,
Там за стернями,
Катерпіллери,—трактори...
Зернофабрики ставлять в рубрики
Тонни зерна.
Графіки літ.
На широких полях Республіки
Ходить плян великих робіт.
Дужим ростом живем і творимо
Мостим міст до мети, і з моста
В широкі простори історії
Паротяг доби виліта.

С. Роговик

М О Т О Р

Ніколи
не був я
в Казакстані.
Жовтим піском
у блакить
не линув;
Не знаю
прозорої тайни
туманів.
Не топтав
у юрті
квітів килимів.
Але знаю:
чула не раз
індустрія
Казацьке
трудяще:
спасибі.
Вже
в пустелях
зоріють
Семафори
Турксибу.
Було на праці.
Зранку
Щось давнє
над головою
никло,
Запалив
я цигарку
Відчинив
у минуле
вікна.
В цеху—робота.
Цех—
ударний,
А я стою
і палю звичайно.
Коли чую:
товаришу,
гаїш марно
Час відповідальний!
У тебе ж
найкраща
робота—
Мотор
для станції
Казакстану.
Враз
полетіло минуле
к чорту.
До мене
сьогодні
обличчям стало.
Поїзди
Турксибом
ідуть
Сонце упало
на крицю
Вони в жовту даль
везуть
Бавовну,
пшеницю.

З недогляду підчас верстки в № 4 „Молодняка" було надруковано лише половину вірша С. Роговика. Тут подаємо його увесь.—*Ред.*

Цигарка
погасла.
Я взяв
струмент.
І забреніли
бойовим
гаслом
Праці
струни.
Так буває
в бою
Коли вірять
у силу,
зброю.
Весь запал,
всю щирість мою
Я віддав
мойому мотору.
Коли
посинішала
дня
грань
Востанне луна
відгукнулася лунко,
Із цеху
підйомний кран
Поніс
дорогий мій дарунок.
Поїзди
Турксибом
ідуть
Вантажі
скорі...
Вони в соняшну даль
везуть
Мого
мотора.
І я, робітник,
не пророк із Меки—
Як мрію—
принесу
сонце індустрії.
Хай
в кишлаках далеких
Горить мій труд,
зоріє.

В. Дяченко

МАТИ

(Новеля)

Обабіч шляху сірий, з латками сірої стерні, з чорними ранами ріллі, степ.

Пронизливий вітер рветься на південь, де напевно тепер тепло й сонце. Холодно, непривітно в степу.

Шляхом до села поспішав невеликий гурт людей; спереду йде вдова Оксана Мельникова. На її стомленому, покресленому зморшками лиці, написано відчай і гострий біль.

— Отак подумаю, та й неНько ж моя, придушить його отам у шахтах, та й не побачу вже його ніколи...—каже вдова до гурту, і з вицвілих сірих очей її на забруднену щоку сповзають сльози.

Оксана помовчала, ніби ждучи співчутливих слів, та всі йшли байдужі, зморені, ніби нікого не цікавило вдовине горе.

Якусь хвилину чулось лише шкробання чобіт, у чиїсь торбині дзвякала залізяка—певно бурячні ножі. Хтось перекинув з плеча на плече копачку і голосно зідхнув.

— Хай уже колись було на війну людей обслідували та й тепер у салдати беруть хлопців—бо тож держава, а комсомол!.. По якому він праву забрав на шахти мого Олексу? Було тільки на каторгу туди женуть...—знову заговорила вдова.

— Тітко...—перебила її Олька. З Ольки бідова молода дівчина, вона закурена, як і всі, тільки одяг по-дівочому чепурніше облягає її туту постать, і голос не хрипкий.—Чого ви губу розпустили? Ну!.. Ви ж у нас ударниця, та ще й яка... Ліквідуєте прорив у копці буряків. Прорив... ви ж розумієте, що не викопаємо буряку—тут йому й кришка. А який урон од цього державі, га?! А на шахті вугілля, на шахтах прорив. У нас людей от зараз недохват, а там іще більший. Тож і посилають туди робочих... Та це ж честь... Коли б вона мені випала...

У відповідь Ольці увесь гурт поважних молодиць вибухнув вихорем гніву, і може гнів цей був викликаний не стільки змістом її слів, як її молодістю, що не хотіла збагнути їхніх болів.

— Крутихвістко, замовч...

— Підожди, ось налупиш своїх та й побачиш, чи шкода їх!

— Честь!.. Бач у чому честь? Ти б уже краще про честь не говорила.

— Яка!.. Тепер усі вони чесні, бодай не казати. Сарахвині Юхимівській усього шіснадцять, а вона...

— Тю-тю!.. Ось зачепи вас,—засміялась Олька і одійшла геть на бік. До Оксани гукнула низенька кругла, як клубок валу, жінка.

— Чула! Ти бо й не знаєш що робить? Заяву напиши, хай вільготу дадуть, аже як у салдати обслідують, то дають вільготу, а в тебе ж один син. Прямо до комсомолів—і требуй, хай одпустять... Уміли ж забирати!

— А справді, Оксано!—тісним кільцем обступили молодиці вдову. В кожної співчуття, порада.

— Хто б його вернув? Комсомол знає кого посилати. Еге, Олекса не вернеться, а вернеться—тоді вже він не комсомолець, а дизертир.

— Іді, йди, дизертиро бісова!—гукнув басистий жіночий голос услід дівчині.

Молодь, щоб не мозолити очей старшим, ішла ззаду, сміхом, жартами молодечими розтинаючи одноманітну нудоту осіннього вечора.

Холодно в степу й непривітно, і сміх цей задьористий так не пасує до сірих полотнищ стерені з грудуватим шляхом, що тоне в мутній темряві невиразної далени.. Ольгу охопило чуття одинокости, чомусь перед очима стала порожня хата вдови Оксани, а за вікном отакий холодний вітер.

— Скоріше посувайтеся, е-ге-й!.. крикнула Ольга в темряву й побігла назустріч товаришам...

Оксана повернула ліворуч і вузенькою вуличкою пішла на Новосілля. В різні боки розходились люди і скоро гурт розтав зовсім.

На Новосіллі зрідка побачиш добру хату, а то все сіро і якось особливо порожньо. Садки, що понасаджували, мало дають затінку. Де-не-де огорожа, а то сама хата стоїть та соломи прикидок, мов дві бородавки притулилось на долоні.

Аж у кінці вулички Оксанине подвір'я.

Яке в неї одиноке подвір'я! Ніхто її не жде, ні до кого поспішати навіть собака кудись завіявся.

Отак завжди—поки на людях: байдуже, а як повертає додому—кожного разу по-новому переживає свою втрату. Увесь біль, усі жалі за сином ніколи не могла комусь вилить, бо й слів таких не знала, а вони тліли в грудях пекучою іскрою.

Колгосп, здавалось, одібрав турботи в господарстві, ніби вже й не треба було думати про своє поле, про свого коня; ніби й справді звалився тягар великого клопоту, що його несла на своїх плечах, відколи овдовіла. Та народилось нове, зовсім невідоме раніш чуття, що його не можна назвати чуттям приватної власности. Літо, молотьба, а дощі щедро заливають копи по нивах, робота стоїть, роботи немає. Снопи сплітаються молодим зеленим проростом, а Оксану сповнила така велика тривога, що не могла ночами спати—виходила на двір, дивилась на небо, вгадувала відкіль повіє вітер, раділа кожному клаптикові ясного неба.

— Тож скільки того хліба в степу, боронь боже чого, пропаде не тільки в мене, а у всього села!..—і тоді всі бажання вкладались у двоє слів:—хоч би розгодинилось, хоч би розгодинилось!—А тепер ось у степу некопаний

буряк. Не всі йдуть на роботу, один на «плохий» одяг спирається, другому просто—«ніколи».

— Та зима ж скоро, в землі ж згниють, а скільки ми на них труда положили.

І болить у Оксани серце, і не знає чим би його ще зарадити ділові. Уже давно викопала свою дільницю, уже ось другу закінчує.

Не зважає на глузування сусідки Марти, що вже просто в вічі назвала її дурною.

— Робиш, а хтось пользу від того матиме.

Та вже хто б не пользувався, ну й сидіть, сто чортів у голову, вигрівайте кості на печі... Як ти й другі—не сиділа й не сидітиму... Уже брехня, в один казан робимо, з одного й їстимемо. А під'южувати, Марто, стидно.

Обернулась і пішла од своєї сусідки, що ніяк не чекала на такий гарячий відпор.

Кожен день приносив щось несподіване, навіть учорашня турбота поновому одкрила мізок, а поряд з усім цим з глибин позасвідомости виринало своє велике, невдоволене матірне чуття, бажання мати біля себе найближче єство, що так сильно оволодіває людьми на схилі літ, коли хочеться спертись на когось молодого, міцного.

А де тепер її молодий і сильний?.. Хто запевнить, що її широкоплечий красунь Олекса не розчавлений у глибоких надрах, хто розвіє оту тривогу матері?

Відколи вирядила його на станцію разом із гуртом веселої, безжурної молоді—хотіла когось просити, до когось звернутись: верніть! Але до кого?

Невиразне бажання стигло, розбухало, як зерно в закритому посуді, і не знаходило виходу, а сьогодні воно окріпло твердим рішенням.

— І правда, напишу заяву, хай вернуть, хай дадуть вільготу. Хіба ж вона удова, колгоспниця, не має на «вільготу» права?.. Не дарма ж і не в жарт її називають кращою вдарницею колгоспу. То ж чи можна після цього відмовити їй?

Іде Оксана вузенькою рівною вуличкою, своєю одинокою фігурою гвалтує собак по дворах.

Сусіди ще не клались спати, у вікнах снувала постать заклопотаної господині, плакало дитинча і це цілком завершувало родинну теплінь, про яку в Оксани тепер лишились одні мрії. Повернула за причілок повітки в своє дворище і завмерла від подиву: в хаті на вікні стояла лямпа і веселим промінням відбивалась на стіні повітки.

— Хто ж там?

Кілька хвилин стояла на місці:

— Може злодії?

Але далі розміркувала, що цього не могло трапитись, бо ж іще так рано, люди вештаються, та все ж обережно підійшла до вікна й заглянула:

На лаві сидів хтось.

По широкій спині, по круглій потилиці впізнала сина.

Не почула, як упала з рук додолу копачка, кинулась до дверей.

У хаті впала синові на груди, шорсткими, чорними руками гладила його голову.

— Та коли б знала—летіла б додому!.. А в мене ж і попоїсти тобі нічого дать, ти ж з дороги. Теплі по зморшках сльози, теплі слова не вміщали вдовиної радости.

Син стояв високий, міцний і байдуже сприймав материну ласку. На широкому, як і в матері, виду крилаті брови хмуро впалі на очі, а тільки в куточках невиразних губ дрижала непевність і ніби ніяковість.

Наплакавшись, Оксана вдоволено й радісно заходилась готувати вечерю. Їй здавалося, що й сірі стіни повеселішали, і в хаті зробилось затишно та повно.

Хвалилась синові новинами, жалілась на людей.

— Коли б дружніше, коли б ми вже з тією роботою впоралися б, а то ж іще їй ні кінця, ні краю. Бач, я й забула... чуєш?

Син змовчав і аж тепер Оксана помітила, що він похмурий і що він ще не промовив майже жодного слова.

— Олексію!—кликнула ще раз.

— Ну?

— Я ж бо й не спитала, як же це ти приїхав—зовсім, чи на час?..

— Зовсім.

— Пустили?

— Сам покинув.

— Як же ти покинув, сину?.. Тебе ж обслідували?

— От так покинув і поїхав. Чого ви вчепились... ваше діло!—скрикнув парубок і злісно блимнув очима на матір, устав з лави, жбурнув на піл заялозений кашкет і знову обернувся. Обличчя почервоніло, руки стискались у кулаки й шарпали сорочку.

Тепер нерішучість зникла з куточків губ—видно хлопцеві жагуче хотілось за віщось ухопитись аби свою провину скласти на когось іншого.

— Ваше діло!.. Вас би загнав на ту роботу, ви попробували б, якої б ви заспівали? Усі розумні зверху копатись: ні—ви під землею полізьте, понюхайте отого духу підземного. О, спробуйте, спробуйте!

Парубок тикав пальцем собі під ноги й кричав на матір, ніби таки добрав, що саме вона перед ним у великій провині.

— Мобелізували?.. Плював на мобелізацію, плював!..

Оксана дивилась мовчки на рухливі брови, на широке лице з тупим жорстоким виразом і не пізнавала в них дорогих, вимріяних рис. У синових словах вчувалась неправда, щось таке, чого не оцінював її мізок, чого не могла виправдати.

Трудно там... А коли їхав, хіба не знав про це, а хіба їй ось не трудно старість свою на буряках трясти—та й не кидає. А він же молодий, а в його ж сила. Каже: «сам покинув»—значить, не пускали, був там потрібний.

Та десь у закуткові мізку родилась інша думка, що в ній була—жінка, мати, що в ній корінилось звірине вдоволення: ось він тут, живий, з міцним тілом, з гарячим диханням—її дитина, її син. Мовчки вечеряли, мовчки лягли спати.

Оксана довго не могла заснути, розбурхані думки не давали спокою, у грудях тиснулась радість укупі з розчаруванням.

Ранком не будила сина. Загорнула шматок хліба, пошпорталась у столику, щось надряпала оцупочком оливця на клаптику паперу, дбайливо заховала його до кишені і вийшла з хати.

Навпростець городами пішла в степ.

За ніч вітер нагнав сірого туману і він легкою білою паморozзю вкрив ниви, ріллі. На буряках не було ще нікого. Зайняла постать і звично натиснула на копачку. Хруснув буряк, потягла за гичку, в руку неприємно вдарило холодом і від цього по всьому тілі пройшов дрож.

— Зверху копаємось, сину... То й легко це по-твоєму? Хай би тобі дихалось так легко!

Далі копала не розгинаючись. Буряк за буряком жбурляла на купу. Дубіли від холоду руки та на це вже Оксана не зважала.

Щось уперте й рішуче було і в лиці її, і в тому, як уганяла в землю копачку.

— А гей! Хто то манячить?..—закричав хтось бадьорим молодим голосом. Оксана за думками не счулась, як колективці приїхали в степ, як ожив степ голосами, роботою.

— Це тітка Оксана! Ну й тітка, такої товкущої людини на сто верстов кругом не знайдеш.

— Не товкущої людини, а вдарниці!—виправила Ольга.

Оксана розправилась, кинула копачку й пішла їй назустріч.

— Олько, іди но сюди.

— Чи й не секре-ети!—засміялась Олька.

Оксана вийняла з кешені витертої юпки папірчик і тремтливою рукою подала дівчині.

— На. Це до всіх вас—розберіть.

Обернулась і пішла геть.

— Чи не вільготу часом просите? Ну й чудні. І придумають!

Недбало розгорнула папірець і веселим поглядом пробігла рядки...

«...як ви іміли право його обслідувать, а він утік, то заставте хай уп'ять іде. А я вже свою жизнь буду проживать і без його в артілі».

Олька неймовірно перечитала ще кілька раз писульку і кинулась до Оксани, та вдова десь загубилась у гурті колективців.

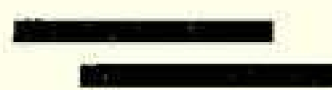

Іван Бойко

Тов. Ів. Бойко—молодий письменник, комсомолець, член „Молодняка". В своїй творчості тов. Бойко припустився надзвичайно прикрих політичних помилок, особливо у збірці „Парують землі", що в цілому є „ідеологічною диверсією куркульні", як правильно констатував П. Усенко (Літгазета № 15).

У № 4 „Молодняка" ми вмістили докладну рецензію т. А. Ґрунта, де він викрив перевальську, непролетарську побудову оповідання „Чумчирик". У цьому числі ми містимо рецензію тов. О. Гришина, яка викриває клясову суть збірки „Парують землі".

Тов. Бойко, в основному визнав усі припущені політичні помилки. (Лист тов. Бойка, якого він вже надіслав до редакції з цього приводу, буде вміщено в № 6—7 „Молодняка"). Надалі за допомогою критики, організації „Молодняк" і журналу „Молодняк" тов. Бойко повинен цілком усвідомити і виправити свої помилки, щоб стати до лав творців великого мистецтва більшовизму.

Оповідання „Хліб"—новий твір Ів. Бойка, в якому він, в основному, ідеологічно вже відходить від раніших позицій у своїй творчості.

РЕДАКЦІЯ

ХЛІБ

I.

Додому Юрій Костомаха прийшов пізно, настрій був гарний, він весело торгнув за двері, але двері не подались. Стукнув у вікно. Пристояв. На річці лунко, трохи журливо кумкали жаби й сама ніч була тиха, мов слухала кого. Відчинила дружина Івга. Увійшовши до хати, Юрій чув себе щасливим—на холодне вікно зліг темний кущ акації—хотілося зірвати його й міцно тулити до гарячої щоки вузенькі росяні листочки.

Схилившись над чоботом, Юрій заспівав. Увійшла Івга. Сівши поруч на лаві, вона з цікавістю поглянула чоловікові в очі. Юрій одхилився, взяв дружину за плече, хвилину мов розглядав її, потім заговорив схвильовано, радісно-піднятим тоном.

— Івго, як хороше... Йшов я оце по двору, наспівував пісеньки. Легко співалось. Та згадав весняну сівбу, артільці співали тоді якихось стародавніх пісень, жалісливих таких, про матір на жнивах. Сумно було. Я навчив їх нової пісні. Та вона в них не завжди виходила, а коли виходила, як раділи ми всі, особливо я...

— Не вміють вони, важко ще їм,—Сказав Івга, задумливо дивлячись у вікно.

— Івго, вміють—Юрій шарпнувсь, щільніш пригуливсь до дружини.— Знаєш, кожен з них... ну, як тобі сказать, мов на сто голосників поділений. З них одна половина співає старої пісні, а друга нової. А про те, що важко, це ти правду кажеш. Важко, Івго. Та я вірю в цю нову, колективну пісню, як вірю!..

Юрій довго ще говорив. Хвилювався. Івга уважно все те слухала.

Говорив про сьогоднішні артільські збори. Там прийняли одну постанову, йому Юрієві виказують багато довір'я.

— А хто проти виступав?—запитала.

— Е, не було таких,—засміявся Юрій.—Правда, Ларивон щось мнявся, та я сказав: за справу спільного харчування на жнивах—відповідаю я. Позавтра комісія піде вже по дворах виявляти, що в кого є з харчових лишків.

— Гляди, Юрку, щоб не заспівали тобі пісень старі голосники.

Ївга винувато посміхнулась, перечити чоловікові не хотіла, та боялась за молоде своє подружжя—застерігала кожен крок чоловіків.

— Не бійся. Я, Гнат, Гаврик—ого!—та й уся артіль—зробимо!

Юрій підвівся з лави, встала й дружина. Лігши спати, вони довго ще шепотіли. Юрій говорив дружині багато ласкавих слів, заспокоював. Ївга охоче згоджувалась, притиснувшись чула в його пругкому тілі велику, незбориму силу й вірила: Юрій даремно не говоритиме, поборе хоч кого.

II.

Другого дня Юрій прокинувся рано, у реманентному дворі зустрів Пилипа Швидкого—артільського завгоспа, людину завжди мовчазну й похмуру. Його обрали в трійку по збору продуктів, тепер Юрій запитав в нього, як іде підготовка. Пилип сказав, що збирати починають завтра, сказавши насупився й одійшов убік. Юрій знизнув плечима, з двору пішов прямо в поле. На пригорках жита вже попригорали. Юрій послав туди зранку чотирьох косарів, обкосити, де не можна було заїхати жниваркою.

Четверо артільців дзвінко вдарили мантачками по косах, підрізане жито хитнулось, лячно затанцювало на корені, та згодом покірно, пасмо за пасмом, лягало на плавкі пальніччя грабок.

Тонко клепані коси жохкали гостро, косарі спочатку довго не могли призвичаїтись до них. Напружені руки високо й легко підносили вгору грабки, плавко скидаючи на покіс жито.

Це був перший день жнив, було багато сонця й багато радости.

Коли Юрій прийшов, косарі вже пройшли по кілька ручок. Юрій взяв косу й собі. Косилось легко, з рожевого лоба побігли перші струмки поту, чистого, ще не брудного. Потім косу віддав, сам побрів вздовж поля подивитись, яке там жито.

Проїжджали одноосібники, голосно й улесливо вітали Юрія з врожаєм, з достатками. Юрієві соромно ставало від цих вітань, знав: вітають його тільки тому, що врожай гарний, а не вроди—проїхали б насмішкуватою ристю, не запитавши, чого не вродило, як зараз не питають за причини врожаю.

Додому вернувся надвечір. В артільському дворі сиділо троє: Гнат, Ларивон Метелик і Гаврик—секретар комсомольського осередку. Підійшов до них. Гнат з Ларивоном про щось сперечались. Гаврик, удаючи, що він теж проти Гната, держав начеб то Ларивонову руку, проте непомітно підморгував Гнатові, Ларивона ще дужче заохочував до суперечки.

— Так, його Ларивоне, так! Кроши! Ич, йому казанків ще закортіло в полі! Тут роботі чи дамо раду, а він—їсти!..

— Цу-цу, Гаврику, кістку дам.

Ларивон помітив Гаврикову машину, сплюнув і встав з порога. Гаврик вибухнув голосним реготом, качався вже по траві.

— Ой, ой... замучив мене цей хвараон... Ми йому, Юрію, автономного кулешику зваримо, коли вкупі не хоче... Ми...—і-аха-ха-а-а-а...—зайшовся знову Гаврик.

— Гаврику, замовч!—вдавано сердито крикнув Юрій, що теж було

вже засміявся. А ти, Ларивоне, не качай паніки. Правильно кажеш, артіль ще молода. Важко поперва буде. Та починати треба, чи ні? Ти ось головою киваєш, а я скажу: з нашою артіллю можна, коли всі добре візьмемось.

— Хіба, та хіба я ворог артілі! Юрію!—аж крізь плач гукнув Ларивон,—ти той... пойми: жнивувать колективно будемо перший раз, артіль молода, до цього ще не призвичаїлась, а ти з своїм спільним харчуванням... Не вигорить—хто одвічать буде? Ну, їй-богу...

Ларивон мало не голосив, нервово, з уболіванням струшував головою, пристогнував. Всі троє співчутливо дивились на нього, та всього лише хвилину. Устав Гнат, різко вимахуючи рукою, рубав слова, мов дровиняку на пні.

— Річ, Ларивоне, коротка. Збори ухвалили? Ухвалили. Виконувать треба?—Да. Наше діло, як і твоє: держать око на похваті, не спать. В нас і так погані багато, а ти ще... ех, Ларивоне, мов сам не знаєш... Махнув рукою, одійшов.

Гната Ларивон слухав безнадійно, довбся в своїй кошлатій голові, а коли той закінчив, підвівся й сказавши пригніченим голосом, «добре», вийшов з двору.

Всі троє знизали плечима.

Гаврик:

— Що воно за чоловік?—

Махнув рукою Гнат:

— Слово чести, за Норця небезпечніший. За тим хоч зокола наглядати можна, а цей усередині, гарячиться й гарячиться... тьху!

Юрія не мало вразила поведінка Ларивонова, по давній звичці притупував по землі ногою, хвилювався. Гнат це помітив, кинув Гаврикові:

— Ходім. Та воруши там осередок, нічого хлопцям дівчат лапать.

— Єсть, дівчат не лапать!—крикнув Гаврик, лукаво підморгуючи на тілько що почуті десь дівочі пісні.

— Не бійся, ми... гм!—задьористо гмикнув і вийшов з двору.

Та Гнат ще не пішов. Удвох з Юрієм, довго ще вони гомоніли і тільки пізно ввечорі розійшлись.

III.

Норців двір стоїть поруч Костомашиного. А чоловік з Норця такий: ворота в нього нові, з півником посередині. Біля воріт кучеряві американські кленки ростуть, за кленками він, Рафаїл Норець, стоїть. Часто стоїть. Іде хто повз двір, Норець пригне голову і слухає про що річ. Коли про цікаве, ще нижче пригне голову, ні—виходить з-за кленків і тоненьким голоском, солодким, як медок, цідить, вітається.

— А-а-а, з братської йдете... Ну, що там, расценки?—і мило, мило усміхається.

Прохожі кинуться, сплюнуть, мов на мару, а Норець довго ще вклоняється їм у слід. Потім, почне сам з собою розмовляти і йде до хати.

Та з того часу, як Норцеву землю взяли під артіль, а йому нарізали другої, усміхатись люб'язно перестав, колов артільців маленькими злими оченятами й уникав з ними устрічі...

Одначе пристоювати за кленками не кинув, а навпаки, ще довше стояв. Тільки виходив з-за них не так часто та й не до кожного.

Тепер на дворі посутеніло, Норець з-за воріт не виглядав, а сидів у себе в дворі. Поруч нього сидів Ларивон. Йому, коли він виходив од Костомахи, Норець накивав зайти в двір. Торопко защіпнувши хвіртку, Норець скоромовкою запитав, чи не найдеться в нього ушивальників; думав у базар поїхати, а ремінця—«хоч свою шкуру розточуй».

Ларивон, і сам, мабуть, добре не знаючи, є вони, чи ні, гірко махнув рукою, мовляв—не до них тепер. По-страдницькому зморщивши губи, важко сів на дубовий під сажем обапіл, закурив. Норець скоро й сам за ремінці забув, а коли обережно натякнув про врожай, Ларивона ще густіше порубцювало зморшками. Сидів похмурий, мовчав. Норець уже зідхав.

— Ге-е-е, жаль мені тебе, Ларивоне, од душі жаль.—Ти й за артіль, видно, а трудно тобі. Програми собі не складеш... Слухав я оце... кажу, подейкували, наче артіль збирається харчуватися вкупі на жнивах, а ти, кажуть сумніваєшся... Я й думаю, сказано, боїться чоловік гурт підвести, коли й сам не знає, що воно за діло. Их-ге-е-е,—стогнав Норець,—положенія...

— Та таке.

Ларивон втовк у землю недогарок, що аж ніготь зломив, чвиркнув крізь зуби, встав.

— Я б прямо... не схотів!—Норець аж сам злякався своєї сміливости, зщулився, зробивсь маленький—візьми і в кишеню поклади—голову, мов грому чекав, пригнув.—Хай самі збирають!—Тільки ж характир у тебе, вроді кисілю, приятний, та-а...

— Що?—Ларивон сердито метнув кошлатою чуприною, обурився.— І не схочу! Характирь...

Встав і швидко пішов. Трахнув зо-зла хвірткою. Норець засміявся, прийшов, по-хазяйські защіпнув її. Потім трохи постояв, як нараз швидко майнув глухими стежками до Махтея, що через двір з Ларивоном, теж артільця. Гукнув у вікно. Махтей вийшов.

— У тебе нема ушивальників?.. На базар думав..—Оглянувся.—Та присядьмо. Був у Ларивона, так той і не балака, горе...

— Яке?—Махтей стурбовано глянув на Норця, сів.

— Щоб не одвічать, не хоче, пробі, харчів збирать, а вони напосіли, напосіли... Зволнувався чоловік. Був у мене, сам, каже, не дам і їм не піду.—Що з цими заготовками буде,—протяг Норець—так не знать.

— Хіба й це в заготовку?

Махтей підсунувсь ближче і вже жужма ліз Норцеві в рот.

— Та кажуть. Так ти той... даси, чи завтра мо' ушивальника...

— Та завтра... А хто це вам?..

— Добре, добре, Махтею. Я по видному, прощавай.—Шелеснув у гарбузиння й зник. Махтей вражено стояв на порозі, дослухався давно вже нечутого шелесту. Потім махнув рукою, мовляв, будь-що-будь і пішов до хати.

А другого дня вранці Гнат подався до Пилипа йти по артільських дворах збирати, що в кого є: пшоно сало, борошно для спільного казана. Пи-

липа побачив ще в дворі, той сидів на піддашші своєї комори і виструґував складаним ножиком якісь кілочки. Біля нього сидів Махтей, байдуже дивився на Пилипові руки, щось говорив. Забачивши Гната, швидко встав і поза коморою пішов додому. Пилип навіть голови не підняв, робив своє діло.

Ґнат ґукнув на Пилипа.

Той здригнув, кілочки з рук випустив, нахмурився.

— Що таке?

— Та ходім же, час.

Пилип похмурнів ще дужче, проте встав і вони зараз пішли. До першого зайшли Махтея.

— Тато в лавку пішли,—вибігло з хати дівча.

Пилипа самого вразила ця несподіванка: скоро, мовляв. Стрельнув оком на дівчину, щільніш зсунув брови.

— Ага,—мовив Гнат. Ну, тоді Пилипе, з тебе почнем.

— Та, ні. Жінка десь пішла, не знаю, не знаю, що там, посл...

Легко так, мов за тоненьку вірьовочку сіпнуло щось Гната всередині, проте виду не подав.

Ходили по інших дворах. Артільці давали охоче, це розвеселило Гната. Деякі пов'язали вже з пшоном ворочки, оддідили скільки там борошна, самі збирались нести. Про Пилипа й Махтея у Гната—мовчок. Ходив далі. Подорозі зайшли до Ларивона. Сам він, як член комісії, до Пилипа не прийшов, як то умовились увечорі. Запитали в дворі хлопчака, де батько, і пішли до хати.

— Не дам,—одрізала на порозі Лукеря, жінка Ларивонова.

— І не йдіть, все одно не дам. Нема.

— А Ларивон де?

— Пішов. Радніші б, так нема, ідіть геть...

Зціпив Гнат зуби, у другі двори не заходив, широким рівним кроком пішов до правління. Увірвався терпець. Нагло відчув, що скажена собака вже «покачала» артіль, хотілось—ех! розчавить її так, щоб і кров горлянкою заюшила.

Виткнувсь на майдан, напроти звідкись ішов сам Ларивон. Гнат тицьнувсь—став. Оддав Пилипові з-під рук клунки й ненависно зщуливши очі, помалу пішов тому назустріч. Зупинивсь проти нього Ларивон, трохи зблід, дивився Гнатові під ноги.

— Так ти... постанови зривать!—Гнат різко підвищив голос.—Під Норцеву дудку витанцьовуєш, а постанову можна язиком лизнуть—і нема! Чи тобі і...—Гнат нездержано метнув на Пилипа око, хотів сказать: «і йому», та ковтнув слово,—чи тобі наплювать на збори? Так прямо кажи, нічого саботажничати. Е-ех!—крутнув головою й повів очима по оселях. Повитикані з-за острішків голови трохи пригнулись, дивились в щілини тинів. З воріт, хвірточок сходились артільці, ішли помалу, поважно, з усією серйозністю до справи, що сталась.

— Хто ж нам розуму вставить, як не сами? Чи й за отаке—Гнат показав на мизинець —та держава винувата? А воно тільки ми поганимо все

діло, та не бачимо цього. А що случиться, государство, кричимо, винувате, государство... Виходить, не ми...

Гнат осікся, хтось із-заду положив на його плече руку.

Обернувся. Стояв Юрій і, мов би йому все було відомо, спокійно дивився по черзі на кожного. Всім зараз зробилось ніяково, наче всі були дорослими підлітками, що таємно од старших робили дитячі ляльки, і ось несподівано надійшов батько, як вони позскакували з місць і присоромлені його появою понахиляли голови.

— В чім справа?

— Та ось постанову зривають...

Гнат гарячково розповів Юрієві, що сталося. Махтей, що був пішов у «лавку», а тепер вернувся, стояв у гурті, посміхався Юрієві.

— Пустяковина, товариш голова. Про Норця... Гнат пошти й правду каже, слинить чоловік, а постанови ніхто не зрива.

— Я не дам!—кинувсь Ларивон. Тепер не дам... мене оскорбили,—він погано заховав свою образу.—Я піду...

— Ну, то йди під три чорти—почулось з гурту.—Не гни хвоста.

— А я дам,—знову усміхнувся Махтей, і ненароком глянув на Пилипа. Згадав піддашшя, кілочки, розмову...

Пилип кліпнув очима, дививсь у землю.

За парканом несподівано почулась тупотнява, якийсь молодий голос весело крикнув:

Щедрик-ведрик

чимало голосів його дружньо підтримали:

Дайте вареник.

Купка артільців нагло озирнулась, а з-за рогу в цей час вивалив гурт комсомольців, із Гавриком на чолі. У кожного в руках був клунок, торба, дівчата несли пов'язані білими намітками глечики.

— Та дайте ж!—весело крикнув Гаврик, простягаючи наперед руку.

Всі враз зареготали, взнавши в чім справа. Гаврик захоплено вже розповідав Юрієві, як учора ввечері комсомольці, вкупі з усією вулицею, ухвалили провести ударно збір продуктів на одному з найбільших і найдальших кутків—Млинах.

— Щоб ніхто тільки не знав,—зауважив хтось з молодняцького гурту.

— Та чого не знав,—усміхнувся Гаврик. Було пізно, ну й не хотіли повідомляти тебе. Раз нема контрреволюції—дайош! Так ми чуть-світ зібрались і пішли.

— Правильно, Гаврику!—міцно опік його по плечі Юрій. Хвалю! Перегнали нас стариків.

— Ми ще тільки цурки до торбів робимо,—єхидно скривився Гнат.

Закиду ніхто не зрозумів, лиш Пилип зло скинув на Гната очима. Знав: то натяк на кілочки й на розмову з Махтеєм.

Приховавши злобу, непомітно пішов собі геть. Артільці, що до Юрієвого приходу більш помовчували, тепер вільно вирегочували, піднімали з землі комсомольські торбинки—скільки, мовляв, важить, хвалили комсомольців. А хто ще нічого не дав, ішов додому, обіцяючи зараз же принести свою пайку.

IV

В артілі всі нетерпляче чекали жнив. Машини, коні, все, що було потрібно—стояло готове. Жінки пекли на жнива печива хліба, кожну паляницю старанно обмітали крильцем, виважували на долоні—пишались нею.

— Тетянко,—говорила Юркова Івга до голубоокої піонерки,—хліб який! Глянь! Ото зажнивуємо.

А в самої й без Тетянчиних, радо іскряться очі, хоч грійся біля них.

Юрій, упрівши, бігав цілі дні на поле, в двори, заскакував до молодиць узнати, як справа з харчами, перевіряв реманент, узнавав, чи сповна є перевесел,—скрізь справлявся. Весело й радісно було від думки, що кожний захоплений однією справою—жнивами. Здавалось, зустрічають не перші колективні жнива—двадцяті. І Юрій знав: ідеться так, дякуючи високій свідомості артільців, зокрема Гнатові, та й йому—чого там соромитися.

Юрій біг з крамниці, біля комори зустрів Пилипа, той ніс перед себе два стовбці печеного хліба, високо задравши догори голову. Усміхнувся Юрій, буде, мовляв, з чим жнивувати. Пилип мов не бачив тієї усмішки, похнюпивсь, штовхнув ногою двері, мовчки зайшов у комору. Хліб поставив на чисто виметеному столі, озирнувся, чи не стоїть Юрій. Потім довго дивився на м'які, свіжі ще паляниці, сказав незрозуміле «ану ж»...—і вийшов.

По дорозі Юрій забіг до Гната. Той сидів у себе під хатою, палив. Відсапнувшись, Юрій запалив і собі. Довго слинив товстий газетний папір, цигарка розгорталась. Юрій хвилювався од приготувань до жнив, хвилювався взагалі од роботи. Був він голова артілі, в артілі було сто дванадцять господарств, треба було всім дати раду.

— Гнате, виконаєм жнива?—з заіскрілими очима допитувався Юрій.

Гнат суворий, твердо відповідав, що так, треба тільки до всього придивлятися, щоб не зірвати роботи.

— А то,—додав він,—щось часто шляється по вулиці Норець, заглядає в двори, і коли побачить мене, набавляє кроку. Непевно.

— Знаєш,—мов поспішаючи, з віддихом заговорив Юрій,—за реманент не боюсь, все справно, за коней теж—хоч зараз сідай і їдь, от тільки...

— Що?

— Ларивон мене мучить. Якби він знав, як мені боляче за нього, певно не відмовився б сам дати харчів і йти до других збирати. Що дрібний він чоловік—жаль мені його... Артільського в ньому мало. Все думає, що його обдурити хотять, на його спині виїхати, кроку боїться вперед ступить. Каже: «діло нерозвідане», «хто зна». Та чудний ти чоловіче, кажу йому, тут як на долоні, все ясно, то ти сам, говорю йому, нерозвіданий. Так мов і так, товчу йому, не віриш сам собі, боїшся. Так де там уговорить. Мовчить, та сопе тільки.

— З артілі б його поперти, щоб не зривав роботи.

Гнат насупився, обчищав тріскою черевик, а в Юрія од здивування поширились очі, не знав, чи серйозно той сказав, чи в жарт.

— Ти що, справді? Ні, по-моєму треба його привчати, середняк він.

— Хоч і середняк, а як підкуркульник, так ок чортовій матері.

Гнат кинув тріску, встав. Недолюблював трохи Юрія за його ставку на свідомість, на гарні почуття, хоч і знав, що вони мають велику силу. От хоч би й тоді на майдані.

Не підійди Юрій, Махтей навряд би чи так скоро подолав свою розгубленість, нерішучість. Знав Гнат, потрібно те й друге, але чув, що він не Юрій, як мабуть, Юрій найменше почував у собі Гната.

Глянув перегодя на поріг. Юрій, підперши долонями голову, мовчки дивився кудись на оселі.

Підійшов, взяв за плече.

— Нічого, Юрію, погодимось. Тільки моя правда простіша, більш йому зрозуміла. Коли б викинули з артілі, тоді б і про себе подумав. А твоїх натяків, важко йому допойнять, тугий чоловік. Таке то... Ну, ходім.

Юрій встав, на Гната не дивився, потім різко повернувся до нього, хотів щось сказать, вже аж рот одкрив, та так нічого й не сказав. Швидко пішов з двору.

А надвечір у двір правління почали сходитися артільці посидіти трохи, погомоніти, по цигарці випалить.

Прийшов і Юрій, сказав що був сьогодні в полі, жито готове, так що завтра й починати можна.

Артільці при цій звістці загомоніли голосніш, всі аж повставали, збились навколо Юрія.

Вечірка перетворилась на збори, головував Юрій.

— Товариші,—сказав він,—завтра виїжджаємо. На роботу виходь усі, без запізнень.

Артільці посміхались, мовляв, кому він говорить, сами знаємо.

Довго ще говорили але промов не було, були тихі ділові розмови, наче перед великим боєм у війську, де більш обдумують, ніж говорять.

Як розходились, була вже пізня ніч, в повітрі стояла бадьора, чистою росою окроплена, тиша. Дихалось вільно й глибоко. Завтра жнива.

Та спали всі дуже недовго.

Юрієві здалося, що він тільки замгнув, як почув уже Ївжині по хаті кроки, а невдовзі й голос її:

— Юрку, вставай, сторона піднімається...

Юрій кинувсь, нашвидку хлюпнув на лице холодною водою й вибіг надвір. На артільському подвір'ї не було ще нікого, та незабаром почали сходитись поодинці, по-двоє, аж поки не загреміли жниварки, важко продавлюючи рубчатими колесами землю. Коні повертались невміло, на кожному повороті хропли, лячно скошуючи очима на крила жниварок.

— Гей, ви, багатирські!—ляснув їх віжками Гаврик.—Не придуруйтесь, знаємо...

Коні, хитнувши головами, пішли жвавіше, Гаврик, що сидів на першій жниварці, широко розставив руки, віжки тримав міцно й упевнено—сам чорт не вирветься.

Виїхали в поле, отаборились.

Жниварок було три, розбились на три дільниці, умовившись попереду, що кожна працює самостійно, змагаючись з двома останніми.

На першій дільниці, що найближче до села, залишивсь Юрій. Звідціль і почали.

Загнали першу ґінку.

Жита сухо зашелестіли, позаду лишилася висока стерня й перші купками розкидані снопи. Коні, обізнавшись, пішли веселіш, упевненіш залунали крики погоничів. З площадки снопи посипались частіш. Високо попідтикані в дівчат спідниці гойднулись меткіш.

Робили всі мовчки, дівчата туто здавивши снопа, торопко, мов дитя, підводили його під плечі, швидко хапали за колоски, обсмикували й бігли далі. Виступили перші краплі поту, спини зарябіли вогкими темними плямами, сонце стояло сторч і не було вітру. Од поту й остюків щеміли лоби, під руками, а люди гнали все вперед і вперед, не озираючись.

Та ось опівдні прибіг до Юрія хлопчак з другої дільниці. Біг він захекано, спотикаючись.

— Ідіть!—крикнув, показуючи на другу дільницю.

Юрій працював на першій, не зліз, злетів з площадки. Біг тривожно, прямо дивлючись уперед.

На другій дільниці, у жниварки поламався косогін. Робота стала.

Артільці заклопотано шарпалися біля машини, чекали на Юрія, а коли той прибіг, швидко розступились, дали дорогу.

Юрій машину оглянув уважно, косогін таки поламався.

Став перед гуртом.

— Ну, що ж—новий справимо.

Хотів посміхнутись, та забачивши розгублені артільські обличчя, тільки скривився, усмішка вийшла недоречна, зайва.

— Таке, Юрію, діло,—виступив наперед Трохим, високий у брилі артілець. Скажемо по-правді, що аби Пилип так не гнав коней, усе було б добре. А то як навіжений, то приспішить, то помалу зачиргикає, а машина цього не любить.

— А таке,—загомонів гурт,—мов нарочито.

— Та хіба йому що, погризся з Гнатом, а на машині оскому збиває!

— Замініть його!—крикнули задні.

— Нам таких не треба!

— Та в таку ще пору!

Артільці заворушились. Юрієві справа почала вияснюватись, полегшало трохи.

— Пилипе,—голосно крикнув,—де він?

Пилип з тиквою ішов з яру, по воду ходив. Наближався.

— Завтра поїдеш на склеп, новий купиш—досадливо крикнув Юрій, коли той підійшов.—А зараз мотайся додому годувати коня, дорога далека.

Юрій гукнув був ще й на Гната, та йому сказали, що той далеко, ще перед поламкою пішов на комсомольську дільницю й не вертався.

Обідали вже не з тією бадьорістю, з якою робили. Юрій помітив це одразу. Молодь заходилась була жартувати, та прикрикнув дід Царинник, чого, мовляв, веселі. Мовчки розійшлися.

По обіді жниварок косило тільки дві. Люди з другої дільниці, розбившись на два загони, зносили снопи.

А Пилип, як тільки Юрій наказав йому йти в село, годувати коня, мов того тільки й чекав. Пішов швидко, навпрошки.

Подорозі сердито обшморгував житнє стебло, зло радів, що таки допік Гнатові.

Був він сердитий на нього ще за ті кілочки, що ними Гнат шпигнув його при гурті на майдані. Також знав він і те, що Гнат суворіше з ним поводився, ніж Юрій, домагався не раз перед зборами переобрати його із завгоспа артілі, і настановити когось іншого.

Пилип був відлюдний, ходила про нього слава «хапунця», тільки обережного, що де зробить—слідів не залишить.

Доходив уже до села, як почув позад себе тупіт кінських ніг і трахкотіння чийогось воза. Оглянувся. Їхав Норець—з базару мабуть—перед конем звивався стовб куряви, сам Норець сидів серед воза, вигинав голову то в один бік коня, то в другий, пізнаючи, хто йде попереду.

— А-а-а,—проспівав він, натягуючи віжки,—обідать?

— Та ні, по ділу... причина така...

Пилип одразу якось розгубився, не знав, що й говорити Норцеві, а останній уже розщебетався, хіхікав.

— Був оце в базарі, а там—о!—показав собі на лисину й сплюнув.— Голо! За три паляниці купив бабку, повіриш: ні на чім коси вибить, страм, їй-богу. Хоч на лобі в старої клепай. А паляниця, знаєш,—хе-хе—руб! Дожились. Дожились, прости господи, хоч пучками той хлібець рви. Вам то шумить косарочка, шумить... А нам індусикам—хе-хе-хе... яке то воно, га? Тото ж... а паляниця—руб!.. хе-хе-хе...

Цьвохнув коня батіжком і поїхав. Пилип аж рвонувся був за возом, та Норець від'їхав уже далеченько. Бачив тільки його маленьку голову, обернуту назад до Пилипа. Вона загадково перекривилась,—сипала тоненьким, дрібним смішком—розгадай, мовляв, загадку.

Пилип, міцно наморщивши лоба, ішов додому не дорогою, а через садки, знову навпростець. Задумавсь.

Додому артільці поверталсь не з піснями, зламана жниварка наперчила всім—не співалось. Позаду всіх ішов Юрій, поряд з ним дід Царинник. Дід гомонів:

— Юрію, сам держись, і людей на оці держи, паскуди ще... Рано на слово вірить. Питав Пилипа, за що з Гнатом посердився, так каже, що то брехня, коні так ішли.—Коні...—дід гидливо плюнув.—Брешеш, поганий ти чоловіче. Коні... воно хоч і німе, а своє діло зна. За слова ладні хазяйство розорить...

Дід говорив ще, та Юрій йому не відповідав. З прикрістю думав, що в поламці він, Юрій, винний найменше, а всі дивляться чомусь на нього, мов би не Пилип, а він сам поламав косогона. Думав: коли вже цього не буде.

В село в'їхали—сонце вже зайшло. Юрій зайшов у ремаментний двір, наказав інвентар пильнувати цілу ніч. Біля артільних комор зустрів Пилипа. Той саме її замикав.

— Я ж завтра на склеп іду,—мовив він, з-під лоба зиркнувши на Юрія,—ключі візьми...

Юрій тоскно подивився на Пилипа, защеміло йому. Чому б, думав оцьому Пилипові та не бути веселим, так бадьоро по-дружньому не підійти й сказати—на Юрію ключі. Навіть говорити з ним не хотілось.

Юрій бачив, як на його очах, Пилип з силою смикнув за замки раз і вдруге, мов, чи добре зачинено. Юрій взяв ключі й пішов додому.

Їсти не хотілося, на ліжку ліг не роздягаючись. Невеселі думки запали в голову, знав: дрібниця там скоїлась, а вже цього досить, щоб збити настрій у цілої артілі. Кожен з артільців, господарюючи сам собі, сто раз мав гірші поразки, одначе на себе цього не виносив, пояснюючи всі ті незгоди обставинами, випадками, тощо. Тим з більшою прикрістю чув Юрій, що в артілі—навпаки; при найменшій невдачі, кожен наче б то говорив «а що, не я казав», і при цьому обвинувачував артіль в цілому, мов одну невидимо-велику людину, що її поразкам ще й радіти можна. Юрій знав, що артільці думають так не навмисне, можливо дехто навіть силкується так не думати, але мимо його волі, такі мислі проходили і відігнати їх не вистачало жодної сили. Отже треба пильно слідкувати за всім, за найменшою дрібницею, що знеславлювала б артіль. А, найпаче, слідкувати за кожним артільцем, ходити біля нього, мов біля хорого, уважно, чутко, найменше нагадуючи йому про його власну хорість і те, що вона дуже небезпечна.

З такими думками Юрій і заснув.

На ранок сонце зустрічали в степу, косим промінем лягло воно на вогку поверхню хлібів, бавлячись ясною на остюках росою. В повітрі було здорово, хотілося роботи, і найменше слів, розмов.

Вчорашньої дообідньої веселости вже не було. Проте всі робили справно, без нарікань. Так пройшло до півдня. Невдовзі дід Царинник привіз обід, але проїжджаючи не гукав, як учора, женців до обіду. Прищуливши очі, старанно когось шукав, а побачивши Юрія, погукав. Шепнув тому щось на вухо і одхилившись, передав Юрієві ключі. Юрій одразу сполотнів, скинув кашкета й міцно втер ним рожеве, в брудних патьоках чоло.

— Скликайте—спокійно наказав дідові.

Дід швидко метнувся по ниві, а Юрій оглядав поле, зігнуті постаті в'язальниць і в'язальників, йому зробилось дуже їх жаль, від звістки, що її скоро взнають.

Артільці своїм вухам не вірили, учувши дідову оповістку. Кинувши, хто перевесло, хто сніп, хвилину стояли, з опущеними долі руками, незрозуміло кліпали віями, на чомусь зосереджувалися.

Та всі враз швидко скинули очима на Юрія, наче аж тепер згадавши, що він тут. Той стояв біля полукіпка, торопко жестикулював щось Гнатові, що встиг уже прибігти з другої дільниці. Люди йшли звідтіль. Сунули всі на Юрія, мовчали ,і щось важке було в тій мовчанці, їм самим незрозумілій.

— Начинай,—з стримуваним спокоєм запропонували передні. Сказавши, одвели очі на побиті стернею руки, уважно їх оглядали.

— А в кого ключі були?—учув Юрій позаду чиєсь запитання, в вчувши, здригнув, поклав на кешеню руки, налапав там дві маленькі залізячки.

Десь недалеко несподівано залунав чи то плач, чи крик, всі оглянулись і побачили... Ларивона. З другої дільниці біг він по колькій ниві до гурту,

з страшно розкошланою головою, з плачем, чи криком схожим на собаче скавчання.

У високо піднятій над головою руці, метляв якимсь папірцем. Всі одразу звернули на це увагу, пильно вдивлялися, але не на нього, а на той папірець, маленький, з повириваними краями.

Ось він добіг. Став. Руки з папірцем не опускав, між гуртом когось шукав.

— Прошу слова!—скрикнув він, побачивши раптом Юрія.

Якась зла радість пойняла його маленьку, з жорстким, неголеним обличчям, постать. Загрозливо тріпнувши рукою, підбіг до полукіпка, круто обернувся до гурту.

— Так, ось як! Косарку поламали—мовчи, з комори хліб украдено—теж мовчи! А одвічать брався? Мене отут,—вдарив він себе в груди,—пекло твоє харчування—і допекло! Допекло! Не я казав, що в заготовку піде? Навіщо ж людей дурить, га?

Ларивон говорив гостро, нападливо, Юрій аж тепер відчув: треба великої пожертви, щоб зберегти артіль, принаймні, щоб хоч урожай зібрати. Боляче відчув свою помилку, поклавшись без розбору на всіх. Проте вирішив відповідати твердо й до кінця.

— Ти,—глузливо вп'явся Ларивон у Юрія,—ти думав смішками нас укоськаєш? Думаєш, як ходив лебедиком коло кожного, так тобі й віри поймуть? По хунту збирали те борошно, а він—оддай, а він... Я з артілі виходжу! Махнув папірцем і знову заплакав, чи закричав сумно, по-собачому.

— У кого ключі були?—голосно хтось запитав.—А тоді вже...

Гурт артільців заворушився, становище було важке, у кожного росла й ширилася в грудях темна пляма підозрінь глибинних, небезпечних—так от, похилять усі в село, не вернуть.

— Ключі, ключі ось!—гучно й спокійно крикнув Юрій. Вийняв на шворці два блискучі ключики, високо здійняв їх над головою.—А, хліба, чуєш, Ларивоне? і всі ви,—зскочив Юрий на полукіпок,—хліба ніхто не віддавав. Хліб... я забрав!

Голови всі враз підкинулись, артільці гостро протнули один одного поглядом, тісніше звузили коло. Кожного щось зсередини здвигнуло, на крок підступив ближче.

— Ключі цю ніч були в мене, от—тріпнув ними в повітрі Юрій. Я й забрав... Треба, ну, треба було...

— Але...

Голос Юрія здригнув, зрадлива нота інших слів підступила до горла. Міцно сковтнув слину, продовжував:

— Але ми постанову нашу мусимо виконати, хто прошпетиться, того з артілі—геть! Артіль повинаі жити. Молода ще вона, як калиновийі кущ, а кругом пнів, пнів... гнилих таких, з поганими жовтими пагінками. Негодящий я чоловік, мов пагінок той...

— Юрію, навіщо ж то неправду, га?—з тихою докорою запитав Махтей.

Артільці глянули чомусь не на нього, Махтея, а на Ларивона. З пожмаканим у руці папірцем, стояв він трохи осторонь, мов остовпів. Завіяний вітром чуб гребінем звивсь на голові, Ларивон злякано до всього прислухавсь, чекав...

Громада, мов зацькованого звіра гіпнотизувала його хвилину, вимірювала.

— А-а-а...—протяг Гнат, пробираючись наперед до Ларивона.

Того ,мов вибухом підкинуло, зірвався на ноги й кумедно стрикуляючи по стерні, подавсь на село.

— Держи-и-и!—ухнуло вслід кілька голосів.

— Пер-е-е-е-й-ма-а-а-й!!!

— Ґа-га-а-а-а!.. Ух!... а-а-а...

Артільці густо розсипались по полю, голосно, мов на звіра, улюлюкали, бігли навперейми, але не зловили. Десь певно вскочив у жито, мов і справжній звір.

Засапавшись, поволі сходились, жваво розповідали, хто куди біг, і диво—про вкрадений хліб не злетіло ні в кого жодного слова, наче й не було тієї події.

Зліз Гнат собі на полукіпок.

— Товариші!—крикнув хвилюючись—нас обдурено. Кругом обдурено... А Юрій... на себе....

Натовп низько схилив голови, нерозпряжені з жниварок коні й собі помалу повернули голови до гурту. Жінки стояли осторонь, попідпиравши долонями підборіддя, слухали.

На лану було дуже тихо, кожна річ, наче уосібнилась, до всього дослухалась по-своєму. Навіть снопи на стерні лежали кожен сам собі, самітно.

Глянув Гнат на сонце, стояло воно вже низько. Далеко десь, ген-ген, за житом чулась пісня. Була вона радісна й бадьора, і так потрібна цим затишеним людям, нивам.

Сторожко наставили вуха артільці, дослухались.

Прислухавсь і Гнат.

— Комсомольці співають! — крикнув перегодя, — не знають вони, що тут... Ну, та хай співають, кончили, значить, рано! Змагались! Ех!.. а ми? А ну, до роботи! Вдома пообідаємо!—вигукнув наостанку.—Артільці!.. і скочив з полукіпка.

Останніх, наче вітром рвануло, метнувсь кожний до свого діла. Весело, мов нічого й не сталось, затріщали жниварки, люди заметушились жваво, з полегченням, всім працювалось вільно й легко.

Сталось це скоро, Гнат не спам'ятався, як залишивсь біля полукіпка один, з пом'ятим у руці картузом, загорілий.

— Ще одно слово!—крикнув він, простягаючи за артільцями руку,— тільки одно!.. Норця ми розкопаємо! Чуєте?.. Ух, як розкопаємо, він це...

— Юрію, де ти?..

М. Шеремет

ЧЕРВОНА ПРИСЯГА

На Заході бійців
хвилюються ряди,
Повстаннями знялись
пустелі Сходу.
Вогнем прорвалось
з молодих ротів:
— «*Я*
Син
трудящого
народу»...
За блиск рушниць,
за шабельне срібло,
За гарт сердець
у ленінському дусі,
Щоб Радреспублік
жито зацвіло.
Життя своє віддать «клянуся»...
Травнева радість
грає на кашкетах,
Як парус в вітер, випнулась земля.
А десь салдат
під страхом кулемету
Клянеться теж
«за бога й короля»...
Та є могутніше за дану клятву·
Сильніше щось
за шомпол, кулемет.
Салдат в строю
під погляди закляклі
На офіцера повернув багнет...
Травневе сонце
затремтіло вмить,
Упала тінь фашистська трибунала...
Але повік походу не спинить...
Ідуть,
ідуть
червоні лави!

Н-ський полк

О. Карпеко

ВОНИ ЙШЛИ

Вони йшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського... Йшли на Горлівку, Макієвку, Червоний Промінь... В невеличкій кімнатці сиділи вони, чекаючи на своє призначення... З них мало хто знав, що таке Донбас... Невідомий, далекий, з якимись там глибокими копальнями, високими димарями велетнів заводів, касарнями, клюбами, палацами культури... Сиділи вони й розпитували один у одного. Гомін стояв у тій кімнатці... Картини їхнього невідомого майбутнього проносились одна за одною. І хотілося їм швидше туди, в той невідомий світ, де підземні герої здобувають для країни чорне золото. Хотілося швидше до невідомих їм штреків, лав, забоїв. Хотілося, і разом з тим страшно якось було. А коли не зможемо? Не зможемо, включившись в їхню працю, допомогти їм ліквідувати прорив, виконати поставлене перед ними завдання? Боязко якось і разом з тим радісно.

— Ти з Одеси? Муздрам? На клюбну? Київ? Шість чоловік? Культорг?—Лише окремі уривки можна було чути серед усього того гомону.

Але й без слів вони розуміли один одного. Всі вони були охоплені єдиним бажанням—скоріше туди, куди кличе їх партія і комсомол.

Золоте проміння весняного сонця пробивалося крізь вікно тієї кімнати, де вони сиділи, і додавало їм ще більшого піднесення, бадьорости.

Чути було серед гомону жарти, сміх, навіть заспіви якоїсь бадьорої мельодії. Розчинялись двері і один по-одному заходили вони до комісії.

Трошки бліда, з глибокими карими очима і розкішною шапкою лляного волосся, що хвилями розкинулось по всій її голові, зайшла вона—вісімнадцятирічна Ванда з Києва... В її посвідці було написано:

«Ванду Линецьку, комсомолку, відряджується на Донбас на культроботу». З її оповіді комісія довідалась, що вона, Ванда Линецька, комсомолка 1927 року, з Києва, вчиться на курсах для підготовки до ВИШ'ів і два тижні тому одружилася з командиром...

— Ви їдете на Донбас?

— Так, на Донбас, мобілізована...

І її очі зробились ще глибші, шапка волосся здригнула блискучими хвилями, а на обличчі виступив легкий румянець.

Комісія вагалася, чи надсилати її, оцю недосвідчену тендітну Ванду, що лише два тижні тому одружилася. «Чи зможе?»

— Але ж я в першу чергу комсомолка. І коли комсомол кличе мене на фронт, я мушу забути за свою учобу, Київ з Дніпром і розкішними садами і те, що я лише два тижні тому одружилася з червоноармійськими командиром... Я мушу забути, бо в першу чергу я—комсомолка. Румянець ще більше залив її молоде обличчя, в очах блиснули якісь невидимі до того вогники, а шапка волосся знову здригнула легкими хвилями.

Вона з піднесенням і почуттям своєї гідности взяла своє призначення на Донбас і рівною, твердою ходою вийшла з кімнати.

А за нею ввійшов другий комсомолець, з Одеси ,старший за Ванду, відомий піяніст, що недавно на музичному конкурсі дістав таку блискучу перемогу. Він залишив в Одесі семидесятирічну матір. Низенький, чорнявий з западинами під очима, він прохає лише, щоб його надіслали на копальні за його фахом. Йому так хотілося скоріше туди. Він певен був, що зробить корисне діло.

— Як тільки там улаштуюсь, привезу стару матір з Одеси. Їй уже сімдесят років, а я ж у неї один.

Але він сказав це безжурно, з якоюсь бадьорістю. Почувалося в тих словах, що він виконає те, що йому доручено від комсомолу, забере свою семидесятирічну матір, у якої він один син.

В кімнату, як вихор, влетіли двоє: він і вона—Петрусь Минченко і Тетяна Середа.

— Товариші, нас обох обов'язково разом, в одне місце. Нас тільки разом. Ми з Одеси. Кудинебудь на далеку, саму відсталу шахту. Ми хочемо показати, ми хочемо зробити.

Він був стрункий, здоровий ,молодий, у військовому одягові і смушевій шапці, з очей бризкала сила й завзяття. Вона—нижча за нього—чорнява дівчина, в простенькій хустці і дуже простенькій сукні.

— Ми зробимо, обов'язково зробимо, тільки разом—повторила вона.

— На найдальшу, на саму невпорядковану шахту, щоб було більше роботи, щоб ми могли показати...—додав хлопець.

— А чому ж разом? Хіба ви рідня?

Він мовчав, а вона, сміливо глянувши на комісію, пояснила:

— Ми хочемо одружитись.

Їх призначили на найдальшу, але й на саму невпорядковану копальню.

В кімнаті, де мобілізовані чекали на своє призначення, їх радо зустріли запитаннями.

Як і раніше, стояв гомін, чути було жарти, сміх. Почувалася бадьорість, велика енергія, сила. Як і раніш, сонячне проміння пробивалося крізь вікно тієї невеликої кімнати:

До комісії зайшли два комсомольці з Полтави. Вони були сумні, обличчя їм похмурі, видно було, що вони цієї ночі не спали.

Тремтячим голосом, але разом з тим сердито, вони звернулися до комісії: «Чому? Чому?» і на очах в одного показалися сльози.

— Чому вчора нам відмовили їхати на Донбас? Нас же обрали! Ну, що ми скажемо своїм товаришам? Чому нас забракували? Всі їдуть, а ми... Невже ми такі негодящі? Ми ж з 24 року батраки, жодної догани в осо-

бистій справі. Ми хочемо. Ми все одно поїдемо.—Вони нервово сіли на стільці біля столу комісії і змовкли.

— Але ви малописьменні.

— Малописьменні? Ми будемо вчитися. Скажіть, що треба, ми все вивчимо, все... Всі їдуть, ми не можемо залишатися. На яку завгодно роботу, тільки пошліть. І знову в одного на очах виступили сльози:

— Комісія невірно вирішила, ми просимо переглянути.

І комісія переглянула, бо видно було, що вони все зроблять.

За цими двома ввійшла фізкультурниця—премійована, з значком на лівому боці. Вона їхала на копальні на ту ж роботу. Бадьорий вигляд, міцна мускулатура, рівна здорова постать.

Трошки вагалась, чи справиться, але то було лише її особисте вагання...

А за нею йшли ще й ще. Йшли фізкультурники, культорги, клюборги, антирелігійники, методисти, пропаґандисти, радисти.

Йшли веселі, бадьорі, повні енерґії й молодого ентузіязму.

Йшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського...

Йшли на Горлівку, Макіївку, Червоний Промінь.

Всі йшли, тільки три чоловіка уникли тієї мобілізації.

З призирством, з огидою дивився бадьорий колектив на тих, хто не включився разом з ними в той великий великий похід.

Йшли вони веселі з піснями туди, де на них уже чекали голосні сирени копалень, забої, штреки, лави, де кожного дня підземні герої викидали нагора мільйони пудів чорного золота.

Світало, коли група мобілізованих комсомольців під'їздила до Макіївки. Рівно бігли колеса ваґонів, рівно відбивали свої розмірені залізні кроки, в такт їм чмихав паротяг...

«Наш паровоз летит вперед, в коммуне остановка»—співали завзято комсомольці.

Ванда висунула голову в розчинене вікно.

На обрії в світлі ранішнього сонця видно було якісь конусуваті гори, біля них незнані їй споруди й сірий дим...

Коли поїзд під'їздив ближче, вона ясно побачила на цих спорудах якість великі колеса, протягнуті від них довгі канати, а ще далі під накриттям—вугілля і декілька невеличких ваґонеток. А за ними далеко розкинуте поле з такими ж конусуватими горами, небаченими спорудами і, мабуть, такими ж колесами, канатами й ваґонетками.

Трошки поодаль почали з'являтися один по-одному невеличкі сірі будинки, мабуть, селище гірників, а за деякий час виринуло все рабоче місто, оточене і пронизане всередині копальнями з металюрґійним велетнем, з великими домнами і димарями.

Холодний вітрець весняного ранку розвівав їй волосся, різав обличчя, але ще більше бадьорив.

Ванда зачаровано дивилась на цю нову для неї картину. Страшно було, що не вросте, але разом з тим радісно й бадьоро. Згадала вона свій Київ,

сади, Дніпро, Олексу, з яким два тижні тому одружилась, і з яким мусіла так несподівано розлучитись...

Вона засумувала, але не тому, що вона з ним розлучилася, а тому, що може не виконає, не виправдає довір'я...

А їй так хотілось перемогти й показати себе, які рівню—Олексі, кращому командирові своєї частини, теж комсомольцеві.

Їй так хотілось перемогти й дорівнятись до нього. Вітер ще більше шарпнув її волосся, зірвав з шиї легеньку хустину і нахабно почав забиратися під її легеньку кофту. Вона відійшла й сіла на лаві в вагоні. Біля протилежного вікна згуртувалися всі інші комсомольці. Вони з таким же зацікавленням розглядали незнайомий для них Донбас. Лише думки їх, мабуть, інші були.

Піяніст, мабуть, думав, як він улаштується і забере свою семидесятирічну матір; два полтавських комсомольці мабуть думали, за що і як їм спочатку взятися, щоб дійсно довести й виправдати; фізкультурниця більш захоплювалася самим донбасівським пейзажем, навіть повітрям, таким незвичайним для інших місць. Тільки невідомо було, що думали Петрусь Минченко і Тетяна Середа, що мали одружитися.

Потяг став і вони всі гуртом почали виходити з вагона.

Невеличка брудна станція чорна, як те вугілля, що вони бачили здалека через вікно, похмурий якийсь залізничий вартовий з червоним прапорцем та десяток якихось людей, ще їм невідомих, запорошених вугільним порохом—більш нікого.

— Куди йти?

З невеличкими клунками пішли вони в напрямі робітничого селища й першої близької до них копальні. Розпитуючи по дорозі людей, вони дійшли до невеличкого кам'яного будинку, де містився шахтком.

Було ще рано, двері шахткому були зачинені і біля шахткому вони не зустріли жодної людини.

Тільки за годину прийшов до них, що сиділи на східцях, секретар шахткому й довідавшись, що вони мобілізовані до їх шахтоуправи, заметушився, запросив їх до приміщення й почав розпитувати звідкіля вони, хто й на яку роботу приїхав.

Потім прийшов секретар партосередку, комсомольський секретар і, радо привітавши їх, почав розподіляти прибулих по копальнях.

Піяніста залишили в місті, а останніх усіх надіслали на «Софію». За дві години всі вони вже були на місцях своєї постійної роботи.

Їх радо вітали. Позбігалися донбасівські комсомольці, знайомилися, розпитували. Розмістили по касарнях.

Ванду з Тетяною і фізкультурницею вмістили до однієї жіночої. В тій касарні було, крім них, п'ятеро дівчат і дві жінки з чотирма дітьми. Від великої скупчености було брудно, повітря кисле, дихати не було чим.

Жодної газети й книжки. Троє дівчат і одна жінка працювали відкатницями, одна жінка й інші дівчата—на глею. Працювали в різні зміни.

І коли жінки йшли на роботу, дівчата даглядали їхніх дітей.

Зустріли вони новоприбулих не зовсім радо.

— Самим нема де дітися, а тут ще приводять...—бурмотіли вони, коли нових привели туди.

Для них поставили троє ліжок поруч біля вікна. Хлопців умістили в такій же хлоп'ячій касарні.

Увечорі всі вони пішли на збори, що відбувалися в великому шахтарському клюбі. Там вони вперше побачили, і не лише побачили, а всім своїм почуттям сприйняли, що таке шахтарський колектив.

Доповідав той самий секретар шахткому, що зустрів їх сьогодні вранці біля маленького кам'яного будинку. Він розповідав про різні шахтні неполадки, про те, що не виконують програми, що треба прикласти всіх зусиль і перемогти в цій боротьбі за вугілля.

За ним виступали шахтарі, молоді й старі, давніші і недавно прибулі.

Ванда уважно слухала старого шахтаря, який картав літунів, викривав неполадки підземних десятників і техніків підземних дільниць, говорив, що можна не тільки виконати, а й перевиконати накреслений плян. Йому довго й гучно плескали.

З молодим запалом виступив забійник кращої ударної бриґади. І тоді прибулі комсомольці довідались, що більша половина шахтарів копальні вступила до ударних бриґад.

Багато було хиб у роботі шахти, багато неполадок, але почувалося, що всі хиби й неполадки шахтарі розуміють і намагаються зліквідувати.

Почувався великий ентузіязм великого шахтарського колективу.

І коли шахтар Корній з дев'ятого бремсберґа в своїй палкій промові закликав об'явити шахту ударною, а в відповідь на його заклик вся заля відгукнулася довготривалими оплесками. Ванді непереможно хотілося самій негайно виступити і щось сказати, хотілося сказати щось таке, щоб переконало всіх їх, цих підземних героїв, що вона, Ванда Линецька, приїхала до них працювати так, як говорив старий шахтар.

Їй хотілося. але вона не виступила, не насмілилась.

Вночі прибулі комсомольці спускалися в шахту. В невеличкій конторці вони вперше за все своє життя одягли шахтарський одяг. Коли сідали в кліть, було якось незручно, Летіли донизу «з вітерцем», в вухах щось закладало.

Під землею йшли спочатку довгим темним ходом, аж до самої нижньої дільниці. Секретар шахткому, що був з ними, пояснював їм і, навіть, попереджав,як треба йти, щоб не буцнутись об кріплення.

Де-не-де блискали шахтарки. Час-від-часу пробігали по рейках ваґонетки. Їх тягли дужі підземні коні, біля коней ішли погоничі. І все це в глибокій темряві, холодному вітрі, сльоті...

Якраз у тому забої працювала ударна бриґада старого Якима Васильовича. Чітка була робота, але вони ще ніяк не могли зорієнтуватися в тій важкій підземній роботі.

Зовсім розгублені йшли вони довгим штреком назад до стовбура, щоб виїхати на-гора.

Мабуть, у той самий час і інші мобілізовані комсомольці знайомилися з підземним життям героїв чорного золота, мабуть, усі вони з Києва, Одеси,

Полтави, Дніпропетровського йшли такі розгублені довгими ще незнайомими їм штреками на Горлівці, Маківівці, Червоному Проміні...

Цілу ніч не могли заснути Ванда з Тетяною, цілу ніч здавалося полтавчанам і Петрусеві, що ось перед ними летить ваґонетка, біля неї великий кінь і погонич, а десь далеко блимає шахтарка, вогник її все більшає, аж ось охоплює їх полум'я. Тільки фізкультурниця спала спокійно.

За два місяці, в тій касарні, де була Ванда з Тетяною і фізкультурницею, багато що змінилося. Не було вже такого бруду, як раніш, чисто була вимита підлога й вікна, столи були прибрані, по стінах висіли технічні плякати, в лівому куточку на столі лежали книжки робочої технічної бібліотеки й свіжі газети. Навіть діти були бадьоріші. Всі жінки записалися в ударниці.

Ванду призначили на завідувачку шахтної бібліотеки, Тетяна була профпропаґатором, фізкультурниця керувала гуртками при клюбі, але всі вони, крім **того, провадили велику масову роботу** по касарнях зранку до пізньої ночі, не почуваючи втоми.

Дівчата й жінки, що містилися разом з ними в касарні, давно вже змінили своє ставлення до них: не було в них ближчих товаришів, як вони. Вони вже не раз і не два побували в шахті. Не було вже їм тепер ніщо чуже так, як першого разу.

Щодня шахта ставала їм ближча й рідніша. На зборах вони не почували себе такими чужими, як першого разу. Ванда вже не боялась, навіть, виступати на шахтарському колективі: виступала не раз, двічі виступала.

Близько вони зжилися і з комсомольським шахтним осередком. Так близько, що Ванду на останніх перевиборах, навіть, обрали до бюра. Щоб бути в курсі всіх шахтарських справ, Ванда з Тетяною багато читали з масової технічної літератури.

Тепер вони вже добре знали що таке штрек, бремсберґ, лава, ковпер...

Вони вже знали головні правила техніки безпеки й не боючись могли спускатися в шахту. А надто близькі їм були відкатниці і глеївниці, бо до них їх прикріпив осередок для постійної масової роботи.

І дивно було бачити, як раніш тендітна, вісімнадцятилітня Ванда Линецька з Києва, з його розкішними садами і Дніпром, Ванда, що два тижні перед мобілізацією одружилася з червоноармійським командиром, тепер трошки огрубіла, запорошена вугільним порохом, у спецодязі відкатниці разом зі всіма працювала на відкатці, коли одробляла там черговий суботник.

Вона тепер цілком переконалася, що зможе виконати своє завдання. Вона певна була, що не відстане від Олекси—кращого командира однієї з наших червоноармійських частин.

А Тетяна з фізкультурницею ще більше вросли в работу й шахтарське життя.

Полтавчани ж писали до комісії, що їх мобілізувала:

«Дорогі товариші, нам справді спочатку було важко, ми далеко ще не так освічені, щоб задоволити всі культурні потреби шахтарів, але ми з першого ж дня, як і обіцяли, сіли за навчання.

Зараз ми почуваємо себе трошки сильніше, але, звичайно, ще не так сильно, щоб це могло задовольнити нас самих. От тому ми працюємо й далі і будемо працювати ввесь час.

Один з нас завідує клюбом, а другий керує самоосвітньою роботою. Дуже вдячні вам, товариші, що ви нас сюди надіслали. Хоч і тяжко працювати, але ж ми доведемо, як обіцяли. Видобуток шахти підіймається. Ми раді і ще більше напружимо свої сили, щоб поліпшити культурне обслуговування робітників».

Петрусь провадив антирелігійну роботу. З його роботи всі були задоволені, бо він був у ній давній «спец».

Лише один піяніст не вжився. Не знайшлось йому достатньої за його фахом роботи. За два тижні після свого приїзду, він уже виїхав назад до Одеси. Не довелося йому влаштуватися на Донбасі й перевезти туди свою стареньку семидесятилітню матір.

Коли приїхала з центру бригада для обслідування роботи мобілізованих на Софії, вона найшла все гаразд. Висновки її були задовільні.

На першотравневі свята до Ванди приїхав у дводенну відпустку червоноармійський командир Олекса, її чоловік. Радо зустріла вона його на маленькому Макіївському вокзалі. Хоч їй був тільки дев'ятнадцятий, але вона була зараз якось мужніша, впевненіша, ніж там, у Києві. Здавалося, що її тендітність кудись зникла, і її глибокі карі очі ще побільшали.

Зараз її вже не турбувало, що безсоромний донбасівський вітер так зухвало розкидає хвилі її лляного волосся і зовсім несподівано залітає за її тоненьку сіру кофту. Її турбували зараз інші думки, бо з того часу вона набагато виросла й могла стати поруч Олекси, кращого командира однієї з червоноармійських частин.

Їх всіх турбували зараз інші думки. Всіх, що прийшли з Києва, Одеси, Полтави, Дніпропетровського.. Прийшли на Горлівку, Макіївку, Червоний Промінь»...

С. Журахович

ВІДПУСТКА

I.

З накуреної кімнати партколективу Семен вийшов радісно зідхнувши. В руках папірець—витяг із протоколу. Там, де «ухвалили»—три рядки: «надати тов. Тюринові С. відпустку на 2 тижні (до 15 грудня), тимчасово на редактора «Сигналу» призначити Білявого»

Два тижні на спочинок. Ого!

Тріпотить над головою папірець. Свіжий вітер, із першими несмілими сніжинками фарбує червоним молоде обличчя й просто штовхає в двері великого корпусу збірного цеху.

А двері!

Семенові здається, що він оце вперше бачить велетенську пащу—це ж ворота, заввишки добрий будинок. Слідом за ним суне пофарбований, блискучий паровоз, що куштував оце заводських ліків.

— Семен! Ей!..—нахиляється машиніст.—На!—Він тикає забруднений сажою й засмальцьований папір—ледве помітні бліді сліди оливця.

— Сьогодні зайду. Є історія!—таємничо підморгує машиніст.

— Е, я йду в відпустку. Поговори з Білявим.

— У відпустку? Ох, чудило. Зима!.. Й машиністові стає весело: чи ви бачили отакого? Ну й чудак. Зима, а він у відпустку...

Обережно й поволі суне паровоз. Тісно в цеху. Дайте простір. Знову крицева сила легко крутить важкі багатопудові скати. У череві вирує, рветься пара. Кожна цяточна оглянена пильно. А в повітрі на сталевому тросі важка дошка цифрами кричить:

СЬОГОДНІ З РЕМОНТУ ЗДАНО—ЭХО 1582.

До краю натягнені,—білі нитки—простяглися в далину рейки, припалі інеєм. З радісним гудком вирвався паровоз із цеху. Вибухнув гуркіт, погнався слідом. Вітер ударив у груди залізні й сам розбився, заскиглив.

— Ех-х... Пішов, пішов!—прошепотів Семен.

Це двадцять шостий. А завтра, 30 листопада, завтра останній 27-й паровоз вирветься з тісних ущелин збірного цеху.

... Гудок наче розірвав повітря й жбурнув із землі в блакитну височінь повну жменю чорної галичі. З контрольної захекано вибіг якийсь спізнілий недбаха. Він голосно зареготав, коли останні зойки гудка застали його вже на місці роботи. Та лиця робітників, що оточили паровоз, були скупчені й суворі. Сміх урвався.

— Йолоп, не бачиш?.. Цить! Шкапина...

Той, що прибіг, хотів оглянутися, щоб відповісти на образу, та в цю мить майстер махнув рукою: починай.

Крок, другий уперед. Зусюди: подерлися, вхопилися, полізли на паровоза, поплазували в порожнє, холодне нутро, підповзли під нерухомі скати й повітря роздерла дика музика руйнації.

Семен поспішив у той куток цеху, де розбирали паровоза. Мовчки кивнув інженерові, але той підійшов і закричав на вухо: через стукіт і вереск, розрізуваного автогеном металу, не чути було.

— Оце 27-й!.. Значить на 100 не дали. До біса!.. Крадемо шматок грудневого пляну. Ну, та завтра закінчимо.

— Що?

— Ремонт!—інженер махнув рукою в бік паровозу.

— Жартуєте?..—посміхнувся Семен.

— Чому? Дали за чотири, дали за три дні. А тепер за два.

Тюрин нічого не відповів. Уважно дивився, як роздягали паровоз із залізної обшиви, як потужний ґрант підхопив на канатах величезне черево паровозу—казан—і поніс... Хутко розбирали й описували деталі. Ось уже оголений кістяк паровозу тане й тане в гарячому повітрі цеху.

II.

— Таки зглянулась над тобою доля,—засміявся Білявий. Він справді білявий і завжди сміявся. Від цього похмура маленька кімната редакції заводської багатотиражки «Сиґнал» яснішала, була привітніша.

— Не завидую!—труснув Білявий «молочним» чубом.—Літом погуляєш—річка, повітря. А зараз... Бідолаха ти!

Хтось гупнув у двері. Високий і незграбний уліз до кімнати Федір Лебідь, редактор стінгазети ливарного цеху, прозваний «гучномовцем» за могутній розкотистий голс.

— Чортова дудка!—закричав Лебідь,—редактори... так-на-так. Доки це буде? Я питаю—доки це буде?

— Цікаво, де саме та муха, що тебе вкусила?

— Муха, муха!.. Самі ви, як мухи, тільки лоскочете, а вкусити—слабо.

— Про що це ти?

— Що, що... А ще редактор!—сердито гупав Хведір. Про ливарний! Що ж ви: дряпнули раз—два й годі. Мій «Ударник» у кожному номері пищить. Та сам бачу: цеховка не витягне. Треба, щоб підтяг «Сиґнал» баском, баском, а там бовкне центральна... Такий концерт задамо, що в бурчиків вуха позакладає.

У Лебідевому «бурчики» навряд чи хто впізнав би слово—«бюрократи», але так він охрестив усіх тих, кого била й за вуха тягла його «цеховка».

Справді в ливарному негаразд і Семен саме на цю дошкульну ділянку заводу поціляв пером. Недодавати лиття щодня, щодоби—значить тягти завод назад, шпалою лежати на рейках.

— Отака нам честь випала... Чортова дудка.—Гнівно говорив Федір і в тісноті кімнати гуркіт голосу його наче розпирав стіни.

— Через кого не додали два паровози в жовтні?

— Через ливарний.

— Чому в листопаді—26?

— Ливарний шкандибає, а котельний помагає...

— Чортова дудка! Нас уже не ливарники, а зривальники звуть... За таку премію красненько дякуєм.

Пішли до цеху. Семен із гомінким і гарячим Лебідем, що в ньому кров. здавалося, перемішана з розтопленим чавуном.

Ясно. Механік цеху—гальмо. Це з його недогляду попсовано вагранку, а ремонтували її не 10 годин, а 20. Це з його упертости й вини гублять винаходи робітників і думки про те, щоб збільшити виробничу спроможність цеху.

— Дурниці,—нервує механік.—Коштів на це не асигновано, а потім чого це беруться вчити мене, старого досвідченого ливарника з двадцятип ятирічним стажем?

Секретар цехового осередку крутився біля механіка, наче місяць навколо землі. Лебідь говорив, що його взагалі не існує.

— Хіба це секретар? Оце? Хвигура, що закриває порожнє місце... Чортова дудка.

Проте ця «хвигура» вміла й діяти. Коли Лебідь чи не сотий раз на зборах «крив» бюро й безталанне профкерівництво цеху, секретар партосередку вихопив із шухляди якісь папери й погрозливо кинув:

— Оце бачите? Це справа на Федора Лебідя, що своєю демагогією зриває спокійне виконання пляну. Я її передам...

Зчинився галас. Мов камінці, летіли гострі репліки в секретареве обличчя. Руки, мов ціпи, молотили повітря. Не кричав лише Федір. Зціпивши зуби, він шепотів:

— Ах, чортова дудка...

Цю атаку гніву секретар одбив яхидним холодним каскадом слів. І промову закінчив отак:

— Я должен сказати авторитетно:—ніякого зажиму не дозволю... Виною бузи, я должен сказати—Лебідь. Він за якоюсь вигодою женеться. І взагалі, я должен сказати, що все це особисті рахунки...

— Чортова дудка,—закінчив промову Лебідь.—У мене, Тюрин, із усіма бурчиками особистий рахунок один: крив і крити буду. І ніяка сила. А все ж після цього важко.

Увіходили до цеху. Саме лили чавун і дощі білих вогняних іскор полосували чадне повітря ливарної. Пахло потом і горілою землею.

III.

— От і спочивай,—позіхає Семен... Папір. Атрамент. Перо.

Не легко робкорові перетяти так течію думок, щоб вийшло струнке, ясне плетиво слів. І тому довго, уперто сидить мовчазний Семен і шукає такого слова, такої фрази, що освітила б, мов прожектор, те, що хоче крикнути робкор із шпальт «Сиґналу» в тисячі.

Влучне слово—влучний постріл. Це знав Семен не з грубих томів газетної мудрости (він її ще не встиг опанувати), а зі своєї життьової практики.

Ось він дивиться на стелю й мов на екрані сунуть обличчя:—довга смуга. Бурчики, як називає їх Лебідь. Ось чужак у спецовці, ледар у блискучих лаштунках ударника, просто прогульник, головотес із цехкому, он жалюгідний п'яничка...

У ворухливому вуликові чиєсь око влучно поціляє й кладе тавро: піймався, викрито! Бачив Семен і злість, і скажену лють ув очах, бачив сльози—п'яні сльози прогульника (Сень... бра-тишка... Одпиши назад, не було такого. Сень...), і щирість того, хто каявся. Бачив, як люди робились інші, бо їх газета вдарила, але й дружно на рейки поставила, як паровоз, що схибив у путі.

Важко робкорові ловити слова в бурних потоках думок. Ось незграбні, вайлакуваті,—він виливає їх у форми, як гарячий чавун. А потім він же й за токаря: обточує, зрізує зайве, пильно стежить, щоб була справна нова деталь.

Статтю про ливарний закінчено. Знову переробив, переписав, пам'ятаючи наказ Лебідя:

— Перцю, побільше перцю. Смачніше буде...

Кліпає лямпа. Ґніт жадібно висмоктує останні краплини гасу й у ту мить, як гасне вогник, Семен уже хропе над своїми паперами.

IV.

Як і завжди, ранок бадьорив людину. Ще не подолала зима, та вітрець ніс її холодний подих і перші звістки за прихід крижаної гості.

Із невеличким клунком Семен виходив за місто. Куди йшов? Семенові здавалося, що не він іде, а вітер зірвав його з заводського ґрунту й десь несе. Може навіть супроти власних бажань.

Змагання думок і гострого протиріччя почуттів давалося взнаки.

Йшов, але оглядався туди, де місто, де на околиці оплутані мережою рейок—високі корпуси заводу.

— Дурниці! Невже я не маю права спочити?

Минуло літо. Йому все обіцяли відпустку, відкладали, знов обіцяли. Та й сам не натискував, знав: роботи багато, треба тягти на підйом заводський плян. І над цим гуркотом тритисячного колективу весь час задьористий і дужий чути голос «Сиґналу». Семен посміхнувся: це так солідно звучить — він, Сенька Тюрин із токарного—відповідальний редактор.

І ось дали йому відпустку, дали подорожню до будинку відпочинку, що за містом 10 кілометрів.

— Почитаю—це головне. Треба, треба знань,—твердо вирішає Семен.

— І відпочити,—десь здалеку нагадувала думка.

— Але постій,—била в мозок інша.—А ти забув, що вкрадено частку грудневого пляну? А ти пам'ятаєш, що ливарний у хвості, в котельному загроза? А ти пішов із заводу! Боягуз!..

Сором червоно вдарив у обличчя. Може повернутися?..

А проте йшов уперед:

— Ні, буду читати, треба читати, підкуватися.

Дужчав вітер. Він летів із гір і, наче перестрибнувши місто, дико танцював над чорною ріллею. Семен пішов швидше й біля хутора звернув

стежкою навпростець. На обрії чорніла смуга гаїв, там у обіймах віт ховався будинок відпочинку.

Перші два дні відпустки пролетіли якось непомітно. Випускав газету, біг до друкарні з гарячою радісною звісткою: котельці йдуть попереду графіку. Відремонтують казан на 10 годин раніше.

Незвично йшов ремонт. І тому здивований ходив навіть інженер, старий паровозний вовк. Графік складено найущільнений, жорстокий. Ножиці цифр і математичних вирахованъ краяли час, тиснули роботи у вузький одяг хвилин і годин. А ось котельці збили графік.

— Хлопці... Господа й бога!..—сказав майстер.—Важко носити ганьбу. А вона каменем на плечах цеху. Так знайте!—Ясно?

Було ясно.

Увечорі повертався Семен із друкарні—в руках пакунки тільки-но видрукованого «Сигналу». Зі збірного цеху повійнуло тепле повітря, перемішане з димом і запахом машинного масла.

Ліворуч у кутку вже збирали Щ-17. Семен зупинився, приголомшений такою швидкістю робіт, гуркотом пневматичних молотків.

— Чортова дудка!—кричав звідтіля Лебідь.

— Бачиш? Ударили ударнички... Ех, як візьмемо оцей паровозик та як стуканемо ним усіх бурчиків. Диви!

Галасливий і жвавий ливарник надувся, вхопився за паливню наче справді хотів піднести догори паровоза й кинути його на голови всіх, так ненависних йому «бурчиків». Раптом Лебідь помітив Семенові пакунки:

— А-а «Сиґнальчик»... Свіженький. Давай, давай.

І вже серйозний, заклопотаний побіг десь у куток поволі й старанно ше потіти—читати газетні рядки.

Таких, як Лебідь, тут було чимало робітників. Після роботи, не спочивши, знову поспішали до заводу, дивилися на випуск «ударного паровозу» У гурті вже читали газету й сміялися з карикатури на секретаря партосередку ливарного цеху.

Лише на світанку повернувся Семен додому. Був доки не розтанув у повітрі останній удар і звук металю, потім їздив на першу спробу паровоза й лише, коли в акті зазначили, що жодних дефектів немає, пішов спати.

Другого дня знову потягло на завод, і там минув день. Справи! Багато справ. Люди! Калейдоскоп бриґад, конвеєр облич, потік спецовок. І Семенові радісно, що в який цех не зайде, його зустрічають:

— А-а! Ходи сюди...

Таємничий шепіт, обурена скарга, весела посмішка.

— Протягни.

І дають брудні папірці, а на них наївні, карлючкуваті літери, наче танцюють.

Білявий сміявся:

— Чи не бачили ви товариша Тюрина? Говорять, що він у відпустці.

Й додавав уже серйозно:

— Ех, чудак. Говорив тобі... ну, яка тепер відпуска?..

Вже перед самим будинком відпочинку Семен востаннє подивився назад, на місто. Воно зникло за синім обрієм.

Зовсім не жалкував, що перші два дні довгожданої відпустки наче розтопилися в заводській ваґранці.

Строго осінньо-похмуро шепотів парк. Завмер ставок у золотій оправі опалого листя. Семен захопив повні груди міцного колючого повітря й великими кроками пішов назустріч зимовій дачі.

V.

Тиша вразила Семена. Надзвичайна тиша. Важкі ланцюги теплого спокою обплутали все навколо. Наче ніде в світі немає різких рухів, гуркоту, зухвальства нарешті.

— Що воно за сонце царство?—промурмотів він, здивовано спостерігаючи: спокоєм налиті кімнати, сад, люди... Йдуть поважно, ліниво, сплять удень, сплять допізна вранці.

Відпочивальники жвавішали лише в їдальні. Як і завжди, в кожній компанії були тут свої рекордсмени їжі й хапання «кілограмів». Жартували, сміялися й допомагали ненажерам задовольняти надлюдські апетити.

Першого дня ходив і лаявся:

— Якого біса я сюди прийшов? Зима, нудьга. Якась дивовижна зграя ледарів, злісних прогульників, самовдоволених ненажер зібралася сюди на свято спокою та мертвої бездіяльности. До біса! Що йому тут робити? Пробував читати: погляд стрибає по рядках літер, але думки не допливають до свідомости. Кинув книгу й не счувся, як заснув: утома останніх днів давалася взнаки.

А потім придивився Семен: ні, він став офірою хвилинного роздратовання, поганого настрою. Справді тут спочивали (й спочивали таки добре) шахтарі з Риківки, металісти з Дніпропетровського, залізничники й будівельники. Ці люди вміли працювати, не шкодуючи сил і себе. Вони поважали працю й цінували її, та не менш поважали й свій відпочинок.

У цей тихий потік спокою спробував увімкнутися й Семен. Два дні читав. Читав до болю в голові. Коли лягали спати, тікав до безлюдної залі й читав, аж поки не знаходила його завідателька й сердито гнала до ліжка. А лише світало, прокидався і в його руках шелестіли сторінки, доки починали ворушитися й ходити сонні мешканці зимової дачі.

Третього дня ранком сонце пішло на останню атаку. Та блідим похилим промінням не сила змагатися з зухвалим пустуном-вітром. На сіре небо він нагнав легіони важких хмар і землю обгорнув тінню. Ранок чи вечір?

Семен устав раніш за всіх, вийшов на подвір'я. Потягло в парк, приваблювала мовчазна таємниця сутінок. З гори видно: притулилося на схилі невеличке село Горбки, горнулося до гори, як безпритульний до затишного кутка будинку.

Село... Весною, коли теплішали дні й радісні були посмішки людей, Семен деякий час був на селі... Не забути ніколи тих зборів, тієї праці, схвильованої, розхристаної стихії. Глибоко зорано пам'ять плугами тих днів, днів боротьби за хліб, за колгосп. Це було наче вчора.

І ось село. Мабуть і тут вирує боротьба, б'є прибій життя й до цих далеких хаток. А будинок відпочинку, наче острів спокою, на його високих скелях ледве чутно гуркіт далекого життя.

— Цікаво, як тут живуть? Може навідатися ввечорі... Збори які?

Тоді весною, вперше на селі. Його вразила дика, розбещена неорганізованість. Після заводу було важко й незвично. Спочатку здавалося, що в цій метелиці й шаленому водограї подій, важко розібратися—де ворог? Як побачити його—слизького, хитрого, спритного в щілинах сільської глушини?

Звичайно сміявся сам із себе. Потім. Клясова чуйність—вона ніколи не зраджувала.

— З глибин пам'яти виринув епізод... Веселий селянин із жартами й приказками підвіз верстов із п'ять до Грабинівки.

— З району, дядьку?

— Та з району, щоб він був у прірву провалився... Справи.

— Які такі?

— Та викликали оце. Кажуть: аґітуєш, людям голови морочиш. Чудасія, їй богу. Я ж нікому нічого—от як перед господом. Було в нас таке: пишуться до СОЗ'у. Питаю: отець Ахванасій, божеське це діло?—Ні, каже, нечисте.. Тоді кинувся я до сусід. Люди добрі, пожалійте себе, на діточок ізгляньтеся...

«Дядько» підморгнув, усміхнувся:

— Отакі в нас діла... Ох-хо-хо. А ви це куди?

Підозріло й сторожко метнув поглядом на Семена, потім заспокоївся й продовжував.

— Так разом уже, як поїхав до району, треба й свої справи кінчати. Громада ж доручила... Хотіли в нас церкву закривати. Пішла така чутка по людях. Та оце чую—нова звістка: наче папа римський написав—не закривайте церкви. Ну й, кажись, одпустило. Для людей усе морочишся, працюєш... а тут пристали—аґітація.

— А ви що—в земгромаді?—не розібрався Семен у плутаних словах візника.

— Еге ж у громаді. У церковній громаді, старостою.

Тоді Семен узнав чимало цікавих новин. І вони, доречі, стали в пригоді. Хоч як стримував себе, та глузлива усмішка розтулила губи, коли сказав уже встаючи:

— Де, питаєте, працюю? В місті—на заводі. А оце зараз із виїзною редакцією у вашому районі.

«Дядько» наче вдавився чим. Обличчя надулося, почервоніло люто.

— Чого стала. У-у... кривонога!—дико визвірився на кобилу.—Но-о! Па-адлюка!..

Засвистав батіг. Від несподіванки й болю злякана кобила швидко потягла гуркітливий візок по грудках.

Це була вже друга сутичка із метушливою завідателькою будинку відпочинку. Ранком він прийшов опісля сніданку. А зараз уже дванадцята година ночі, а цей обурливий відпочивальник іще не спить—тільки-но причвалав із своїх блукань.

— Так ви зовсім не поправитеся. Ви порушуєте наш порядок,—гримала завідателька.

Але Семен не слухав, задоволено посміхався. Збори затяглися, але він

не помітив, як летів час. Звичайно тут, як він і гадав, є хоч не осередок, так комсомольська група. Але що за нарід! Що за група? Хтось прийшов, хтось організував і будь здоров... У протоколах надибав—ухвалили: «міжнароднє становище прийняти до відома. Взнати в райкомі чи можна членам КеСеМе ходити на свайбу, а Йванові Ковальчуку за те, що пив горілку, винести предупрежденіє»...

— Чорт зна що! Треба добре потесати райкомівців. Вже три місяці минуло—і ніхто нічого. А дичавина ж тут!..

Після сніданку другого дня Семен зник. Прийшов увечорі—веселий, голодний. Знову сердита завідателька. Втік од неї.

VI

Та довелося витрати ще майже цілий день, щоб уже міцно налагодити роботу горбківської групи комсомольців. З деякими найсміливішими (оце, думав,—майбутні активісти) й розважнішими юнаками Семен пішов до сільради. Це за декілька кілометрів. Там умовилися, що групу прикріплять до тутешнього осередку—допоможуть, навчать. Поговорив із головою КНС, щоб уваги більше приділили горбківській бідноті, бо там, здається, цього року й зборів КНС не було.

Потім іще раз скликав Семен збори групи. Запально говорив, обіцяв—обов'язково якийсь цеховий осередок візьме шефство, закликав у гості на завод.

Повертався з радісною думкою. Як уважно його слухали, як кололи погляди гострі, цікаві, а в кутку дівча—таке сором'язливе, несміливе, очі боїться підняти. Перша комсомолка на хуторі.

Знову будинок. Нудно. Самотність. Із залі пісня лине тоскна, якась старосвітська, вона обплутує мотуззям журби, розм'якшує тугі м'язи, робить кволим тіло.

— Ну, а завтра що? Що робити завтра? Залишилося ще багато книг, але не можна ж 17 годин на добу прив'язати себе до них. У цій дикій хащі заплїснявієш. Слово чести, мене виженуть із заводу після цього безпробудного тюхтійського ледарства.

— Йолоп!—лаяв себе.—Якого біса сюди приплентався?

Ранком принесли листа від Білявого. Насамперед—інформація: справи так і отак. З ливарним іще не закінчено, ствердилося, що Карпенко (отой, що в збірному активничав) таки справді куркульський син і його вже виключено, в котельному знову погано, бо майстер працює тільки після «накачки», а потім знову повільно котиться на рейках байдужости й старовинки. Одне слово, Білявий складав звіта за стан на заводі.

Потім, як завжди, Білявий скаржився. Ну, як ти будеш працювати? Підставляють ніжки, кожен пнеться, дметься, тільки зачепиш. Ось Панасов, голова завкому. Ну, хай робить, «старається», але всім же відомо, що Панасов бюрократ і боягуз і не терпить критики... Хай тільки повернеться Семен і вони його «розделають» вкінець. Горішинку цю треба розтрощити і хай усі побачать, що в ній цвіль і червина... Учора дзвонить Панасов:

— Білявий? А-га-га... Ти за главного? Аа-га. Дружок, там у тебе є матеріял за профком котельного цеху. А-га. Так ти його не друкуй. Не доз-

волю! Що це—кожен буде авторитет завкому підривати! Я ще того писаку потягну!.. А-га-га...

Й ще Білявий скаржився, що роботи багато, а тут Олекса має йти на 5 день до полку, на військові маневри. От іпрацюй—дали на допомогу, а тепер сам парся...

В уяві Семена скривлене обличчя Білявого, похнюплений ніс,—він також любить скаржитися, як і реготати, і дивно, як ці протиріччя мирно зжилися в ньому. Проте, його правда: Панасова час уже охолодити І Семен заходився. Витяг бльокноти, нотатки, де записано ще не один факт, не одна витівка Панасова. До обіду писав, непомітно робота штовхала час.

— Гостинець—колючий...—усміхнувся Семен.

Лише ввечері згадав про це. Зима. Ліниво падають сніжинки, а тут такий затишок і спокій... Які ж можуть бути зараз маневри? Чому закликав полк Олексу? Про це говорили влітку?..

— Коли?.. Невже в таборі?..

— А ну, товаришочки,—завжди повторював комісар полку,—як ви оборонятимете революцію?

Табор. Сурмач. Тривога. Теплу ніч розпанахала блискавка ракети. Друга... Це там, у штабі.

— Вставай,—захеканий днювальний настрімголов плигає від намету до намету.

Заворушилось, захекало. В темряві, видираючись із густого плетива голів, ніг, одягу біжить Семен і рвучко хапає ґвинтівку. Там, де світло,—збір.

— Молодчина Тюрин, дві з половиною хвилин,—каже комісар. І лише тоді Семен розуміє, що минула не чорна безвіч, не тягар годин висів на напружених нервах, а лише дві хвилини й секунди. Й тоді стає легко, можна перепочини й затримати серце, що ще біжить і рветься з грудей.

Неугавно сурмить, роздирає сон, сполохом заряжає повітря—сурма. Вночі тривога повисла над полотняним табором у лісі...

— Невже забув?—схоплюється Семен.—Забув?

«Забув»...—глузливо б'є у скроні.

Семен усвідомлює тільки одне: треба бігти, бігти, бо там десь чутно згуки сурми. Звідкілясь лисичкою вибігла думка, махнула хвостом і зникла:

— А відпустка?

— А спочинок?..

Міцно вилаяв сам себе. Ка-зна-що. Розжирів і оміщанився тут. Там збираються, там його полк може виступає. А де Тюрин? Де політбоєць Тюрин? Ха-ха-ха, він у відпустці. Пробачте, будь ласка, Тюрин спочиває... Тихше крок, не турбуйте—він «поправляється». А ви там, панове Пілсудкаре й компанія, заждіть погрожувати республіці, Тюрин іще не відпочив...

Зірвавсь і побіг. Куди побіг Семен?

Уже вечір закриває завісу, вже заклопотана господарка запрошує вечеряти. Семен біжить до сільради, до телефону. Чи стосується наказ і його, чи й Семенів полк іде на зимову перевірку бойового гарту.

VII.

Післязавтрього о шостій ранку.

— Значить, завтра по обіді йду,—вирішив Семен і пішов дражнити завідательку.

— Що? Знову мені оцей... Залишаєте будинок? Та це ж порушення порядку, та це... та.

Потім вона стихає і докірливо додає:

— Коли б я була вашою...

— Ех, чому ви не подумали про це кілька день тому?—ехидно вколов Семен.

— У-у... Ви ще й нахаба. Я кажу, що коли була б вашою дружиною, ох і тягала б за чуприну.

Та Семен уже не слухав—байдуже. Завтра він уже буде в місті...

... Два відпочивальники грають у доміно. Добре варить шлунок, тепло, а спокій заколисує...

Хе-хе-хе. Он той виграє. Ну, хай виграє. Знову будуть грати, цей виграє. Хлопчина «наярює»... «роскошный сон красавицы младой». І від того, що він і сам не врікть, не бачить сенсу цих слів—порожні звуки гинуть у повітрі без сліду, без згадки. Ніхто не жалкуватиме, що кінчився спів, бо й зараз він даремно стукає до дверей свідомости присутніх.

— Ох-хо-хо!—смачно й гучно позіхнув хтось.

— Ох-хо!—чути з другого кінця залі.

— Ох-хо-хо!—гуде з усіх кінців і Семен бачить роззявлені роти, вузькі (сном запливлі) очі й затишне ліниве позіхання.

Потягло на подвір'я. Вітер. Бентежний, схвильований і хвилюючий вітер ламає спокій. Вітер із міста. Жадібно всією істотою вслухається Семен, ловить згуки далекого, рідного. Що це? Гудок паровозу... А може то вітер жартує в саду?..

— Го-го!

— Братва!..

— Дивізія, струнко!—командує заспівач, пустун і жартівник Миша Ляпунов і підбігає до Семена з «рапортом». Сміх хилить голови.

Насамперед до комісара.

— Товаришу, військом, я прибув.

— Тюрин? Добре, значить політбійці всі тут.

Дивно Семенові. Дивно й... соромно. Невже забув, що він червоноармієць? Ось міркував, ось думав—справи, завод, осередок, робкори... А полк?

«Червоноармієць другого рою, першої чоти, колуметної сотні»—так говорить військовий квиток. А що скажеш ти, Семене?

— Ні, ні—не забув,—виправдується пам'ять. Просто завантаженість, бурхливий водограй, будні, робота...

— Забув?

— Ні, завантажений...

— Ні, таки забув.

— Спокій отруює. Товаришок (це слівце комісара) стережись.

Семенові хочеться самого себе міцно ляпнути по плечі:

— Стережись!

І ось він у довгому сірому, рухливому прямокутнику. Прямокутник наїжачився дулами ґвинтівок. У брук гупають разом сотні ніг. Звичним рухом плеча Семен підкидає ремінь, зручніше притискує ґвинтівку й уперто топче закаблук переднього.

— Іди в ногу!

— Куди рушаємо?—чути шепіт із боку.

— На фронт,—посміхається Семен. І раптом важка, незграбна думка відганяє геть легковажну усмішку.

— А от і справді на фронт?

— На фронт!

Шанці, вогнева атака... Що це? Кров... убитий, убиті! Семен цілиться довго, довго й ось постріл ріже повітря. Хтось біжить... Стій!

— Стій. А відпуска?—одчайдушно волає злякана думка, полохлива, легковажна.

Глузлива посмішка відганяє її.

П'ять днів у полку, значить він прийде на завод в останній день відпустки. Від того, що саме так (інакше—як же?) вирішено справу, стає весело й легко.

Його, звичайно, зустріне Білявий· Спочатку він буде сміятися, а потім скаржитись на те й се... Ливарний, голова завкому Панасов, куркульський син Карпенко—перед очима суне конвеєр заводських облич. А ось біжить Федір Лебідь.

— Чортова дудка!

— Право-руч! Кроко-м...—дзвінко й радісно тягне комчоти. Він завжди любить отако зненацька—«будити» (як він каже)—червоноармійців лункою командою. І справді деякі заколисані ритмом думок і кроків здригнулися від несподіванки. Притамований сміх пурхнув, як злякані горобці.

— Руш!—переможно й гучно рубає командир.

Сірий прямокутник зламався.

Знову поправив Семен ремінь і звичним рухом міцніше притис ґвинтівку.

А. Гербут

ПОДОРІЖ ПІД ЗЕМЛЮ

I.

Донбас! Це слово знають усі. Але мало хто може сказати про нього більше, ніж те, що він є «Всесоюзна кочегарка». Нема про нього прочитати й у книжках. У книгарнях є книжки про тунгуські племена, що вимирають у густій тайзі, де ніхто небуває, та не скоро, мабуть, і буде, про нанців і лопарів, а то й про чукчів. Уся ця етнографія разом із своєю худобою, чумами і забобонами в даний момент, в момент напруженої боротьби за виконання п'ятирічки, блідне поруч із такою шахтою, як, наприклад, Щегловка номер один.

Але книги мало розповідають про Донбас.

Кажуть про нього газети, каже за себе він сам.

Він проштрикнув хмари заводськими димарями, він вкрив нашу землю залізничими рейками, він загатив нашу воду, він заволодів людьми. Бо ж вугіль і залізо—це той корінь, що од нього росте індустріялізація країни, наше соціялістичне майбутнє.

Ми не помічаємо Донбасу кожної хвилини, з тієї ж причини, з якої не помічаємо повітря, що просякає все наше життя. І так же як про повітря, ми згадуємо лише тоді, коли його не вистачає, щоб дихнути—про Донбас переважна більшість громадян згадує тоді, коли вони починають мерзнути в себе вдома, коли фабрики стають, а в паровозах топлять старими шпалами.

Того ж стільки уваги віддає радянська влада Донбасові, його перебудові, його механізації, новим формам організації робіт.

Стоючи біля вікна твердого вагону, я дивилась круг себе і шкодувала, що речі не вміють говорити. Коли б ураз вони заговорили, ми довідались би про багато цікавих подробиць;

— Ми з Алчевського,—сказали б осі вагона.

— Ми з Краматорівки—сказали б підчіпники.

— З Луган-с-ського,—сипіли б ресори й букси.

Щось невиразно цокотіли клямки на дверях, їхній тонкий голос затлумлювали вагони, які без упину бубоніли:

— Дніпропетровське, Дніпропетровське...

Неначе відповідаючи їм, гули й стогнали рейки—

— Донбас!

II.

Хвилясте мереживо велетенської папороті гойдалось над моєю головою. Променився проти сонця хлорофіл її жирного листя. Пухкі, розхристані

хмари низько пливли над землею, раз-у-раз затуляючи палюче сонце, але од цього не ставало легше. Повітря було парке й гаряче. Тільки зрідка налітав вітрець. Тоді шелестіли віти хвощевого гаю, черкаючи одна об одну. Чорна земля на узліссі парувала. Де-не-де витикались з неї парости і розвивались у туге, зелене листя.

Раптом з болота, що заросло оксамитовою цвіллю, висунулась голова якоїсь здорової потвори. Це був страшний виплід жаби й ящура. Маленькі очі йому прижмурились на сонці, він облизав язиком морду.

— Це кам'яновугільний період?

Але ніхто нічого не відповідав. Голова жабича вже зникла, лише хвощ шелестів, пригинаючись до землі. Небо потемніло, потім стало зовсім чорне. Химерні були на ньому зелені сильвети дерев.

— Як же я можу їхати в Сталіне, коли Донбас іще не утворився?—подумала я. І збентежилась, не знаючи, як же бути із тими мільйонами років, що їх доведеться десь перечікувати.

III.

Я прокинулась, бо в вагоні було дуже парко. Провідник не жалів донбасівського вугілля, пахло незгорілим донбасівським порохом.

Була Основа, був ранок, було ще поночі. Вікно вагону замерзло. Од льоду вільною залишалася лише маленька латочка, завбільшки як долоня, але я знала, що ми їдемо пісками, що починаються після Основи. Самотні сосни линуть повз вікна і зникають у холодній ночі, у давній давнині, що про неї Олекса Стороженко в середині минулого сторіччя писав:

Тут зараз починається оттой великий бір, що високі сосни аж хмари підпирають...

Нема тепер бору.

У вагоні є комсомолець, що напроти мене читає брошуру «Ударні бриґади й виробничі комуни молоді» (Державне Видавництво України) в жовтій обкладинці, є два селянина в личаках, які їдуть із Льгова, щоб зробитись пролетарями, іще є інженер і якась дамочка у зеленім джемпері.

Донбас невпинно, по-дитячому росте. Його організм потребує величезної кількости травних соків. І людей. Він всмоктує селян з усіх частин Союзу— руських, китайців, білорусів, татар. Він всмоктує старих інженерів, щойно зроблених вузівців, комсомольські бриґади, партійних і профспілкових робітників, кооператорів, письменників і бухгальтерів—йому всі потрібні. А разом зі всіма просякають сюди, щоб попоїсти і попопити, недоуки, аферисти, проститутки й шахраї. Дама в зеленому джемпері частувала інженера кондтрестівськими тістечками, які вийняла вона з парфумерної своєї валізки, і сміялась гучно, перемагаючи гомін поїзда. Їхнє знайомство так само раптом обірвалось, як і почалось. Очевидно, одразу виявились кардинальні розходження в ділових справах. Принаймні інженер, з'ївши пару дамоччиних тістечок, далі цілу дорогу з нею не балакав.

Міст через Вуди, Васіщеве, Зміїв, міст через Дінець, Щебелинка, Балаклія—всі ці подробиці залізничої колії я відзначаю в своїй свідомості лежучи на полиці з заплющеними очима.

Дінець. Я уявляю його не мертвим, занесеним снігом, як зараз, а літнім, темно-зеленим, повноводим, пахущим задушливо й солодко йором, рибою і тванню. Таким він буває щоліта, таким він був значно раніше від мене, і таким він зостанеться, коли мене вже не буде. Він мене знає. Ми зустрічалися з ним душного літа, іскристого полудня, коли пітне й натомлене тіло пірнає в прохолодну воду, радіє з несподіваної ніжности її хвиль. Але я знаю його краще, ніж він мене. Я знаю його затоки, плеса, несчисленні його заріччя, знаю млини й оселі по його берегах. Крім того, я знаю, що це од його стародавнього імені пішла назва Днецького кряжу, і Донецького кам'яновугільного басейну. А він не зна, хоч разом із своїми маленькими допливами пливе над чорною вугільною палеозойщиною.

Чомусь усі місця, ті, де найдено вугільні поклади, у нас стали взиватися басейнами, хоч зроду-звіку басейнами називалися або водойми, або басейни річок, а зовсім не вугільні райони. Донбас—назва більш-менш виправдана, бо розташований він по басейну Дінця. Та в нас кажуть Кузбас, хоч у географії, здається, не існує басейну відповідної ріки;—Підмосковний вугільний басейн, хоча басейн річки Москви, якщо такий існує в науці, нічого спільного з місцевістю, де добувають буре вугілля, не має. Чи не по аналогії з Донбасом, постали назви інших «басів»?

Була станція «Святі гори». Згадуючи географів і геологів, котрі могли б розв'язати постале на цій станції питання, я подивилась у латочку на вікні й побачила бір. Стороженківський ліс, звичайно, був більший, проте, і цей здався мені чималим. Правда, у п'ятирічнім пляні він не відограє якоїсь ролі, і знака лісозаготівель на мапі п'ятирічки проти нього не стоїть. Але як на око, то це видовище приємне серед голого степу та голих ланів.

Довго бігли поруч вагону жовті стовбури сосен, крутилися їхні важкі зелені крила коло самого вікна, потім дерева, неначе злякавшись, одступали назад і застигали в далечині.

Скоро ліс почав рідшати,—знов з-поза нього виринув степ. Коли я вдруге глянула в вікно, його застулили пара й дим. Крізь них я знов побачила стовбури, але тепер вони стали чорні, товсті й без гілок—це були вже не дерева, а димарі костянтинівських заводів.

Тут інженер, що досі мовчазно сидів у кутку, як кіт, що почув знайомий дух мишви, підвівся і, потягаючись, підійшов до вікна. Всі ждали од нього пояснень, і він їх дав. Тоном, яким говорять дітям, що земля кругла й крутиться, він розказав, ткнувши пальцем на новенькі ковпери, що це недобудована домна, що ото сірі будівлі під чорними дахами є шиферний завод, трохи далі—електрична станція, і багато ще дечого говорив інженер, між іншим, голосно й привселюдно він стверджував, що кисень має властивість вибухати. Це твердження було найкрасномовніше в його мові і тому не будемо затримуватись на ньому.

Не будемо казати про Краматорську—про неї багато вже говорено. Не будемо казати про те, як насунувся вечір, як нарешті дістався наш поїзд до станції Сталіне.

Станція Сталіне—це ще далеко не Сталіне. Це на п'ять кілометрів далі від города Сталіне. Тому, коли ви, товаришу харків'янине, приїдете на стан

цію, то швиденько, поки поїзд ще остаточно не спинився, стрибайте на перон і біжіть щодуху в тілі просто за станційні будівлі. Дороги ні в кого не питайте,—кожна секунда дорогоцінна,—а дивіться лише за тим, щоб випередити інших, уже досвідчених ваших супротивників, що, як картопля з розірваного лантуха, сиплються з вагонів на зупинку сталінської електричної залізниці, попросту трамваю.

Тепер я сяду на трамвай і поїду шукати ночівлі, щоб зранку вирядитися на шахту. А щоб читач не нудьгував, поки я буду спати, хай, як є в нього бажання, вивчає шахтоуправи Сталінської округи.

Це справа не дуже складна, бо шахтоуправ не так уже й багато: Трудівська, Проходка, Петрівська, Червонотворчеська, Смолянинівська, Вітківська, Центральна, Червоногвардійська, Буденівська, Чулківська, Моспінська, Макіївська, Марківська, Іванівська, Радянська...

Іще раз, щоб краще запам'ятати:

Трудівська, Проходка, Петрівська, Червонотворчеська, Смолянинівська, Вітківська... Як? кажете, скучно, для вас не підходить...

— Ну, не подходіт, как знаєте—мойо дело—предложіть...—так сказав колись Маяковський.

IV.

Був вечір. Друга зміна вже давно була на роботі. Вітер, сніг, хуртовина на дворі, а за дверима лазні інкубаційна теплінь ,простоволоса й боса банщиця.

— А вам тожа штани, женскава у нас нету,—сказала вона, подаючи мені шахтарський спецодяг. Говорила вона нарозпів.

Порватий і залатаний, заяложений, і знов розірваний, почорнілий від вугілля й роботи, але випраний, він був схожий на бутафорський костюм для робочого якогось там столичного театру. Але не спеціяльно подерті дірки і не докартивні латки були на ньому. Це була справжня шахтарська одежа і справжні шахтарські дірки. Але ця одежа ніколи не чула оплесків, коли після тривожної напруженої праці, втомлений майстер виринав з-під землі на тлі копра.

— Скидати все, навіть сорочку? Все вивозиться? І панчохи й черевики?

Сорочку я все ж таки залишила—вона ж під сподом. Нап'яла позбивані шкарбуни, примостила на голові кепало і незграбно несучи за гачок акумуляторну лямпу, вийшла з інкубатора.

Скажений вітер, що дув з континентальної Азії, крутив сніг і затримував ходу, коли ми бігли до великої надшахтної будівлі.

Нас було троє: десятник Петимка, мій товариш і я. Пізніше, здається, коло другого західнього схилу, до нас приєднався комсомолець, він же ентузіяст зарубної машини. Отак, спочатку утрьох, потім учотирьох, ми й подорожуватимемо далі.

Високо на копрі, крізь сніг, крізь хуртовину, крізь перехрестя колеса, що діловито крутилося то в один бік, то в другий, блимав ліхтар—маяк у глупій щеглівській ночі.

Сходи до копра яскраво освітлені. Через те, мабуть, вітер, що свистить в бетонових перехрестях, здається не такий сильний і мороз не такий холодний. Чавунні приступки занадто високі.

ВМ. ГЛУЩЕНКО Є „МЕТАЛІСТИ“

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція"

СВЕРЛУВАЛЬНИК

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція"

ВІДБІЙНИК

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція“

КАСАУРОВ І КАРТАШОВ
СКЛАЛИ ДОГОВІР НА СОЦЗМАГАННЯ

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція“

БІЛЯ КОНВЕЄРА

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція"

ДІЯГРАМА.

З культфільму ВУФК'у „Підземна революція"

„ДАЙОШ МАШИНУ"

«*Кинь цигарку*»—це перший плякат, що зустрічає ще на сходах шахтаря. З цього моменту я починаю виразно відчувати, що я неначе на військовому становищі. Я чую подих шахти, я чую сигнальні дзвоники коло кліті, залізний брязкіт ваґончиків, покрики одкатниць—все це змішується в один тривожний, напружений гомін, що не має павз, не має затримок.

Якийсь дядя у брезентовім плащі наприводі до копра лапає наші кишені, мацає нашу одіж.

— Сьогодні трьох задержали,—неначе виправдується він,—з поперосами...

Шахта газова. Третьої катеґорії, тобто найнебезпечнішої щодо газів. Слово про гази даємо науці:

Найжахливіший і найнебезпечніший ворог шахтаря, який часто нищить сотні людей—це гремучий газ. Вибухи його—це велике лихо».—Так пише в одній книзі І. Богданов.

Ми стаємо коло порожніх ваґонеток, що ждуть своєї черги спуститися вниз. Устрій підйомної машини нагадує дитячу іграшку. Кліті дві, кожна в два поверхи. Коли одна йде вниз, друга злітає нагору. Тоді колесо на копрі, отам в снігу, де блимає ліхтар, спиняється. Поки плитові внизу шахти вкочують у кліть вантажені ваґонетки, що автоматично вибивають порожняк, вгорі навпаки—порожняком вибивають навантажені ваґонетки, з тієї другої кліті, що прилетіла знизу. Аж осьоперацію внизу закінчено. Стволовий, це той шахтовий, що порядкує коло підйомної машин внизу шахти, де є сигнал верхньому шахтовому—один дзвоник—цей дає сигнал машиністові. Машиніст підйомної машини—будівля машинового відділу стоїть поруч із будівлею надшахтною—чує дзвінок і трохи повертає держак. Велетенський маховик злегка крутиться і стає. Метальова кодола посунулась, підсунувся до виходу другий поверх кліті. Повторюється те саме: плитові внизу шахти вкочують у кліть вантажені ваґонетки, вони вибивають порожняк. Угорі, навпаки, порожняком вибивають ваґонетки, з чорним блискучим товаром.

Перед ним дві колії: одна просто на естокаду, що під нею залізнича колія, де кує маленький товкач. З естокади можна насипати вугіль просто у ваґони, але їх нема, їх дуже мало, і тому під естокадою наросли і дедалі збільшуються чорні вугільні гори.

Друга колія веде на сортувальню. Сортувальня механічна. Тут можна сортувати й мити вугіль, але зараз вона не працює. Ваґонетки йдуть просто на естокаду.

Ми ждемо, ми змерзли.

Копальневий газ (метан) не має ані кольору, ані паху, говорить далі у своїй книзі І. Богданов,—він утворюється від сполуки вуглецю, тобто матерії, що складає вугіль, та водню. Таке сполучення утворюється від гниття рослин під водою. Багато хто бачив баньки, що піднімаються на поверхню болота із дна, це й є копальневий, або як його інколи називають, болотяний газ...»

— Ходімте,—каже десятник Петимка і стає в кліть.

Шахтовий нетерпляче жде коло дверчат. Подивившись на нього, я згадую за ударництво, за добове завдання, за промфінплян, за нестачу порож-

няка, що за нього на перехрестях сваряться десятники. Щодуху в тілі, я кидаюсь у кліть. Дверчата зачиняються; я чую чотири лункі металеві удари—знак, що подають людей, і ми швидко летимо вниз. Летимо ще швидше, вихор надимає сорочку, вуха глухнуть, ноги слабнуть, здається, що вони просто висять у повітрі—коли це враз ми починаємо летіти вгору.

Летимо з тою ж таки неописуваною швидкістю. Але це значить, лише те, що ми пролітаємо за секунду шість метрів. Людей, звичайно, подають із швидкістю шість метрів за секунду, вугілля—дванадцять. Глибина шахти 150 сажнів. Це досить глибока шахта, пересічна бо глибина донбасівських шахт—сто сажнів, і лише близько десятка шахт можуть похвалитись глибшими колодязями. Найглибші в СРСР дві новосмолянинівські Сталінського району шахти мають по 350 сажнів.

Всі ці цифри, всі ці сажні, та ще й не переведені на метри, нудні й некрасномовні. Бо важко собі уявити без жодного порівняння довжину, скажемо, сотні сажнів. Тому будемо порівнювати. Порівняємо 150 сажнів, або інакше 326 метрів до... харківського собору. Це найвища і найнепотрібніша будова у нашій столиці. Правда радіостанція використала її для своєї антени, та кожний, гадаю, мусить погодитись, що занадто то монументальна підставка для такої тендітної справи. Отже, поки ця підставка стоїть не розвалена, використаємо і ми її, за прикладом радіостанції. Харків'яни добре її знають, а як не знають—хай подивляться. Тому їм не важко буде уявити цей собор, а на ньому іще такий собор, а на ньому ще такий собор,, а на цих трьох соборах іще один такий самий собор. Якщо харків'янин уявив собі цю височину, значить він уявив глибину шахти в 326 метрів. Отака була шахта, що ми, в неї спускалися. Тепер я знов відчувала, що ми летимо донизу, отож кліть ішла повільніше. Ось блимнув перший горизонт, знов стало темно, знов прояснилось, кліть сунулась уже зовсім повільно і нарешті м'яко спинилась.

— Пождіть, не виходьте,—сказав Петимка,—треба, щоб шахтовий поставив кліть на кулаки... От тепер ходімо.

V.

Перенесімось на хвилинку в Харків. Уявіть собі, що ви приходите до себе на посаду. Хай це буде управління південних залізниць, Наркомзем, а хоч редакція якогось там журналу, чи газети (пам'ятайте, я не кажу про заводи). Коло вішалок, або десь у коридорі вас зустрічає ціла низка розмаїтокольорових оголошень такого змісту:

„при взрыве беги на свежую струю“
„зажимай нос и рот мокрой тряпкой“
„курить и иметь открытый огонь—смертельно“
„следи за исправностью ламп“

(бо ж інакше може бути вибух)

„всегда закрывай вентиляционные двери)“

(бо ж інакше нічим буде дихати)

От на таку прийшовши посаду, люди сильно, гадаю, змінилися б. Жінки забули б мабуть фарбувати губи, манікюрити нігті, пудритись, ку-

кинули б таку несимпатичну посаду. Чоловіки одягали б на роботу найстаршу, найгіршу одежу, часто забували б одягти краватку й поголитись, почали б вимагати збільшення зарплатні, і скоро, як мога скорше постаралися б спекатись посади, де висять такі турботні оголошення.

Ну а шахтарі, що в них у копальні справді висять оці оголошення—чи жахаються вони свого становища? Забійники, зарубники, кріпильники, бремсберґові, запалювачі та їхні помічники, дверові, коногони, лісогони, лямпоноси, плитові, одбійники на антрацитах, машиністи зарубних машин, машиністи силових злагод та інші машиністи, десятники вентиляції, десятники руху й інші десятники, кондуктори при механічному вивозі, плитові на бремсберґах і сила інших підземних кваліфікацій—чи бояться вони?

Чи боїться робітник домни, чи боїться робітник мартена, чи боїться кочегар паровичні, авіятор повітря, моряк моря? Адже домна може пустити газок, казан може лопнути, літак може впасти на землю...

Але, коли, скажімо, рибалка піднімає парус і спускає шкафут, він зовсім про це не думає. Йому не спадає це на думку й тоді, як шаланда починає набирати швидкість у попутнім вітрі. Він спокійно закріпляє шкот, спокійно закурює цигарку і так само спокійно сідає читати в газеті про борню з куркулем в Артемівській окрузі і про банкрутства банків у Франції. Він знає море, він знає свій нескладний пристрій. Він розуміє, що море і його маломеханізоване судно самі собою не страшні. Страшно лише не знати їх, не вміти з ними поводитись.

У гірничій промисловості багато більше як де, безпека праці залежить від самого робітника, від його досвідчености, знань, трудової і виробничої дисциплінованости, від свідомого ставлення до своїх обов'язків і суворого додержування правил безпеки роботи. Брак цих умов призводить до нещасних випадків, до аварій, катастроф, що вчиняють несчислиму шкоду й робітникам і справі індустріялізації країни...» (Зав. відділу охорони праці НКП УСРР Кравцов).

Отже, забійники, зарубники, кріпильники, бремсберґові, запалювачі та їхні помічники, дверові, коногони, лісогони, лямпоноси, плитові, одбійники на антрацитах, машиністи зарубних машин, машиністи силових злагод та інші машиністи, десятники вентиляції, десятники руху й інші десятники, кондуктори при механічнім вивозі, плитові на бремсберґах і сила інших підземних робітників не читають щодня згаданих об'яв. Вони швидкою ступою розходяться попід землею і стають на місця, зазначені в наряді. А об'яви вони знають. Вони знають іще багато дечого про шахту, адже робітник, який уперше прийшов на шахту, не стає відразу на роботу. Попередні бесіди з новаками провадяться протягом трьох днів. Лише після цього вони спускаються в шахту, де вони на щирім ділі вивчають гірняцьке мистецтво.

VI.

У дворі копальні було холодно. Віяв вітер, шахтові й плитові—це ті, що реґулюють рух ваґонеток перехрестях і взагалі в тих місцях, де кінчаються рейки (в таких місцях лежать чавунні плити, звідси, мабуть, пішла назва—плитовий) да, так вони, ці люди, були в кожухах і брезентовках.

шок,—кажуть же, що в шахтах температура висока, та треба сказати хоч кілька слів за копальневе подвір'я. Воно не дуже подібне до звичайного собі наземного, поверхневого двору. Курей нема, горобці не дзюбають конячого гною, нема навіть конячого гною, він є на вивізних штреках—там, розуміється, є і коні, навіть пацюки, що потрапляють до шахти разом із сіном, і в такий спосіб стають мешканцями підземних стаєнь. Двір цієї шахти—це підземна камера заввишки метрів з три і завширшки метрів з чотири. Чорні, замурзані ваґончики чекали на свою чергу податись на-гора. Вони зробили велику путь від вибою по несчисленних підземних ходах, і виринули нарешті на копальневому подвір'ї з східнього квершлаґу. Останній їхній шлях під землею був шлях механізований. Ген-ген у кінці квершлаґу, коло електричної силової злагоди, стоїть машиніст, що керує ходою безкінечної линви, котра (линва) тягне цілі шереги ваґонеток.

Ми пішли вздовж них, цим східнім квершлаґом другого горизонту. Квершлаґ по-німецькому значить—поперечний пробій. Цей поперечний пробій є головний хід, що в ньому сходяться всі підземні шляхи. Це—так би мовити, Броудвей, а по-харківському—вулиця Карла Лібкнехта, а хоч Свердловська. Він просторий, поземний, добре освітлений електрикою. Вздовж тягнуться проводи в товстих ізоляційних трубках, і дощаний пішохід. Під пішоходом блищить вода в риштаку, що ним вона стікає в зумф. Зумф—по-німецькому значить просто болото, а по-шахтарському—та водойма на самім низу копальні, що в неї збігає вода з усієї шахти. Безустанно працює потужний смок, одсмоктуючи її на поверхню.

Дув вітер. Це був вітер штучний, його родив вентилятор угорі спеціяльного вентиляційного колодязя. Але він ніс із собою дух справжнього снігу, справжнього повітря, котрим дихали люди там, далеко на-гора. Він змішувався з солодким духом вугілля, прілого дерева, цвілі і дратував ніздрі.

Вогкі пішоходи, тьмяні ліхтарі, калюжі між рейками і свіжий вітер, що наганяв на воду брижі, нагадували мені міську нічну вуличку після дощу.

Скоро збочили ми в боковий хід—темнота надійшла всіма сторонами. Це була якась особлива пітьма, на землі такої не буває. Темнота найтемнішої літньої ночі, коли місяця немає, а небо затягли хмари, коли, ви, йдучи знайомою дорогою, можете напоротись на дерево коло вашого ґанку,—здається ясною і прозорою проти матової чорноти підземелля. Це—темнота, плюс темінь, плюс темнюща пітьма. Липуча, вона обволікає тіло, настирлива—вона просякає під одежу, чорна—здається, що тіло темнішає від неї.

Отут акумуляторна лямпочка засвітилася дужче. Слабке її світло бігло поруч мене нерівним колом, що в ньому ритмічно пересувалися перебільшені тіні від ніг. Заспокійливе коло тупцювало коло мене, міняло форму, але не кидало мене за винятком тих небагатьох моментів, коли зустрічав нас десь електричний ліхтар. Ми йшли місцями, де роботи не провадили, цю ділянку вже виробили. Це був коротший шлях до тричетвертової лави другого горизонту. Хід вужчав і ставав щораз нижчий. Доводилось нахиляти голову і вже разів зо два я стукнулась об верхняк, що, поломившися,

звисав низько. Верхняк—це верхня частина кріплення. Читач мабуть догадується, що всі підземні вибірки потребують кріплення.

«... В породах цілком міцних дозволяється проводити вибірки без кріплення, з умовою, щоб шахтуваті вибірки мали циліндричну форму, а з дозволу органів догляду й іншу... При цьому періодичний огляд склепінь адміністрація мусить робити не менше як один раз на місяць...»

Так каже параграф 25 про кріплення вибірок у «Правилах безпеки гірняцької промисловости», а ще далі так:

«... При кріпленні гірняцьких вибірок деревом, товщина потрібного кожного разу кріпильного дерева мусить відповідати силі можливого тиску на кріплення...»

Тиснення тут було порядне, товщина бо верхняка була солідна, і я старанно нахиляла голову, щоб не відчути її ще раз на лобі.

Потім ми йшли зігнувшись, потім ми йшли вправо, потім схилом униз, потім вліво, знов збочили вправо, проминали вентиляційні двері—вони реґулюють потрібну течію повітря—йшли болотом, було вогко і тхнуло цвіллю, знов розігнулись і знов зігнулись. Я не можу всього описати, де саме ми йшли, бо мої примітивні відомості щодо устрою шахти, кінчилися значно раніше, зразу за квершляґом.

VII.

— Оце буде ґезенок,—сказав Петимка, спиняючись. Зараз поліземо, чіпляйте лямпки на ковнір, або як вам удобнєє.

Ми стояли під невеличким, як мені здалося, склепінням, ніякого ходу перед собою я не бачила. Та Петимка нахилився і попростував на стінку. Далі він перекинув ногу, через купу бутора і враз зник під землею. Я постаралась повторити його рухи і відчула під ногою щабель чавунної драбини. Вона стояла сторчаком. Лямпа кволо освітлювала нерівні краї темного колодязя. Я лізла в чорну дірку навмання.

— Ґезенок,—думала я,—що це може значити по-німецькому?

Драбина кінчилась так само несподівано, як і почалась. Внизу ждав Петимка.

— Аби мені треба було вийти на-гора, мабуть не найшла б дороги,— сказала я.

Петимка посміхнувся. Він вирішив дати нам деякі пояснення. Він узяв під пахву лямпку, попросив у мене оливця й витяг з кишені засмальцьовану картонку. Це була «Нормограмма № 22 о норме времени в минутах на установку 1-ой основной стойки при креплении лав клетями в зависимости от мощности пласта h в метрах и угла падения пласта g в градусах».

На заднім її боці він почав креслити плян шахти, даючи нескладні пояснення:

— Ствол,—сказав він, роблячи дві паралельні риски—по-нашому можна назвати шахта, оце конєшно, двір, величенький, щоб можна було машини вигружать, рейки, що прийдеться. Далі ідьоть квиршлаг,—тепер Петимка почав рисувати в поперечному пляні,—оце як тільки він дійшов до пласта, зразу риють у самому пласті горизонтальний хід, а хоч вивізний штрек, а вверх по простиранію бремсберг, значить, що бремсберг це—як уклон.

— Бремсберґ,—подумала я,—по-німецькому бремс—це здається гальмо, а берґ—гора.

— Там значить є тормозний шкив, отож ваґончики з горішніх вибірок ідуть самі, своєю вагою, а порожняк обратно піднімається, вроді сказати б противага.

Петимка трохи помовчав, крутив у цупких пальцях оливця, приміряючись рисувати далі. Нігті йому було обведені чорною смужкою, що ніколи мабуть не одмивалася.

— Від бремсберга по пласту проходять штреки, од штреків сюди вже йдуть вибої. Отут саме і рубають вугілля. Іще для вентиляції роблять усякі ходи, та їх багато усяких—пічки там, ґазенки, просіки, косьці, бутові штреки—все одно не запам'ятаєте. Ну, як Гришко, твоя голова?—спитав він шахтаря, що раптом з'явився перед нами в світлі ліхтарів і зник знову.

— По ній іще раз хоч п'ять,—долинуло з темряви.

— Сам винуватий,—промовив уже до нас Петимка,—ліньки було переставити механічну стойку, котра тягне машину, а над цією стойкою корж...

Ми підходили до ділянки, де працювали шахтарі. Вухо вловило знайомі звуки—шерестів вугіль по залізу. Хтось зовсім недалечко набирав його лопатою й кидав на риштаки.

— Це учбовий пласт, дванадцятичетвертовий.

— Механізований?

— Рукопаш. Учні довбаються. Треба знати вугольок, треба до нього привикнути,—казав Петимка.

Ми просунулись у якусь дірку. У скудотнім світлі шахтарських ламп, ми побачили трьох здоровезних хлопців, майбутніх забійників, що поскидавши сорочки, привикали до вуголька. Тьмяно вилискував дванадцятичетвертовий вугільний пласт. Таких пластів—їх у Донбасі мало. Зустрічаються вони рідко, бо утворилися вони або від сполучення двох близьких шарів, або від того, що пласт роздався під впливом бокового тиску земної кори. Найбільше ж у Донбасі пластів шириною в один метр і менше. Найтонші пласти, що їх у нас експлуатують—це пласти в 450 міліметрів (10-12 вершків). Тонших не розробляють, бо покищо це нерентабельно.

Отже, рідко можна зустрінути забійників, що рубають вугіль стоючи, вільно рухаючися в просторій вибірці. Більшість забійників Донбасу працюють навколюшках, або лежачи. Навколюшках, коли тіло скрючене, а шиї не можна випростати, працювати незручно. Ще важче працювати лежачи. Одне плече забійника упинається в покрівлю, друге—в спід, майже не залишається простору для будь-якого вільного руху. Часто доводиться лежати на вогкій, а то й зовсім мокрій землі, бо звідусіль точиться вода. Уявіть собі височину півметра і ви зрозумієте, чому на тонкі пласти беруть низькоросле робітництво.

Сила, спритність, витревалість, уміння працювати в різних положеннях, це лише частина тих якостей, що їх мусить мати забійник. Отож майбутні забійники мусять знати, як підійти до вугілля, щоб одбивалося воно здоровими грудками, щоб не кришився, щоб не засмічувався породою, мусять знати, що таке кліваж—як рубати *в зуб* і як *по струях*, мусять уміти боротися з колчеданом, креймахами, що об них збиваються зубки струменту. Вони

мусять уміти поводитись з кайлом однобічним, кайлом гострокінцевим, одбійним молотком, з клинням і ломакою, знати, де й як їх вживати, де і як кріпити покрівлю, як працювати у вибої з дуже прикрим ухилом. Вони мусять навчитись узнавати—чи не сяде часом лава, а чи не одвалиться корж, чи не загрожує газ подальшій роботі і як треба виміряти його лямпкою Вольфа. Багато дечого мусить знати кваліфікований робітник хоч механізованої, а хоч і немеханізованої лави.

В тому місці, де ми стояли, спід був лише трохи похилий, але кроків за три він прикро спадав униз.

Шари вугільні лежать під землею по-різному. Не багато тих, що лежали б на великім протязі рівно, без жодних порушень. Раз-у-раз їх перетинають складки, вони зсуваються по падінню і по простяганню, вони роблять закрути то в один бік, то в другий. Повільний схил переходить у прикрий, а іноді вони стають сторч, навіть завертають назад, а то й зовсім розриваються. В деяких місцях через оцю примхливість залягання, вугілля майже не можна розробляти але певна кількість порушень є в кожній копальні.

— Іще й не так буває,—сказав якийсь чорномазий робітник, мабуть інструктор трьох чорномазих своїх учнів,—оце вниз, а то буває вгору. Мій батько колись отак на землю виліз.

VIII.

І він розказав про те, як троє шахтарів робили, робили—вугольок трапився м'який—і доробились до того, що вийшли з забою на зелену травицю. — У хвіст пласта попали,—кінчив він.

IX.

Реальність така ж химерна, як і сон, та людина того не помічає, бо реальність завжди логічна. Увісні ж найбільше нас вражає відсутність логіки,—думала я, повзучи на чотирьох вузьким ходом і маючи над головою 1350 метрів сланців, вапняків, рухляків, пісковиків, глею і чорноземлі.

Лізти було незручно й страшнувато. Коли б це був сон, хід раптом скінчився, ми вилізли б на зелений моріжок під вербу, як оті троє шахтарів! Якась невеличка частка моєї свідомости хотіла, щоб було саме так.

Та це був не сон. Логіка реальности примусила мене лягти на живіт і плазувати черевом. Я витягала руку, ставила яко мога далі перед себе лямпу, а потім плазувала до неї. Деякий час мені довелось боротись зі звичкою берегти одіж, котра (звичка), думаю, є в кожної людини. Пройшовши цим ходом метрів п'ять, я остаточно перемогла. Я відважно занурялась у вугільний порох, спокійно слухала, як гострий бутор шкрябає полотняні штани, черкає по чоботах, як спина обтирає нерівні, цупкі краї рури. Це був хід новий і ще мало обтертий. Згодом мені довелось бачити такий хід, що ним протягом довгого часу лазили на роботу всі три зміни. Стінки його було начисто вишмарувано, а щирий метальовий блиск найбільш нагадував дуло рушниці зсередини.

Перед мене борсалися ноги десятника Петимки, ззаду просторінь рури заповняло тіло мого товариша і його важке дихання.

Логіка реальности повела нас далі через усі холіна і кривини цього ходу—назад нам ніяк було вертати—коли нараз хід, неначе роздався на боках, і я побачила кріпильні стояки. Це й була друга тричетвертова лава.

Лава була похила, тепер ми повзли вниз по падінню. Унизу перед нами блимали лямпки. Вони не розточували мороку і мерехтіли як зірки.

Коло цих зірок ішла робота. Зміна працювала по ремонту. Лава сідала, треба було її задержати, поки вибій і риштаки пересунуться далі. Люди поспішали, бо коли вже лава сяде—пропав і вугіль, і риштаки, їх затисне назавжди. От тому так прикро читати в газетах телеграми, які подеколи надходять з Донбасу, телеграми такого, скажімо змісту:

КАДІІВКА, 10 лютого

. . . .

На шахтах дуже слабий технічний догляд, панує тюхтійство і недбалість. У зв'язку з цим на шахті „Марія" завалилася 200 метрова лава, котра давала до 300 тонн на добу. .

Всі сили останній час було кинуто на вугільний прорив, на добування вугілля, кріплення ж через те відстало. Контрольні стояки розтіпало зверху. Дерево в тому місці, де воно стикалося з покрівлею, потрощилося на тріски. Отож тепер спішно підганяли нові стояки, заміняли розплющені обаполи. Стукотіли сокири, летіли тріски, напружувалися руки, надималися спини.

Лаву підпирали деревом і важкою лайкою.

А лава не жартувала. Вона хотіла сісти. Вона не могла більше висіти над порожнечою, видержувати всю мільйоннотонну вагу землі і земне тяжіння. Вона не хотіла зрозуміти, що в нас вугільний прорив, і не хотіла ждати.

Вона навалювалась на вуглі дерев'яні підпори, кришилась коло них, дерево увіходило в покрівлю, як у пухке тісто. Тісто випиналось коло обаполів—дерев'яні шальовки вигинались, а то й зовсім ломились. Тісто пухло коло підлапків,—та вони держались міцно. Воно нестримно надималося і репалося.

Кріпильники кидали сокири і тулилися до стінки, щоб дати нам пройти. Нерухомо лежали, очікуючи, поки ми продеремось повз них.

— Це що, комісія буде, чи може екскурсія?—запитав один, поблискуючи очима.—А-а-а... тільки подивитися, а я думав, хочете поробити,—посміхнувся він.

— А як треба буде, то й поробимо—озвався мій товариш.

— Та вже баба робити не буде—долинуло до нас.

— То подивлюся хоч, яка то ваша робота.

— Отака наша робота і є—пролунав у сутінках хрипкий голос і слідом, у світлі мого ліхтаря з'явилось обличчя старого.—Отака наша робота—сказав він,—осунулось, тут тобі жаба й цицьки дасть.

Лише півметра відстані між нашими обличчями, і я яскраво бачу чорні зморшки на темнім обличчі старого і його гірку посмішку.

— Хіба зразу отак і осунеться?—питаю я.

— Ми, вже старі собаки, заранше знаємо, чи сяде, чи ні, а як то через скільки годин,—сказав він,—потому вона попереджає... Ото як почала капать—тікай... Капать, це порода капає, ви може, думаєте, що вода? Обламуються маленькі такі грудочки, оце в нас і називається, що капає. Буває, канешно, що не помітиш. От у нас двадцять третього року...

X.

І він розказав про те, як п'ятьох забійників завалило у вибої породою. Обломилася вона, як одрізало, по самісінькі стояки. (Кріплення відстало за вибоєм). Отже, опинилися забійники в вузенькому просторі, як у домовині—ні повернутись, ні стати, ні сісти.

Коли перша страшна хвилина минула, шахтарі загасили всі лямпи, крім однієї, щоб зберегти світло на довший час. Потім вони довго з великими павзами обмірковували своє становище.

— Ото б вечеряли,—сказав Наливайко Михайло, коли загасла перша акумуляторна лямпочка. Вона мала зарядки на вісім годин і це значило, що годину тому кінчилася їхня зміна і на-гора запала ніч.

— Невже ж таки не прийдуть!—сказав на другий день лежання його брат Наливайко Микита, коли він випив останню воду з своєї шахтарської баклажки. Потужне забійницьке тіло заклякло й ноги потерпли. Рука забійницька, пошарпана і мозоляста, по лікоть вкрита старими рубцями, що за звичку тій руці було битися за вугілля, безсило стискала кайло.

— Мабуть, що не прийдуть,—сказав увечорі цього дня Мартинюк Іван, коли остання лямпочка нарешті загасла. Отож шахтарі знали, що пролежали в землі сорок вісім годин, і що на-гора знов вечір.

Даремно прислухалися вони, напружуючи всю свою увагу. Перші дні все було тихо. Земля була беззвучна, як завше. На третій вона стала густи й гомоніти. Вона заповзала в вуха, хриплявила і шелестіла, вона сповнювала тіло шурхотінням, вона дико квилила й дзвеніла в скронях.

На кінець четвертого вона затихла.

На п'ятий брати Наливайки очуняли, почувши стукіт і гуркотіння. Спочатку ледве чутний, потім голосніше і людські голоси.

Увечорі цього п'ятого дня п'ятьох забійників відкопали. Двісті ваґонеток породи довелося видати на-гора. Але ще більше лишилося її під землею.

Загубили надію рятівники найти товаришів живими, але щиро працювали. Такий бо закон гірняцький—не кидати розшуку доти, поки не знайдено всіх, хто потрапив під катастрофу, хоча б то були самі трупи.

Кожний хто зоставався в шахті підчас аварії—говорить цей закон,—вважається за живого і тільки тоді дозволяється припинити рятівничі роботи, коли всіх живих і всіх мертвих видано на-гора.

Брати Наливайки йшли до підйому самі. Дуже вже вони були практиковані, не мало років працювавши по шахтах. Їхніх товаришів несли на руках. Ще б трохи, і зовсім дійшли б в отруєному повітрі.

XI.

— Чого ви тут у проході стали?—незадоволено спитав чийсь голос.— І без вас тісно, як буде сідати—куди тоді дітись...

До виходу було метрів над сто, всього лава мала вздовж 170 метрів, а пройдено було якихось двадцять.

Ми пішли наниз риштаками.

Риштак заввишки був щось чверть метра і краї його так близько підходили до стелі, що крайніх зусиль треба було вжити, щоб просунутись між ним і стелею всередину.

Риштак був порожній, слизький і не сова́вся, бо ж зміна працювала по

ремонту. Скоро я лягла на спину і випросталася якнайзручніше, мене потягло наниз. Так тягне вугіль, та ще й підтрушує, щоб не застрявав десь на скрі пах, щоб швидше рухався.

Перед мене стелився довгий і ковзький шлях вугілля. Щоб лямпка не зачепилась за стелю, я поклала її на себе. Злегка відпихаючись лівою рукою, поповзом верстала я вугільну стежку, стежку, що сполучає забій з п'ятирічкою.

XII.

Стежка ця зветься механізація.

Донецький басейн мав дати в першім році п'ятирічки 30 мільйонів тонн вугілля, в другім—40 мільйонів тонн, і в третім має дати 65 мільйонів тонн, усього—135 мільйонів тонн.

Немає тої людини, що могла б уявити, скільки праці, скільки грудок, скільки штибу й пороху, скільки чорного забійницького харкотиння, поту, вагонів і вагонеток міститься в 135 мільйонах тонн вугілля.

Важко це уявити, так само важко, як порахувати хвилі на морі.

Ясно лише одне: врукопаш цих тонн не накопаєш, хоча б вугіль став крихкий і солодкий, як шоколад.

Механізація—це слово стоїть над Донбасом, гуде під землею, повторюється щодня тисячами людських вуст.

Дорогу зарубній! От основне комсомольське гасло—туди, де не може пройти зарубна—має пройти відбійний молоток.

Лише тоді Донбас зможе давати те, чого від нього жде наша країна, наша соціялістична промисловість.

«Основна ідея, що покладена тепер в основу розгортання вугільної промисловости Донбасу,—(так пише т. Молотов у статті «Товариші, держіть темп!»)—і в зв'язку з цим ліквідація надто важкого виробничого прориву, є ідея механізації Донбасу... Тепер в усякім разі передовим елементам Донбасу стало вже зовсім зрозуміло, що настав час «розгорнути боротьбу за новий, механізований, справді соціялістичний Донбас».

З того моменту, як більшовики прийшли в шахти, вони твердо стали на шлях заміни важких, непродукційних дідівських форм роботи, на нові. Наскільки механізовані способи роботи продукційніші за ручну працю можна бачити хоча б на такому факті: в механізованих шахтах Америки перед війною кожний робітник видобував на рік *43 тисячі пудів*, в той час, як річний видобуток робітника немеханізованого царського Донбасу складав лише *8 тисяч пудів*.

Капіталісти, що хазяйнували колись у наших шахтах, не дуже дбали за механізацію. Вони жили собі спокійненько по закордонах, а їхні управителі збільшували прибутки шляхом не механізації, а експлуатації. Лютої експлуатації робітників. Так було вигідніше в тодішніх умовах капіталістичної Росії.

В результаті такого господарювання вийшло, що радянська влада, прийшовши в Донбас, дістала в спадщину од буржуазного ладу лише:

зарубних машин—24
конвеєрів—8
скреперних злагод—3,

на всі триста копалень Донбасу. Смішні цифри, думає читач, особливо, взявши до уваги те, що зараз у нас самих зарубних понад тисячу.

Більшість їх привезено з-за кордону—в останній час лише почали робити в нас—більшість їх—це американці й німці. Їх було призначено експлуатувати американських, німецьких, китайських і всяких інших робітників, і додавати нулі до капіталів їхніх власників, але замість того вони потрапили до нас... і прискорюють темпи соціялістичного будівництва, допомагають робітникам, технікам, інженерам наздогнати й випередити передові капіталістичні країни.

От чому вороги робітничої кляси висловлюються проти машин.

Я сунулась дуже швидко. Побачивши обапіл, котрий, репнувши, нависав у риштаки, я не змогла відразу спинитись. Він зачепив мене по голові і зірвав капелюха. Тоді я гукнула товаришеві, щоб проходив цим місцем—обережніше.

Раптом глухий і короткий удар десь збоку струсонув чорну тишу підземелля. Повітря рвонулось до виходу, приголомшило мене, і раптом знов настала тиша. Як у чорний мул, занурялись і потопали в ній усі згуки.

Десь, певно близько, провадили висадні роботи.

Проте, ще й досі є окремі робітники, що недовірливо ставляться до механічних засобів видобутку. Історія Нового Донбасу знає не один випадок, коли несвідомі робітники псували механізми.

— Беда,—говорив старий забійник Закопов,—когда привезли машины. Ты до него, а он тебе: не пойду хлеб у рабочего отнимать. Один раз кабель у врубовых перерезали, хоть сторожа ставь...

Справа партійних і комсомольських організацій пояснити відсталій частині робітництва, що механізація діє на користь робітничої кляси. Вона прискорює темпи соціялістичного будівництва, вона полегшує працю кожного вугільного робітника.

Важка праця забійника за механізації стає непотрібна. Іще недавно Донбасу бракувало забійників—зараз багато з них кидають своє кайло для того, щоб стати машиністами зарубних. Решта забивається в немеханізовані ділянки. Адже шахт у Донбасі зараз близько трьохсот п'ятидесяти, зарубних понад тисячу—отже таких ділянок покищо вистачає.

На місце забійника у механічній лаві стає—відбійник—він відбиває підрубане вугілля. Іноді, коли вугілля дуже тверде, роботу відбійника робить динаміт—тоді лава може обійтися і некваліфікованими робітниками, аби накидали вугілля в риштаки.

Проте чи варто пояснювати про переваги механізмів? Занадто вони наявні. І ті, що не повірили сьогодні, повірять у них завтра.

Якщо ми досі не можемо говорити про блискучі перемоги, то лише тому, що за один день не можна набути навичок, потрібних для тієї колосальної реконструкції метод роботи, що відбулась у нас. За один день не можна утворити потрібних для обслуговування механізмів кадрів кваліфікованого робітництва.

«Часто машиністи зарубних машин не знають своєї машини, не вміють з нею поводитись. Слюсарі та електрики, монтери не можуть швидко й безпомилково виявити хиби машин і швидко лагодити їх.

Тому машина працює погано, не даючи того видобутку, що могла б дати. З цієї ж причини багато робітників, особливо ще мало обізнаних з шахтою, проймаються ворожим ставленням до машин, до механізації.
(В Турбінер. «На боротьбу за механізований Донбас»).

Старих кадрових робітників, юнаків, що вчора лише закінчили гірпромуч, чи то прискорені курси по підготовці робітників механізації—їх небагато. Але на них лежить всією вагою своєю справа відновлення Донбасу, і колись ляже слава його перших механізаторів. Вони таки доклали рук до цього діла.

— А Марфуша у нас за електромашиніста,—пам'ятаю, сказав старий механік електричної злагоди, що відсмокувала одну затоплену шахту Сталінського району.

Коли почали одсмокувати цю шахту, ніде не можна було найти робітників потрібної кваліфікації. Тоді старший механік Полозюк сам навчив Марфушу своєї науки і тепер вона керувала машинами. У благенькій бавовняній хустці, що мало захищала від холоду неопаленого приміщення, в чорній, селянського крою кохті, у здоровезних чоловічих валянках, невеличка на зріст дівчина ходила поміж трансформаторами, слідкувала за стрілками вольтаметрів, керувала реостатом.

Та все ж у нас машин не використано до кінця. Вони часто стоять, вони, як хтось колись сказав, замість ударників, перетворюються на ледарів і прогульників.

Хто ж тут винний? Чи господарські, чи партійні, чи професійні організації, котрі не надавали свого часу потрібного значення механізації—тепер для нас це однаково, бо ж і господарські, і партійні, і професійні організації стоять уже зараз на чолі нещадної боротьби з нехлюйським, дикунським ставленням до механізмів, з байдужістю, недбайливістю і саботажем, що перешкоджають запроваджувати в життя основне гасло партії й робітництва: «перетворити старий Донбас на Донбас новий і з більшовицько-нездоланою механізованою базою».

XIII.

Тому не будемо вдаватись у тугу, коли нам доведеться читати про факти, подібні до таких. Відсоток зарубних машин, що працювали:

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30
Потужні	50	65	68	78	86	76,7
Легкі	—	—	30	54	55	51,4

Картина невтішна. Щодня гуляла 191 зарубна машина. Майже п'ята частина машин стояла без роботи, іржавіли, псувались, замість здобувати вугілля, замість працювати на користь пролетарській державі... Не краще стоїть справа і з використанням відбійних молотків, цього другого найновішого механізму. (З книжки Пінаєва». Використаймо резерви, ліквідуймо вугільний прорив»).

XIV.

Читач уже, певно, догадався, що я давно вилізла з конвеєра в штрек, а слідом за мною з темної пастки виринув і мій товариш. Тут, на видноті я побачила що обличчя йому стало чорне. Таке ж чорне було обличчя в ком-

сомольця, котрий чвакав грязюкою поруч із нами і говорив про те, що соцзмагання й ударництво—це раз, а два,—треба, щоб правильно була робота організована на місцях, щоб кожний своє місце знав і за нього відповідав. Оце ще недавно буза була—вийдуть на роботу, а робити не можна, по причині, або пічку завалили, або дерева не підвезли, а хоч породу не прибрано, значить що наряд неправильний, немає організації праці, робити нічого, лаються, виїздять на-гора чай пити. Усякі там інститути праці може, чули, український та донецький, шукали вже причину низької продуктивности праці, та ми й без них знаємо, що причина та в неправильній організації робочого дня.

— Ти кажеш, що й раніше таке було, а тепер як?

— К одной!—раптом скрикнув комсомолець, замість одповідати і проскочив повз мене вперед.

Тієї ж хвилини лямпка моя родила вогник у темнім конячім оці. Чутно було, як кінь тяжко ступнув, послухавши команди, до стінки. Гладкі боки коневі важко зідхнули.

Комсомолець знову йшов поруч з нами. Він забув відповісти на моє запитання і говорив тепер про недостачу культурних робітників, про плинність робочої сили й додаткову їжу для вугільних робітників: сало, ковбасу, молоко і масло, що їх вони одержувають перед тим, як спуститись у шахту.

Відповідь на своє запитання я одержала 12 лютого цього ж таки року в сорок першім нумері «Правды». Ось як вона виглядає.

ОПЕРАТИВНАЯ СВОДКА

ОПЫТ ЩЕГЛОВКИ № 1 ПЕРЕНЕСТИ НА ВСЕ ШАХТЫ ДОНБАССА

БЕРИТЕ ПРИМЕР С ЩЕГЛОВКИ № 1

Переход на безнарядную систему требует практической подготовки.

СТАЛИНО, 10 февраля (ТАСС). Шахта «Щегловка» № 1 первая перешла в январе на безнарядную систему. Хорошая подготовительная работа, направленная в первую очередь на то, чтобы обеспечить правильную организацию труда, обеспечила успех на «Щегловке» новой системы. По приблизительным подсчетам добыча угля на этой шахте *увеличилась* в январе на 6.000 тонн, благодаря проведению безнарядной системы. Каждый рабочий на этой шахте имеет свой календарный план.

Производственные показатели выполняются хорошо. Вся шахта выполнила январский план полностью. Бригада Деревенкина перевыполнила январский план на 20 процентов, бригада Рутковского и Авилика выполняет суточное задание на 112

Комсомолець говорив про плинність робочої сили, про сало, ковбасу, молоко й масло.

Петимка, ж, навпаки, з нами не говорить. Ми прийшли на його ділянку і він забув про нас. Він пам'ятав про те, що треба робити просік, в західній лаві, а не вистачає однієї людини. Він пам'ятав, що треба додати

двоє кілець до ланцюга, щоб він сягав на шість ваґонеток. Він питався в Іванова, чи знайшов він куток по кліважу. Гукав комусь невидимому в темну галерію уклону, щоб не чіпляли кіз.

Потім він згадав про нас, підійшов і поскаржився:

— Самі кози пішли, а порожняку немає, не пускають, показилися вони там... Вугольок сам проситься на-гора — а видати нічим.

Комсомолець говорив про плинність робочої сили, ні, це говорив уже не комсомолець, а якийсь літній робітник, з вусами, що притрушено їх було вугільним порохом, що заплутався в них вугільний штиб: — воно, конєшно, хто не привик, то страшно. В нашім ділі без цього не буває — то палець одіб'є, то вдарить, то придавить, а він прийшов первий день, подивився — несуть — так і тікає. Виліз — більше не полізу, а одежу получив. Отака вона текуща сила. Ото літом узяв я відпуск, все одно дають, поїду, думаю, в Росію, подивлюся — зроду там не був. Виходжу на станцію, бачу, стоять контрактовані, виходить, що з Донбасу їдуть додому. Ну, конешно, їх обступили, розпитуються, як там, що дають.

— А нічого не дають!

Я конешно до їх.

— Брешеш, кажу, — все дають, тільки ви лодирі, одьожу забрали й поїхали.

І на їхні чоботи показую.

Далі ми йшли лише з комсомольцем. Петимка залишився на своїй ділянці вияснювати причину, з якої забурився вагон у п'ятім західнім штреку. Комсомолець же вів нас у восьмичетвертову лаву, де працювала зарубна.

XV.

Тепер я забула його ім'я і його прізвище. Я майже забула яке в нього обличчя, чи високий він чи низький. Але коли я чую про нові перемоги робітників на вугільному фронті, про те, як опановують вони техніку, про те, як досягають найвищих форм організації роботи — я завжди згадую цього комсомольця. Він був для мене фокусом, що в ньому відбилося воління найкращої, найпередовішої, найреволюційнішої частини робітництва — знайти справжні соціялістичні форми роботи й організації робочих процесів. Котрі форми, полегшуючи працю окремої людини продуктивністю своєю перевищили б продуктивність видобутку капіталістичних країн.

Воління це породило Карташова, Філімонова і силу інших майстрів, відданих справі відновлення Донбасу.

Чи знає читач, що таке система Карташова і Лібхардта?

Може й знає. Та не будемо боятися повторень. Хороші книжки приємно перечитувати, хороші картини приємно передивлятись. Так само приємно поговорити за систему Карташова, дарма, що газети майже щодня згадують про неї.

Процес видобутку вугілля поділяється на такі основні моменти: підрубування, видача, перенесення конвеєра.

Не можна при цьому забувати й кріплення, що багато цей процес відбирає часу.

Раніш робочі процеси відбувалися так: з півгодини робітник крутився в нарядній, очікуючи наряду, потім курив цигарку, докурював, затирав ногою недокурок, сильовував, потім спускався в шахту, шукав призначеного в наряді місця і брався до своєї роботи. Та частенько бувало, що не до своєї ставав він роботи, а кінчав те, чого не зробив його попередній товариш. Зрозуміло, що потім він не встигав зробити своєї. Не так часто, але і не рідко траплялося, що робітник зовсім не міг працювати.

...або пічку завалило, або дерева не підвезли, або породу не прибрано... так висловлювався про причини затримки комсомолець на попередній сторінці.

Одна зміна працювала на вугіллі. Вона рубала й видавала.

Друга зміна кріпила, прибирала породу, пересувала конвеєр, ремонтувала, видавала вугіль, що залишився в великій кількості в лаві, особливо як лава то була механізована і там наробила свого діла зарубна.

Траплялося, що цю роботу робила ще й третя зміна.

Таким чином лише третину, а в кращих випадках лише дві третини робітного дня лава давала вугілля. Зарубна працювала лише третину, а в кращих випадках дві третини всього дня.

Маркс поставив на ноги філософію Гегеля—говорив один лектор, викладаючи історичний матеріялізм перед авдиторією першого курсу, і студенти слухняно уявляли собі філософа, що стоїть на голові, злегка тріпаючи ногами для рівноваги.

Старі форми роботи, що їх на голову поставила карташівська система організації робочих процесів—тріпочуть усім тілом, але не додержують рівноваги й падають.

300 лав Донбасу, згідно з цією системою, згідно з енергією й ініціятивою робітництва, дають безперебійний потік вугілля. І в день і вночі, і в дощ, і в завірюху.

Механізми—зарубна і конвеєр—тепер не гуляють. З ледарів і прогульників вони перетворились на ентузіястів.

Зарубна раніш ходила лише вгору. Згори машиніст і механік тягли її самотужки вниз і тоді лише, загубивши силу часу, вона починала працювати, нагадуючи того уславленого семінариста, що вмів танцювати лише од печі.

У два з половиною, у три рази система Карташова збільшує продуктивність зарубної.

Графік нової системи математично обраховує роботу кожної людини. Години, метри, кваліфікації—все розраховано, все передбачено. Робочі години завантажено цілком. Робітник точно знає коли, де, що саме він мусить робити. Він не шукає роботи, він не втрачає часу на техничні та інші неполадки.

На 20—25 відсотків збільшено в такий спосіб продуктивність праці кожного робітника.

Так виправдує себе вона, система організації робочих процесів.

300 лав перейшло протягом лютого й березня на нову систему, 500 готуються перейти в найкоротший строк.

Комсомолець вів нас у восьмичетвертову лаву, де працювала зарубна

XVI.

Це був бій. Зарубна припала додолу і жадібно гризла вугіль. Вона скреготіла зубами, вона сердито гарчала. З-під плескатого свого черева викидала на штиб перетрощений палеозой.

Тіні-люди вовтузились біля неї, спонукували її вигуками, витанцьовували по нерівних стінках підземелля незграбними, абстрактними своїми тілами.

Голоси людські танули в гуркоті, глушилися в тісних стінах вибою.

— Одвалювати корж?—кричав один.—Одвалювай!—кричав другий.— Я можу!..—загрозливо відповідав перший.

Раз... ударив ломакою по стелі—одвалився бриль пудів на двадцять. Вогники лямп потьмарилися в клубах вугільного пороху.

За зарубною йшли бійці. Вони сміливо підступалися до підрубаного пласта і випробовували його кайлом.

Потім рубали і швидко одступалися від стіни. Вугіль тріщав і падав переможений. Падав важко, здоровими скибами, черкаючи по ногах шахтарів.

Повітря важніло від солодкого задушливого пороху й брутальної лайки.

Риштаки трусилися, як у лихоманці.

Вугіль падав двома, трьома нападами, а подеколи ,не видержавши наступу сталевого диску, падав самохіть.

Риштаки трусились щиро, та вугілля не обкидаєшся, конвеєр не вправлявся звільнити забої від завалів.

Завали заваджали людям працювати.

Завали заваджали нам повертатись з західньої восьмичетвертової лави, де ми на власні очі побачили боротьбу, що точилася тут у нетрах земних, боротьбу за робочий, за більшовицький, за механізований Донбас.

XVII.

— Ех, врубовочка, фотографнуть би її!..—сказав комсомолець.

Задоволена гордовита посмішка його чорного обличчя примусила вибліснути низку білих зубів.

Ми виїхали на-гора разом із другою зміною. На поверхні я констатувала той факт, що моя спідня сорочка була на колір темно-сіра, що завірюха вщухла, що ніч на-гора була біла, від снігу й спокійна. Адже небо було далеко, і міцно держалось. Контрольні стояки не тріщали. Їх навіть зовсім не було.

Крізь перехрестя колеса моргав ясний вогник копра. Колесо крутилось то в один бік, то в другий, то спинялося. Кліть подавала людей на-гора, а нових спускала вниз, у неминучу, невгадану безодню на вночішній бій.

У бараках ще світилося. Коло ґанку першого барака, повз який ми проходили, якась темна постать рубала дрова і неголосно виспівувала:

Казав мені батько—
В море не ходи,
А я не послухав
Та й в море пішов...

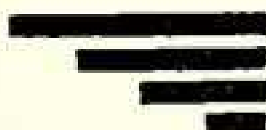

П. Есельсон

ДО ПІДСУМКІВ ПЛЕНУМУ ЦК ЛКСМУ

I.

Наші з'їзди, конференції, пленуми ЦК є не тільки вищі штаби, що накреслюють на певний період програму діяльности для цілої організації. Вони важливі для нас, як зразки практичного застосування найгострішої зброї пролетаріяту—діялектики, як школа ленінської методи, ленінського стилю в роботі.

З цього погляду, II пленум ЦК ЛКСМУ, що недавно відбувся, має велике значення.

Перша особливість його в тім, що він, суттю, був пленум *контрольний*. Уперше в історії комсомолу України, пленум Центрального Комітету від початку до краю був присвячений *перевірці виконання*. Ми знаємо, як ставився до перевірки Ленін: він ставив її в основу всієї роботи, з величезним завзяттям і настирливістю виховував він у партії дух революційної діловитости, більшовицьку стійкість у здійсненні своєї лінії. Особливо погано з перевіркою виконання було й є—в комсомолі. Перевірка виконання, як система, не просякла ще всієї комсомольської роботи. Московський крайовий комітет ВЛКСМ нещодавно перевірив, як виконано резолюції, що він ухвалив протягом року. Виявилось, що чимало постанов крайкому зависло в повітрі і ніхто про них не згадував. Немає ніякого сумніву, що в першому-ліпшому міськомі чи райкомі, у першому ліпшому осередку, становище буде таке саме.

Пленум ЦК ЛКСМУ показує, що ми успішно вчимося працювати поленінському. Перевірка виконання починає посідати в комсомолі почесне місце. Пленум показав усім організаціям комсомолу України зразок, як треба боротися за чинність власних ухвал, за неухильне виконання партійних директив.

Друга особливість пленуму ЦК в тім, що на ньому виступали співдоповідачі—*низові осередки комсомолу*. У цьому заховано глибокий принциповий зміст. За наших часів, не можна керувати «взагалі», не можна дивитися поверх голів і бачити не живих людей, а «організації». Ані на хвилину не можна забувати, що арени боїв, де вирішується доля наших плянів, це—завод, лава, цех, колгосп. Треба вміти бачити процеси, що відбуваються в низовому осередку, і своєчасно на них озиватися, треба вміти доводити керівництво в конкретній формі до низових ланок комсомольських організацій. На пленумах міськомів і райкомів, на комсомольських конференціях за доповідачів і співдоповідачів мають виступати групи, бриґади, комуни,

щоб, аналізуючи стан і ухвалюючи постанови, ми могли зазирнути в саму глибінь комсомольського життя.

Це цілком стосується й до комсомольської літератури. Гасло показу «живого осередку» та живого героя наших трудових буднів—не нове. Але, як це часто буває, балачки про гасло замінили творчі справи. Чи багато в нас книжок про комсомольський осередок доби соціялістичного змагання? Чи багато в нас повістей і оповідань про ту хвилю робітничого молодняка, що вливається до нас, перетворюючи комсомол на багатомільйонну організацію? Чи багато в нас поем про героїв, що, прилягши до бетоноперемішувалок, немов до жерла гармати, перебищують світові рекорди Німеччини та Америки?

Гляньте вглиб! Ця порада комсомольській літературі настирливо випливає з вивчення підсумків пленуму ЦК ЛКСМУ.

Треба особливість цього пленуму—його *надзвичайна цілеспрямованість*. Всю роботу пленуму пройняла центральна ідея — боротьба за опанування техніки. Пленум розпочав свою роботу обговоренням перших підсумків і подальших завдань техпоходу, і потім, підчас обговорення господарських питань, штурм технічних висот посідав головне місце. А хіба зростання, перетворення комсомолу на багатомільйонний—для нас самоціль? Це—насамперед, засіб прискорити темпи нашого будівництва, провадити комсомольський наступ широким фронтом усієї робітничої молоді, соціялістично виховати мільйонні кадри будівників. Молодь на виробництві становить великий прошарок. У ряді галузів промисловости понад половину всіх робітників становить молодь. За цих умов, цілковите охоплення робітничої молоді комсомолом, систематична праця й виховання її в ленінському дусі, підпорядкування її комсомольській дисципліні свідомого ставлення до праці, є могутня підойма в боротьбі за більшовицькі пляни. Ми повинні не тільки політично виховати, а й технічно озброїти всю цю багатомільйонну масу молоді, що йде до комсомолу. Масова технічна освіта нових кадрів є одне з найбільших, найзлободенніших завдань. Пленум ЦК підкреслив це з усією рішучістю.

На пленумі фігурували основні господарські завдання—вугілля, транспорт. Відмінність цих галузей промисловости в тім, що вони визначають темпи господарського зростання цілого Радянського Союзу. Україна з цього погляду відограє видатну ролю. Отже, постанови пленуму набирають виняткового значення для дальшого розвитку українського комсомолу, для збільшення його питомої ваги в боротьбі за остаточну перемогу соціялізму в нашій країні.

II.

Техніка стала лінією фронту, де відбуваються найжорстокіші клясові бої. Не опанувавши техніки справи, ми не можемо посуватися вперед тими темпами, що потрібні до успішного перебігу соціялістичного будівництва. У цьому—особливість реконструктивного періоду.

Чому питання про опанування техніки стало так гостро на теперішньому етапі? Щоб здати собі справу, ми повинні зважити на деякі історичні об-

ставини розвитку СРСР. Тут ми повинні врахувати, поперше, питання клясової боротьби на господарському фронті, подруге, зміну технічної бази нашої країни, і потретє—потребу в найкоротший строк наздогнати й випередити передові капіталістичні країни в техніко-економічному відношенні.

Розгорнутий соціялістичний наступ спричинюється,—не може не спричинюватися—до жорстокого, шаленого опору клясового ворога. У промисловості капіталістичні елементи вже пішли на дно. Ми підходимо до таких самих наслідків і в сільському господарстві, коли питання «хто кого» теж незабаром буде розв'язано остаточно на користь соціялізму (51,9% колективізації в СРСР плюс радгоспи та МТС промовляють самі за себе). Ворог, переможений в одкритому бою, удається до тактики шкідництва й саботажу. Останні роки показали, що шкідництво значно поширилося і охопило чимало галузей промисловости.

Ворог провадить війну в шанцях виробничого фронту, він докладає всіх сил, щоб зірвати, або хоч би загальмувати соціялістичне будівництво. 1919 року інтервенти розмовляли мовою гармат. 10 років по тому Рамзін обирає для Штерівської електровні системи подрібленчх агрегатів, щоб засудити на бездіяльність і перестої підземну армію зарубних.

Клясові бої вийшли на лінію техніки. Настав час більшовикам узяти до своїх рук не тільки загальне керівництво, але й стати господарями справи цілком і остаточно, *опанувати техніку справи*. «Час, давно час повернутися лицем до техніки. Час відкинути старе гасло, віджиле гасло про невтручання в техніку, і стати самим фахівцями, знавцями справи». *(Сталін)*. Це —тепер головне.

Не можна, проте, розуміти клясову суть гасла завоювання техніки вульгарно, зводити її тільки до викорінення шкідництва клясово-ворожих елементів. Це вірно, звісно, але тільки почасти. Нам треба опанувати техніку, бо темпи соціялістичного будівництва неймовірно прискорилися і їх треба прискорювати ще більше. Цьому-ж прискоренню заважає, гальмує його шкідництво, що використовує для цього командні технічні пости в нашій промисловості. Гальмує його й низький технічний рівень широкої маси робітництва. Нам треба самім завоювати й цю ділянку фронту, опанувати техніку, але не тільки окремим інженерам та керівникам, а цілій пролетарській клясі. Що більше й глибше найширші маси пролетаріяту опанують техніку справи, то більших темпів ми досягнемо, то швидче ми наздоженемо й випередимо передові капіталістичні країни в техніко-економічному відношенні. Це ставить до командирів промисловости підвищені вимоги. Керувати тепер господарством так, як 1923 року—не можна.

Опановуючи техніку справи, ми ще більше прискорюємо будівництво. Значить, посилюємо соціялістичний наступ цілим фронтом на капіталістичні елементи в нашій країні. *Опанування техніки справи стає одною з найважливіших умов успішного соціялістичного наступу, воно забезпечує нам перемогу в цій борні не на життя, а на смерть.*

Така є клясова суть боротьби за технічне озброєння пролетаріяту.

Проблема опанування техніки набула на теперішнім етапі такої гостроти також через те, що технічна база нашого народнього господарства радикально змінюється і найближчими роками зазнає ще більших змін. Рівень тех-

ніки в нашій країні підвищується нечувано швидкими темпами. Світова техніка, розвиваючись дуже швидко, рушила за останній період надзвичайно далеко вперед. Наша ж особливість,—що ми до відсталої країни переносимо—і дуже енергійно—новітню, найудосконаленішу Техніку. Поруч з цим відбувається загальне бурхливе зростання соціялістичної індустрії, що цілком змінює економіку і залучає до промисловости нові мільйони трудящих.

Тільки за 1931 рік починають працювати 518 нових підприємств, устаткованих за останнім словом техніки. 1040 нових машино-тракторних станцій несуть високу техніку на село. Уже працюють сотні нових підприємств. І поруч з цим, реконструкція цілком змінює технічну базу чинних заводів. Ми маємо тепер величезну колону підприємств, що виконали п'ятирічку за 2½ роки. Що це означає? Це означає, що через реконструкцію ці підприємства вже тепер дійшли темпів, що їх передбачали тільки на останній рік п'ятирічки, поширили виробництво в 3-4 рази. Фактично, ми маємо справу з цілком новими підприємствами.

Луганський паровозо-будівельний завод, приміром, 1929 року випускав 40 паровозів, а 1931 дає вже 300. Крім того, найближчим часом буде закінчено цехи Луганбуду і видатність заводу збільшиться ще в кілька разів. Ми бачимо, що за технічним рівнем завод 1929 року і завод 1932 року не можна навіть рівняти.

Перспективи найближчих років ще грандіозніші. 1937 року ми повинні випродукувати 65 мільйонів тонн чавуну. Щоб з'ясувати все значення цієї цифри, треба зважити, що в період найбільшого розквіту Америка витоплювала тільки 50 мільйонів тонн. Отже, вже 1937 року ми повинні посісти за виробництвом металю перше в світі місце.

Випродукування електроенергії 1937 року має становити до 60—70 мільйонів кіловат. Це вдвоє більше проти потужности всіх електровень Америки. Машинобудівна промисловість до кінця другої п'ятирічки даватиме в п'ятнадцять разів більше, ніж 1930 року, електропромисловість у 24 рази більше.

Опанування новітньої передової техніки стає вузловим завданням соціялістичного будівництва, могутнім засобом у боротьбі за те, щоб випередити передові капіталістичні країни. Без цього ми не рушимо вперед, ми опинимось безпорадними перед лицем технічно-досконалих велетнів, що збуджені нами до життя.

Ми повинні створити новий соціялістичний тип робітника, багатогранно розвиненого. Маркс всією душею ненавидів капіталізм за те, що він перетворює робітника на бездушний додаток до машини. «Природа великої промисловости обумовлює зміну праці, рух функцій, всебічну рухомість робітника. З другого боку, в своїй капіталістичні формі вона відпродуковує старий розподіл праці з його задубленням фахів». («Капітал», т. I). Тільки соціялізм може розв'язати завдання «часткового робітника, простого носія певної часткової громадської функції, замінити всебічно розвиненим індивідуумом, для якого різні громадські функції є засоби життєдіяльности, що змінюють один одного». («Капитал», т. I).

Всі ці завдання визначають маштаби боротьби за опанування техніки. Нас не може задовольнити рух передової частини робітничої кляси,—нам

потрібний *всетехуч*, загальне технічне навчання пролетаріяту, а потім і колгоспників.

III.

При обговоренні питання про перші підсумки та дальші завдання боротьби за техніку в центрі уваги пленуму ЦК стояло *утворення генерального пляну всетехучу*. Пропозицію про генеральний плян висунув «Комсомолець України», його підтримав увесь український комсомол. Тепер Держплян УСРР уже опрацьовує проєкт пляну. *Пленум Держпляну СРСР, за пропозицією комсомольської делеґації України, ухвалив утворити єдиний державний плян всетехучу для цілого Радянського Союзу. Цей плян невід'ємною частиною увіходить у другу соціялістичну п'ятирічку.*

Без утворення єдиного пляну в загально-державному маштабі неможливо здійснити всетехуч. Теперішній стан абсолютно нестерпний. Суттю, досі масової технічної освіти ніхто не плянував. Це призвело до колосального різнобою, розпорошення сил та коштів, відсутности чіткого практичного наставлення в боротьбі за техніку. Жодна профспілка, жодна комсомольська організація і по цей день не можуть сказати, скільки робітників навчатиметься техніки завтра, через півроку, через рік. Жодна профспілка, жодна комсомольська організація не можуть сказати, коли ж вони накреслять цілковиту ліквідацію технічної неписьменности, *який вони встановлять контрольний термін для здійснення всетехучу.*

Відсутність єдиного пляну призводить до того, що зусилля профспілок, комсомолу, господарських об'єднань, Наркомосу, вишів та втишів не поєднані. Досить вказати, що тільки в ВУК'ові гірників та у «Вугіллі» лежали невитрачені 600 тисяч крб., що їх призначено на масове технавчання.

На підприємствах почувають гострий дефіцит керівників гуртків і курсів. Проте, і досі ще не організовано обліку та плянового перерозподілу усіх наявних сил: технічного персоналу, викладачів навчальних закладів, студентів тощо.

Без технічної літератури не може бути технічного навчання. Проте, через відсутність єдиного пляну видавництва видають технічну літературу в недостатній кількості. але часто не ту якої вимагають цехи. На підприємствах бурхливо зростають технічні лікнепи—але ми не маємо жодної книги для них. Курси підвищення кваліфікації стають найпоширенішою формою технічного навчання—але й для них нема жодного спеціяльного підручника. Виникають численні короткотермінові гуртки для вивчення окремих виробничих питань, та даремно стали б ви шукати в списках технічної літератури книжки для цих курсів.

Єдиний державний плян життєво-потрібний, без нього не можна будувати всетехучу.

Пленум ЦК зазначив, що в опрацюванні генерального пляну всетехучу мусить взяти участь уся комсомольська маса. *Державний плян мусить бути побудований на фундаменті зустрічних плянів знизу. Це—найголовніше.* В опрацювання генерального пляну всетехучу треба втягти мільйони пролетарів і колгоспників. Тоді сама по собі робота над створенням генерального пляну стане засобом мобілізації найширших мас на штурм технічних висот.

Комсомол України—ініціятор всесоюзного державного пляну всетехучу—несе особливу відповідальність за здійснення свого почину. Кожний комсомольський осередок у своєму цеху, на заводі, в колгопсі повинен стати ініціятором висунення зустрічних плянів всетехучу. Перед складанням єдиного державного пляну всетехучу і водночас з цим треба розгорнути широченну кампанію *за складання заводських та колгоспних єдиних плянів загального технічного навчання*. Ми повинні дати контрольний термін—коли в республіці буде зліквідована технічна неписьменність. Україна має перша закінчити опрацювання генерального пляну всетехучу, з тим, щоб її досвід—досвід ініціятора—мали запозичити всі інші республіки.

IV

Порядком контролю над виконанням плеум ЦК перевірив—чи забезпечують теперішні темпи технічного навчання здійснення тих завдань, що стоять в цій галузі перед комсомолом і робітничою клясою України.

Першим вирішальним кроком до всетехучу мало бути здійснення постанови ЦК ЛКСМУ про те, щоб уже протягом 1931 року домогтися цілковитого охоплення технавчанням всі ударників і загалом не менш, як 75—80% всіх робітників по основних вирішальних галузях промисловости.

Факти показують, що масовість технічного навчання зовсім недостатня. Ми маємо прекрасний досвід передовиків, що вже тепер близько підійшли до здійснення всетехучу. Так, на заводі імени Дзержинського техніку вивчає 82% всіх комсомольців. На Дніпропетровському ПВРЗ технавчанням охоплено 86% всіх комсомольців, на харківському «Світло Шахтаря»—60%. У нас є вже перші цехи, де цілком здійснено загальне технавчання. Так—в струментальному цеху ХЕМЗ'у та в допоміжному токарному цеху київського «Більшовика» техніку вивчають геть всі комсомольці. В токарному цеху «Світло Шахтаря» навчаються всі робітники. В електроцеху шахти Щеглівка 96% комсомольців стали до боротьби за опанування техніки.

Комсомольські організації цих підприємств і цехів правильно взяли курс на те, щоб насамперед охопити технавчанням всіх комсомольців. Проте, не можна забувати, що наша мета аж ніяк не є відокремлений «комсомольський всетехуч». Ми повинні прагнути, щоб втягти в технавчання геть усіх, молодих і дорослих, ударників, а потім і всіх робітників. Роля комсомолу тут полягає не тільки в тому, щоб комсомольці самі вивчали техніку, але щоб вони були ініціяторами технавчання усієї робітничої маси. Якщо подивитись на справу з такого погляду, то навіть на таких підприємствах, як Дзержинка й дніпропетровський ПВРЗ, становище далеко незадовільне. А це, повторюємо,—передовики. Пересічно по Україні ми маємо незрівняно гірші показники.

По шости найбільших підприємствах Харкова, що мають 33 тис. робітників, технавчанням охоплено тільки 2500 чоловіка—8,5%. На велетенському краматорському заводі вивчають техніку всього тільки 9,1% робітників. На київському заводі «Більшовик» залучено до технавчання 63,5% загальної кількости комсомольців, але з некомсомольської робітничої молоді озброюються технікою тільки 33,2%. Як бачимо, до всетехучу дуже далеко! А ці цифри характеризують становище на переважній більшості підприємств.

На селі, де через новину справи, при розгортанні техпоходу доводиться натрапляти на значні труднощі, становище ще гірше. Як багато можна зробити вже тепер, сьогодні, показує досвід Кахівського, Генічеського, Лубенського та Тединківського районів. В Кахівці з 2800 комсомольців у технічних гуртках навчається—1900. На комсомольській ділянці кахівського зернорадгоспу технічним навчанням охоплено поголовно всіх молодих й дорослих робітників. В Генічеському районі вивчають техніку 40,9% всіх комсомольців, в Лубенському районі—54%, в Тединківському—40,8%. До числа передових можна віднести також Кагарлицький, Македонський та Амросієвський райони. *Але в більшості сільських районів—це треба визнати зі всією рішучістю—технічний похід ще перебуває в початковому стані.*

Ось дані про охоплення комсомольців технічним навчанням по деяких районах, що їх подав тов. Мускін в своїй доповіді на пленумі ЦК. Бобринецький район—15,8%, полтавський—16,6%, Полонський район—19%. Ці сільські райони можна визнати «середніми» за своїми показниками—вони характеризують становище по багатьох сільських районах.

Треба підкреслити, що належного революційного розмаху в технічному поході ми ще не набрали. Багато комсомольських організацій не усвідомили навіть, про які маштаби в боротьбі за техніку мовиться тепер мова. Глибоко характерне, що комсомольці харківського «Серпа і Молота», складаючи плян технічного навчання, поставили собі за мету: залучити до технавчання... 9% всіх робітників. Комсомольці ХПЗ—«розмахнулись» на 17%. Як сміливо, чи не так!

Отже, першим головним нашим завданням на наближчий період є боротьба за *масовість* технічного навчання. Конечною метою повинен бути всетехуч. Минуло вже п'ять місяців—майже половина терміну, що дав ЦК ЛКСМУ, щоб залучити до конкретної боротьби за техніку не менш 75—80% всіх робітників української промисловости. *Темпи сьогоднішнього дня не забезпечують виконання цього завдання.* Комсомольські організації повинні рішуче перешикуватися на фронті опанування техніки. Цього вимагають рішення ЦК ЛКСМУ.

Друге основне завдання—навчитись пов'язувати кожний крок в опануванні техніки з боротьбою за промфінплян, свого заводу, цеху, колгоспу. Нам непотрібна техніка, як само мета—нам потрібне технічне переозброєння, щоб забезпечити успіх більшовицького пляну на кожній конкретній ділянці, посилити темпи соціялістичного наступу.

Правий опортунізм у штурмі технічних висот виявляється як в недооцінці гасла опанування техніки справи, так і в відриві технічного навчання від завдань боротьби за плян. Техніка для техніки—хіба це не діляцтво чистої води, не один з проявів правого опортунізму? Ми повинні зважати на можливість вияву подібних тенденцій, бо їх живить те саме соціяльне оточення, яке дає живлення корінням діляцтва і правого опортунізму на інших ділянках.

Коли керівники комсомольської організації харківського вельозаводу заявляють, що вони не могли розгорнути технічного походу, бо треба було заходитись навколо ліквідації прориву, вони—хочуть того чи ні—відбивають

опортуністичні настрої. Такі настрої треба рішуче викривати й нещадно викорінювати.

Переборюючи право-опортуністичні тенденції в техпоході, ми повинні також давати рішучу відсіч «лівому фразерству», дрібнобуржуазному захопленню деклараціями, що підмінюють часто-густо конкретну живу справу.

Треба відзначити, що, в основному, комсомольські організації провадять цілком правильну лінію на невід'ємне пов'язання опанування техніки з боротьбою за промфінплян. Ми маємо блискучі зразки, коли комсомольські колективи, опановуючи техніку справи, домагаються величезних перемог у себе в цеху, на своїх аґреґатах.

Так на заводі імени Дзержинського, в ливарному комсомольському цеху, де більшість охоплено технічним навчанням, промфінплян виконують на 116%. Комсомольська мартенівська піч, де техніку вивчають поголовно всі, виконує плян на 112%. Бриґада Ялового, що тепер перетворюється на бриґаду суцільної технічної письменности, виконує плян на 102%.

Прекрасний зразок того, як треба пов'язувати технічне навчання з виробництвом, показують комсомольці дніпропетровського ПВРЗ. Вони запровадили у себе вивчення японських метод ремонту паровозу. Після кожного циклю лекцій, комсомольці беруть в ремонт паровоз, з тим, щоб провести цей ремонт з точним додержанням японських графіків. Перший паровоз випустили замість 16 за 13 день. Капітальний ремонт ще одного паровозу закінчили всього за 12 день, при чому графіки японської методи додержано цілком.

Опанування японізації дозволило комсомольцям внести ряд раціоналізаторських пропозицій, що дають 18 тис. карбованців заощадження на місяць.

Величезне значення для всього українського комсомолу має також досвід сталінців. Щоб домогтися якнайбільшої гнучкости в технавчанні і щільніше пов'язати його з потребами виробництва, сталінці запровадили в себе систему короткотермінових технічних курсів з окремих питань, що розраховані на 20—25 годин навчання. Як відомо, в Донбасі велике лихо—завали лав, що з'їдають сотні тисяч тонн вугілля. Сталінці утворили короткотермінові курси з керування покрівлею. Ці курси охопили майже всі шахти району. І в наслідок—на більшості шахт пощастило обвали набагато зупинити.

Слід відзначити, що тепер по Сталінському району утворено 200 гуртків технічної письменности,—здебільшого по шахтах, що охоплюють 4000 чоловіка.

В Каховському районі широко розгорнуте технічне навчання дозволило *достроково закінчити сівбу нової культури*—бавовняника хоча програму було намічено чималу—22 тис. гектарів. В каховському зернорадгоспі через раціоналізаторські заходи, що провели технічні гуртки, пощастило закінчити плян весняної засівної кампанії за чотири дні.

V.

Тут треба зробити одне істотне принципове зауваження. Гасло товариша Сталіна багато комсомольських організацій зрозуміли так, що опановувати техніку—це значить вивчати технологічні процеси виробництва. Саме цим річищем пішло технічне навчання по багатьох підприємствах. Проте,

це вірно тільки частково. Щоправда, нам життєво потрібне, щоб мільйони пролетарів на колгоспників були озброєні знанням техніки виробничих процесів. Адже саме через це ми перетворюємо технічне навчання на могутній засіб готування кадрів безпосередньо на підприємстві, та підвищення кваліфікації найширших робітничих мас. Проте, тов. Сталін рішуче підкреслював, що нам треба опанувати не тільки техніку виробництва, а й *техніку справи* в широкому розумінні цього слова. Мова мовиться про те, що більшовики повинні стати хазяями справи *щодо безпосереднього керування всім виробництвом.* Для цього мало знати тільки технологічні процеси. Можна якнайкраще вивчити варстат, машину, роботу доменної паливні, або мартенv.—а шкідник налагодить таку організацію праці, так побудує співвідношення діяльности цехів, підведе таку калькуляцію собівартости, що вся робота піде на нівець.

«Завдання полягає в тому, щоб нам самим опанувати техніку, самим стати господарями справи. Пишіть скільки завгодно резолюцій, присягайтесь якими завгодно словами, але якщо не опануєте техніки, економіки, фінансів заводу, фабрики, шахти—діла не буде» *(Сталін).*

У нас в Донбасі тепер багато осередків з великою охотою взялися за вивчення зарубної та відбійного молотка. Але вони повз очей пропускають варварську нарядну систему, що дезорганізує шахту. Вони миряться з розладом серед шахтного руху, з неприпустимим використанням робітної сили, з злочинним збільшенням попільности, вони нічого не тямлять в калькуляції собівартости вугілля.

Перехід на госпрозрахунок довів, що частенько керівники найбільших організацій комсомолу ставали цілком безпорадні, коли треба було взятися за перебудування підприємства на нових засадах.

Тов. Сталін вимагав, щоб більшовики-господарники опанували техніку справи в найширшому розумінні цього терміну. Адже тепер, коли при здійсненні госпрозрахунку кожна бригада стає за самостійну господарську одиницю, ми маємо величезні кадри бригадирів-господарників, що з них—десятки тисяч комсомольців. Адже за умов госпрозрахункової бригади Незрівняно збільшується роля кожного ударника в безпосередньому плянуванні виробництва. *Отже, ми повинні ставити всю систему технічного навчання незрівняно ширше, орієнтуючись на вивчення всієї економіки підприємств.*

Треба рішуче викрити й засудити ту помилку, що криється в настановленні—обмежити опанування техніки вивченням технологічних процесів виробництва. Ми повинні до секретарів і економпрацівників осередків, до керівників заводських і шахтних організацій комсомолу, до бригадирів ставити такі ж вимоги щодо знання свого підприємства, які ставить до господарників в історичній промові тов. Сталін.

З принципових вирішень пленуму треба відзначити також ухвалу про те, як розуміти, що ударна бригада є головна ланка технавчання. Рішуче настановлення на ударну бригаду ЦК ЛКСМУ дав з перших днів розгортання боротьби за техніку. Проте, іноді це розуміли невірно. По деяких місцях намагалися організувати обов'язкове навчання в замкнених межах однієї ударної бригади. Тут забували про те, що не можна вивчати тех-

ніки взагалі, техніки багатьох кваліфікацій заразом. Адже ж є тільки конкретна техніка даного фаху, даного виробництва.

Пленум ЦК ЛКСМУ підкреслив, що курс на ударну бриґаду, як на основну ланку, треба розуміти, як *курс на охоплення технічним навчанням насамперед поголовно всіх ударників.* Як це не дивно, досі по багатьох організаціях ударник не став центральною фігурою технічного навчання. На шости підприємствах Харкова з 595 ударних бриґад і комун тільки 22 бриґади взяли на себе зобов'язання по технічному навчанню. З 18200 ударників вивчає техніку тільки 2,6%. Технічні гуртки, курси й школи в нас часто-густо будують так, що ударна бриґада залишається осторонь.

Пленум ЦК підкреслив, що обов'язок ударної бриґади—всіх своїх членів схопити технавчанням. Проте, практично це треба організувати так, щоб ударники мгли змогу навчатись по кваліфікаціях, з найбільшим виробничим ефектом.

Ми маємо випадки, коли окремі комсомольці намагаються протиставити технічне навчання політичному. Суттю своєю це є право-опортуністичні намагання, бо вони відривають техніку від політики, недооцінюють техніку, як знаряддя політичної, клясові боротьби. Ні в якому разі не можна недооцінювати революційної теорії, але не можна забувати й того, що вивчення техніки є завдання політичне. Ми маємо не протиставляти, а поєднувати вивчення революційної теорії з опануванням техніки справи.

Докладніше треба зупинитись на питанні про Донбас.

Стало загально-відомим твердження, що вугілля—це хліб промисловости. Проте, це твердження набуває тепер нового змісту. Донбас не виконує свого промфінпляну і це створює реальну загрозу темпам розвитку всієї соціялістичної промисловости. Кожний комсомолець і молодий робітник, кожний шахтар має усвідомити, що без негайного й різкого поліпшення роботи всесоюзної кочегарки ми не зможемо успішно здійснювати пляну соціялістичного будівництва.

Питома вага комсомолу в Донбасі більша, ніж в будь-якій іншій галузі промисловости. Донбас—молодечий на 60—65%. Роля комсомолу в боротьбі за вугіляя—видатна.

Пленум ЦК ЛКСМУ відзначив, що *донбасівський комсомол, в основному, повернувся лицем до вугілля.* Цим підсумовується цілий етап розвитку донбасівської організації. Той факт, що в Донбасі, в основному, здійснено поворот лицем до виробництва, свідчить, що з часів комсомольських з'їздів шахтний комомол зробив великий крок вперед.

Що дає нам право говорити про поворот?

Поперше, змінилась *органічна структура* донбасівського комсомолу. Коли це раніше був комсомол, відірваний від вибою, коли раніше під землею працювали тільки одиниці, то тепер *донбасівський комсомол став підземим.* «Через переміщення комсомольців на підземну роботу, через мобілізацію на роботу в шахти десятків тисяч комсомольців, через зростання коштом робітничої молоді, що працює під землею, ми створили підземний комсомол. (З доповіді тов. Мінаїна).

На сьогодні можна вважати, що перекинення комсомольців під землю, в основному, вже закінчено. Це—одна з головних перемог донбасівського комсомолу.

Подруге—змінився *зміст* роботи донбасівського комсомолу. В основному цей зміст тепер просякнуто *боротьбою за вугілля.*

Потретє, в Донбасі виник *величезний рух комсомольських лав*. Є вже цілі райони, наприклад—Кадіївський, де немає жодної шахти без комсомольської лави. Комсомольські лави в багатьох випадках доводять зразки героїчної боротьби за вугілля. По восьми районах нараховують 185 комсомольських лав, що нещодавно їх преміював «Вугілля»—половина комсомольських.

Якими шляхами маємо ми йти в боротьбі за вугілля?

Всі комсомольці й робітники Донбасу повинні зрозуміти, що для підйому нашої вугільної бази не можна покладати великі надії на приплив робочої сили з села.

Колективізація і ліквідація безробіття змінили економіку нашої країни. Колгоспи, звільняючи через соціялістичну організацію праці та раціоналізацію зайві робочі руки, надсилають їх у промисловість.

Але насамперед цю робочу силу ми спрямовуємо і спрямовуватимемо на широко розгорнуте будівництво нових соціялістичних підприємств, бо саме там вона зараз найбільше потрібна.

Донбас і надалі буде певний період розвиватись за умов нестачі робітничої сили. *Отже, генеральна лінія розвитку Донбасу — це механізація.* Тільки рішуче здійснення курсу партії на перетворення старого Донбасу на Донбас новий, з більшовицькою незламною механізованою базою допоможе нам забезпечити вугіллям паливні індустріялізації. І тут постає, як *центральне завдання*—опанування нової техніки шахт.

1920 року в Донбасі було тільки близько 30 зарубних машин. Такий Донбас ми дістали в спадщину від капіталістів. Тепер в Донбасі біля 1200 зарубних машин, майже 2500 відбійних молотків, а армія конвеєрів і кінних шпіл до кінця п'ятирічки становитиме 5000 штук. Отже, лице Донбасу змінилося. Ми не маємо ніякого права забувати про обушок, про ручну працю, бо вона відограє ще чималу ролю у видобутку вугілля, але головне наше завдання—це опанування механізації, опанування новітньої шахтної техніки.

Це завдання треба поставити в центр роботи донбасівського комсомолу, йому має бути підкорене технічне навчання на шахті, розташування комсомольських сил, вся робота комсомолу.

Треба визнати, що комсомольська література ще не знайшла свого місця в боротьбі за техніку. Комсомольські письменники боязко стороняться, поступаючися місцем перед інженером. Чи вірно це, товариші? Ні, не вірно! Честь і місце інженерові—але не будемо зменшувати в цьому могутньому русі мільйонів значення живого художнього показу.

Напишіть оповідання про зустрічний комсомольський графік на заводі імени Дзержинського! Напишіть поему про геройство комсомольців, що в нечувано короткі терміни закінчили побудову найдовшого в світі газопроводу Змалюйте героїв ударної праці, щоб про комсомографік говорила вся комсомольська Україна! Будьте певні, що така книжка примусить не один десяток осередків заходитися коло застосування зустрічного графіка.

Комомольської літератури ще нема на фронті техпоходу,—вона повинна негайно прийти на передові позиції, першим штурмовиком комсомольського наступу.

За десять років ми повинні наздогнати й випередити передові капіталістичні країни. Цим завданням треба просякнути всю боротьбу комсомолу за опанування техніки.

«В основному, друга п'ятирічка здійснить ліквідацію розриву між фізичною та розумовою працею. Той факт, що я його оголосив спочатку,— ініціятива української делеґації про запровадження загального технічного навчання—чи не є цей факт початком практичного здійснення цього гасла? А коли цю ідею буде здійснено (*а цю пропозицію треба з усією настирливістю підхопити й реалізувати*), коли наша країна вкриється суцільною мережою технічних шкіл—*ця межа зітреться, й на кінець другого п'ятиріччя ми підійдемо до того, що матимемо цілковите завершення побудови соціялізму». (Куйбишев).*

Обставини історично склалися так, що головні бої зараз відбуваються на ділянці техніки. «Техніка в період реконструкції розв'язує все». Другий пленум ЦК ЛКСМУ був в основному пленумом боротьби за опанування техніки справи. На боротьбу за техніку мобілізується весь комсомол України. Минають історичні роки. Здійснюється мрія, що сторіччя надихало на боротьбу трудящу людність. Ми знаємо вже контрольні терміни завершення побудови соціялізму в першій країні рад.

ЛИСТИ З ЛЬВОВА
(Лист перший)

Іван Бориславський

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО ПІД ПОЛЬЩЕЮ

І. На сторожі „високої культури Заходу“

„Буржуазія держиться не самим насильством, але й несвідомістю мас“
В. І. Ленін

В капіталістичних країнах панівна кляса експлуататорів пильно приховує капіталістичний визиск і гніт перед величезною більшістю народу. Для цієї мети служать капіталістам всілякі «вищі ідеї» та «святощі»; «любов'ю до батьківщини», божою та поліцайською «справедливістю» й іншими «високими» ідеями хоче буржуазія виправдати існування хижацького капіталістичного ладу.

Улюблений фіговий листок, що ним прикривають капіталісти безсоромну експлуатацію і гніт, є «висока культура Заходу». В ім'я цієї «культури» грабують і мордують «культурні» імперіялісти китайський та індуський поневолені народи, чорних та білих колоніяльних рабів, в її ж ім'я провадили імперіялісти 1917—20 років інтервенцію проти найгуманнішої зі всіх революцій—пролетарської революції в Росії, а тепер організують збройний напад на єдину в світі пролетарську державу—СРСР

Разом з імперіялістичними інтервентами щиро працюють недобитки білогвардійщини і петлюрівщини та банди українських і російських меншовиків. Ці банди вчених і невчених контрреволюціонерів не цураються варварського шкідництва та підлої провокації, щоб лише на багнетах інтервентів насадити на трудящих ярмо «високої культури Заходу».

Цю глибоку правду яскраво ілюструє приклад культурної політики фашистівської Польщі на окупованих землях Західньої України. Фашистівська Польща, що на її долю припала ганебна роля збройного жандаря капіталістичного Заходу проти пролетарського Сходу—є яскравий показник життя і розкладу імперіялістичної культури.

Був час, коли здавалося, що Західня Україна вирветься з обіймів імперіялізму: це були часи 1918-19 років. Революційне піднесення народніх мас в листопаді 1918 р., розбивши кайдани австрійської займанщини, сміливо стало до бою проти нового хижака, проти польського імперіялізму. Та не пощастило західньо-українським трудящим масам вибороти волі, цим разом вдалося західньо-українській буржуазії зламати їх боротьбу. Західньоукраїнський буржуазний уряд, вірний своїм клясовим інтересам, швидко вирішив питання «з ким проти кого» і, «чи—як говорив А. Крушельницький на засіданні Станіславівського сойму З.У.Н.Р.—з культурою Заходу, чи з варварством Сходу». Уряд З.У.Н.Р. пішов з капіталістичним Заходом проти пролетарської революції в Росії й на Угорщині. І тоді, коли робіт-

ники й селяни тисячами гинули на польському фронті, уряд З.У.Н.Р. провадив політику угоди з польським імперіялізмом. [1]) Зате буржуазні проводирі пильно висилали військові частини проти російської й угорської революції [2]) Західньо-український буржуазний уряд став клином між російською й угорською революцією.

Користаючи з такої політики уряду З.У.Н.Р. західньо-европейські імперіялісти перевели в життя свої інтервенційні задуми; вони реалізували плян створення на Сході Европи міцного жандаря світового капіталізму в особі імперіялістичної Польщі. Молодий хижак—імперіялістична Польща, зміцнена збройними силами і фінансовими засобами французьких та англійських імперіялістів, окупувала Західню Україну. «Висока культура Заходу» поклала свою важку скривавлену руку на Західню Україну. [3])

Окупувавши збройно Західню Україну, польський окупант почав негайно виконувати своє перше завдання підготовки спокійного запілля для збройного походу на Київ на допомогу білогвардійським бандам Денікіна, Колкача, Юденіча, Петлюри та інтервенційних військ. Засіб до цього був воєнний терор. З ласки «високої культури Заходу» посипались на західньо-українських трудящих удари за ударами: податки, реквізиції, контрибуції, арешти, розстріли та карні експедиції [4]). Та цим не задовольнився польський окупант. Щоб Західня Україна «на вічні віки» була кольонією польського капіталу, для цього замало самої влади й терору. Для цього треба, щоб Західня Україна була ринком збуту і споживачем цінностей польської імперіялістичної культури. Для цього треба нещадної польонізації і винародовлення широких трудящих мас. Бо тільки український робітник і селянин, вихований цілковито на польській імперіялістичній культурі і на такому рівні розвитку, на який йому дозволиться—може бути придатним об'єктом для нещадного й тривалого колоніяльного визиску і тільки зміцнюючи польський елемент на «кресах» (формулювання відомого фашистівського діяча Стан. Грабського), способом колонізації і військового осадництва, польонізації місцевої людности можна як слід підготувати запілля до нового походу на Київ.

Так міркував польський окупант, придумуючи далекосяжний «похід на знищення Руси». В тому поході призначено окремо величезну ролю шкільній політиці на окупованому терені.

---

[1]) Переговори уряду З.У.Н.Р. з англійськими місіями, переговори й тимчасове замирення з польськими генералами у Львові, оборона землі польських поміщиків перед революційним селянством, криваве придушення робітничого повстання в Дрогобичі.

[2]) Протибільшовицький фронт і військова експедиція на Мукачів.

[3]) Ось два пункти постанови конференції переможних імперіялістів, що згідно з усіма правилами капіталістичного лицемірства й цинізму, звалася «мировою конференцією». Найвища Рада мирової конференції постановляє: 1) Польському урядові дається уповноваження окупувати своїми силами Східню Галичину аж по річку Збруч, 2) Польському урядові дається уповноваження вжити всі свої військові сили включно з армією генерала Галера (що приїхала з Франції—І. Б.), щоб здійснити цю окупацію». (1919 рік).

[4]) Я мав нагоду бачити того часу одну таку експедицію в с. Н. Польська кінна жандармерія, так звана «льотна», наїхала в село вночі і обставила його скорострілами. Вранці зганяла всіх людей на площу біля громадського будинку, зганяла і десятилітніх дітей і немічних старих. Там почалися допити про зброю, себто найдикіші знущання. Били нагаями по п'ятах і прикладами рушниць. Під декотрими селянами палили навіть солому і припікали живцем. Багато селян не видержували знущань і вмирали на місці. Від'їжджаючи, «льотна» жандармерія пограбувала село та ще наклала контрибуції 25.000 корон.

До «доброго тону» української буржуазії належить обов'язково нарікати на необізнаність польських діячів в українських справах, на їхню безпрограмовість. Ці нарікання червоною ниткою переткали цілу мережу виступів українських буржуазних діячів,—від ганебного листа «українських вчених» до польського уряду (Смаль-Стоцький і компанія), через ще ганебніший меморіял ундівського батька Бачинського. Нині пан Степан Баран (відомий махер спільного виступу ундорадикалів з Пілсудським на виборах до громадських рад 1927 року)—нічого нового не придумав: «Кидається в вічі,—пише він на сторінках «Діла»,—безпрограмовість тих кіл, що в Польщі прийшли до влади... Нас цілком не знають, не стараються пізнати нашої душі». («Діло» з 21 грудня 1930 року).

Чи старається польський фашистівський уряд пізнати душу ундівських верховодів чи ні—про це сперечатись не варто. Варто тільки розкрити правдивий зміст ундівських балачок про «безпрограмовість». Балачки ці мають за мету затушкувати перед трудящими правдивий зміст тої програми, що її реалізує польський фашистівський уряд на Західній Україні. Пан Баран та ціла бараняча компанія балачками про безпрограмовість хоче відтягти трудящих від революційної боротьби проти колоніяльної політики польського окупанта, а все це з остраху, що революційне робітництво й селянство в солідарності з пролетаріятом цілої Польщі змете й польську окупацію на Західній Україні і її вірного спільника—українську буржуазію.

Не безпрограмовість, а дика програма винищення всього українського характеристична для всіх урядів польської буржуазії. Уряд соціялістів Морачевських криваво розгромлював визвольний рух на Західній Україні: уряди християнських і всепольських народовців всяких вітосів, керніків і Грабських польонізували шкільництво і понасаджували військових осадників на землях українських селян; всі фашистівські уряди Пілсудського влаштовували українські погроми та криваві походи на «креси». Спинімося на частині цієї програми—на шкільній політиці.

В цілій Польщі школи далекі від того, щоб давати освіту широким масам народу. Вони не на те. Давніше, в добу капіталізму, що розвивався, капіталісти були заінтересовані дати мінімум освіти робітникам, щоб мати кадри кваліфікованих робітників на всі ділянки свого господарства. Тепер, в часи глибокої і гострої кризи капіталістичного господарства в Польщі, коли сотні тисяч кваліфікованих робітників тиняються вулицями без праці й хліба, коли більше, ніж два мільйони родин у Польщі в місті й на селі позбавлені спромоги заробітку,—капіталістичне господарство не потребує нових робітних сил. Капіталістична система і без того не може розв'язати питання мільйонового безробіття.

Яка ж інша, зовсім протилежна картина в Радянському Союзі, в країні соціялістичного ладу? Коли всіма капіталістичними країнами трясе пропасниця безвихідної кризи, соціялістична країна, велетенськи росте і розквітає. В Радянському Союзі повністю ліквідовано безробіття. За один 1930 рік влилось у промисловість два мільйони нових робітників. Третього вирішального року п'ятирічки робітнича кляса збільшиться на нових два мільйони промислових робітників. На самі сезонові роботи цього року потрібно чотири мільйони робітників. Дальше переможне розгортання індустрія-

ялізації країни, соціялістична реконструкція сільського господарства та сполучені з цим завдання—вимагають створити мільйонні кадри кваліфікованих робітників, вимагають, щоб широкі маси опанували досягнення техніки. В вирішальному році «п'ятирічки за чотири роки» більш мільйона нових підлітків вчитиметься по фабзавучах. Соціялістична система поступає вперед семимильними кроками.

В капіталістичній Польщі криза ставить питання не про нові кадри промислових робітників; безробіття росте, безробіття шаліє. Фашистівська Польща потребує інших кадрів—кадрів для розгромлювання і придушення революцюйної боротьби трудящих та кадрів для війни.

Бо вихід з кризи капіталісти бачать тільки один: це війна, це збройний напад на Радянський Союз, другий похід на Київ. В поваленні диктатури пролетаріяту на одній шостій частині світу, що є могутнім чинником світової революції, що розхитує самі підвалини капіталізму—імперіялісти бачать єдиний рятунок для себе. Для польського імперіялізму, що безпосередньо межує з СРСР, що в своїх окупантських обіймах держить народи, які в Радянському Союзі вільні,—повалення Радянського Союзу це є питання життя і смерти. І до цього збройного нападу на СРСР польський фашизм енерґійно готується.

В таких обставинах школи в Польщі це—не осередки освіти і знання, а осередки деморалізування трудящих та готування кадрів для інтервенції проти СРСР. Жандар світового капіталу перелицював школи на поліцайсько-військовий лад; а це є «висока культура Заходу». В своєму кришталево-чистому вигляді вона виступає на Західній Україні; і не випадково. Західня Україна в стратеґічних плянах інтервентів призначена на ворота для нападу на Радянський Союз. Клясові суперечності на Західній Україні, загострені ще національно-визвольною боротьбою, виявляють всю гидоту цієї «високої культури Заходу».

II. Польонізація школи і польонізація в школі

Захопивши Західню Україну, польський окупант приступив негайно до «цивілізації», военними методами придушуючи всі прояви визвольних змагань. Гасло «горе переможеним» було його гаслом дня. В загальному поході «на знищення Руси» важливу ролю відіграла шкільна політика. Польський уряд взявся щиро працювати над знищенням українського шкільництва. Що це знищення освіти широких народніх мас—тим ні трохи не журився польський уряд. Це було йому на руку. На підбитому, ще гарячому від кривавих боїв терені непевно почували себе завойовники, не солодко їм спалося під загравами пожеж та вибухами саботажів. Терен Західньої України був під цей час одним революційним морем. В таких умовах польська буржуазія, попри всі інші засоби придушення революційного руху, вживає ще одного засобу—відбирає в мас освіту. Плян цей почали твердо проводити всі окупантські уряди, знищуючи українське шкільництво. Над темними, неосвіченими легше панувати. А виконувати чорні сезонові роботи на фабриках, при варстатах, на залізницях та панських ланах міг темний і неосвічений «гайдамака» (так звали польські капіталісти українського робітника й селянина). Здавалось занадто ризикованим допустити україн

ських робітників на командні висоти індустрії. З самого початку звільнено майже всіх українських залізничників та кваліфікованих робітників у нафтовій промисловості. Нині по одинадцяти роках окупації завершують цю політику, звільняючи в першу чергу українців (у соляній промисловості в Стебнику 1930 року фабриканти звільнили всіх українців). Ця політика дещо стерла колоніяльний колорит зі складу робітничої кляси на Західній Україні; робітнича аристократія—це в своїй величезній більшості поляки, спроваджені з корінної Польщі; так розв'язали польські капіталісти питання кадрів з самого початку.

Не освіту, а нищення освіти принесла польська окупація. Та не дарма польська панівна кляса виховувалася в єзуїтських школах. Нещадно ліквідуючи українське шкільництво, вона й на хвилину не переставала вигукувати гуманні фрази про рівність та братерство. Робила вона це не так на «експорт», як для збаламучення й ошуканства мас. Польська буржуазія, щоб зміцнити базу свого панування, взяла з самого початку курс на притягнення до себе капіталістичної верхівки українського народу, передусім куркулів, поміщиків і попів. Тому вона чинила їм деякі поступки, намагаючись це піднести на п'єдестал рівности й братерства двох народів.

Такою поступкою був шкільний плебісцит 1924 року. На підставі шкільного закону, в кожній громаді, де менш 25% людности домагатиметься польської школи, може бути засновано українську школу.

Почався шкільний плебісцит. Широкі маси трудящих, відразу перетворили його на масову революційну боротьбу за відновлення української школи. Не зважаючи на терор і репресії польської влади, до шкільної ради було подано більше 300.000 домагань за українську школу. Ця масова боротьба зірвала маску буржуазної лицемірности. Після плебісциту трудящі маси зайвий раз переконалися, що свого частинного домагання, української школи їм не дасться вибороти під польською владою. Число українських шкіл після плебісциту впало катастрофічно.

1919-20 року було на Зах. Україні близько	3500 укршкіл
1924-25	1.085
1925-26	925
1930-31	650

Ці цифри говорять за себе. Польська буржуазія, щоб зробити українських трудящих народом неграмотних ідіотів, погноєм для своїх хижацьких інтервенційних плянів, безправ'єм нищила і ліквідувала українські школи. Мінялися буржуазні уряди в Польщі, мінялися міністри освіти та поліції, а шкільна політика була одна і та сама.

В цей час, коли в Польщі завершено в основному ліквідацію українського шкільництва, на Радянській Україні завершено українізацію шкільництва, забезпечуючи при тому російську, єврейську та інші нацменшості школами на рідній мові. 1915 року за царату було 19.340 шкіл зрусифікованих, що вчили 1.663.000 дітей. 1930 року є вже 25.180 шкіл, що вчать 3.500 тисяч дітей. З загального числа народніх шкіл 1930 року було на Україні 20.506 українських, 1.342 російських, 4.815 єврейських (подаю за статтею Гірчака в журналі «Західня Україна»). Це показники, що яскраво характеризують пролетарський спосіб розв'язати національне питання.

В фашистівській Польщі ліквідація українського шкільництва в основному завершена. Число українських шкіл впало до 15% колишнього числа. На місце українських шкіл засновано польські, або утраквістичні (двомовні) школи. Таких утраквістичних шкіл є біля 1700. Решта—польські.

Що ж таке утраквістичні школи? На думку польської фашистівської влади, це—прекрасний спосіб виховувати льояльних громадян; «з уваги на одноцільність шкільної політики», пише видатний польський публіцист, (Корнецький, «Шкільництво національних меншостей»), «сойм 1924 року визнав за найкращий спосіб введення школи, що в ній буде виховуватись молоде покоління без різниці національности». Що це таке «одноцілість шкільної політики»—не важко домислитися. Це польонізація шкільництва це політика винародовлення, щоб Західню Україну назавжди закріпити в кайданах окупації. В цих польонізаційних плянах поставлено ставку на польонізацію насамперед дітвори через школи. Діти, на думку уряду, це найпридатніший матеріял, щоб їх у школах переробляти на ренеґатів. Тому ж і ідеалом школи, з уваги на «одноцільність» шкільної політики, є чисто польська школа, що в ній не було б чути й слова українського. Першим кроком до такого ідеалу є саме утраквістична школа. Українську школу перетворюють на утраквістичну, в якій ще вчать деякі предмети по-українському, а інші—по-польському. З часом з українських предметів залишається тільки спомин і тільки читати й писати навчаються по-українському. Такі утраквістичні школи вже мало чим різняться від суто польських.

Ідеалу цього дійшла вже більшість шкіл на Західній Україні—це суто-польські школи. Це найближча майбутність всього шкільництва. (В суто польській школі по-українські не вчать навіть читати й писати). Вже тепер є на Західній Україні цілі округи суцільної польонізації, де нема жодної української школи. Такими округами суцільної польонізації є Холмщина й ціла Волинь. «Згідно з цифрами»,—признається пан Волинський воєвода Юзефський, «слід ствердити, що на 1200 народніх шкіл на Волині маємо 40% чисто польських шкіл, 30% польських шкіл, де вчать української мови, і 30% утраквістичних шкіл». (Інтерв'ю пана воєводи з «Віленським Словом»).

Насправді досягнення п. воєводи значно більші. Шкільні округи суцільної польонізації це недалека майбутність цілої Західньої України. Досягнення польонізації не далися польській буржуазії без гострої клясової боротьби. Навколо шкіл розгорілась боротьба, частина тієї великої боротьби, що її ведуть трудящі маси за своє визволення. Проти себе в цій боротьбі мають західньо-українські робітники й селяни не тільки польського окупанта, що нещадно нищить українське шкільництво, але й його спільника—українську буржуазію, що намагається поширити в масах ілюзації наче б то не революційною боротьбою, а льояльністю до польського уряду й під владою фашистівської Польщі можна розв'язати шкільне питання. Гасло для ундо-радикалів є культурно-національна автономія та «позитивна праця» в читальнях, кооперативних і інших культосвітніх установах. Мета цієї ундо-радикальної культурної автономії зводиться насамперед до того, щоб втягнути маси до будівництва фашистівської Польщі, поширюючи культурно-автономістичні ілюзії. Та ще з одною метою робиться це.

Цим хочеться посіяти національну ворожнечу в трудящих масах і цим способом розбити їх клясову солідарність. Робиться це тоді, коли українська буржуазія стала явним спільником польської окупації як у визиску та гніті трудящих, так і в готуванні збройного походу на Київ.

Який балянс цієї боротьби по дванадцяти роках? Чи досяг польський окупант успіхів у шкільній справі? Так, коли розуміти під успіхами саме число спольонізованих шкіл. Ні, тисячу разів ні, коли під успіхами розуміти здійснення «пацифікації Західньої України». Польська буржуазія, маючи в своїх руках владу, весь апарат гніту та поневолення, спольонізувала школи; та спольонізувати народні маси, скаструвати їх боротьбу проти польської окупації їй ніяк не вдалось. Наслідки протилежні. Революційна боротьба трудящих набирає нечуваного дотепер розмаху. Трудящі маси зрозуміли, що розв'язки важливих для них питань не можна досягти в межах капіталістичної Польщі і, всупереч ундо-радикалам та увоївським [1]) войовничим фашистам, маси стають н ашлях революційного вирішення шкільного питання. Еволюція боротьби від шкільного плебісциту до підпалів і партизанщини— ось показники цих «великих досягнень» шкільної політики польського уряду. А це показник її банкрутства. Це банкрутство бачать і розумніші з буржуазних політиків, та, бачучи це через буржуазні окуляри, вони багато недобачають, вони ще вірять у свою перемогу. «Отже, що ж»,—питає відомий польський політик [2]),—«вічна боротьба на креслах за перевагу польської цивілізації над непольськими націями? Так, боротьба; чи вічна—не знаю, але довга і безперервна. Хто хоче поступу, мусить боротись на національномішаних окраїнах за перемогу вищої, шляхетнішої цивілізації». Що це за «вища шляхетніша цивілізація», що в її ім'я нищать українське шкільництво, вбивають і тортурують по тюрмах Луцька і Львова тисячі людей, розгромлюючи кожний прояв боротьби? Хай говорять факти.

Шкільна програма, «шляхетнішої культури», що її так вихваляють панове Грабський та інші фашистівські ступайки, це програма ліквідації освіти широких народніх мас. Народні школи—це не осередки освіти, а темноти. Чи можна назвати наукою історії історичні байки про Кракуса, Ванду та добрих королів? Чи природознавство це—релігійні ідіотизми про шість днів створення світу? Чи школу, відірвану від виробництва, що не дбає про кадри для індустрії та поступу, а тільки про виховання воєнних кадрів, школу ідеалістичних теревенів та релігійної практики, [3]) школу польонізації та винародовлення можна називати школою освіти для народу?

Ні. Закінчивши таку школу, молодь не багато знає корисного для себе.

Відповідно до шкільної програми дібрано підручники і вчителів. На кожній сторінці шкільного підручника порозписувано дітям, що вони повинні «любити свою батьківщину», а «наша батьківщина називається «Жеч Посполіта Польска» і т. інш. Все це на те, щоб дітей не тільки привчати по-поль-

---

[1]) УВО—Українська Військова Організація. Об'єднання західньо-українських фашистів.

[2]) Ст. Грабський—проводир всепольських народовців, кілька разів міністер освіти; «Креси» (цикл статтів).

[3]) Наука в школі починається й кінчається молитвою. Крім того, застосовано примусове виконання всіляких релігійних забобонів—сповідь перед попом тощо.

ському говорити, писати, але й зробити з них польських патріотів. Особливо пильно проводиться польонізація близько кордонів Радянського Союзу з тим розархунком, щоб відрізати Західню Україну від Радянської України смугою спольонізованих районів.

Польонізація народнього шкільництва має яскраво інтервенційний характер, бо народні школи мають виховати основні кадри для фашистівських армій, що вже в найближчому часі мають піти проти Радянського Союзу. На кожній годині навчає вчитель і піп дітей, що за східніми кордонами Польщі—«дикий більшовик катує і мордує чесних людей, переслідуючи церкву і бога», Радянський Союз це «царство антихриста», більшовики—«висланці самого пекла» (цитати з одного дитячого релігійного журналу).

Щоб здійснити свою шкільну програму, влада старанно добирає вчительских кадрів з позбавлених всяких людських почувань садистів. Кожного вільнодумного вчителя, кожного подозрілого в протидержавних думках, особливо українців, усувається з вчительських посад або переноситься на другу посаду. Робиться це на підставі закону, що дозволяє без мотивів перенести вчителя з посади на посаду, або усувати з праці, коли цього вимагає «добро школи». Звичайно, що це добро школи—мілітаризація й польонізація шкільництва. Отже, на Західній Україні народній вчитель, як правило, поляк.

Показником розкладу і здичавіння «шляхетнішої» польскої культури є зростання неписьменности. У столітті електрики і сталі—поворотна хвиля неписьменности.

В Варшаві на 31.000 дітей робітників від 10 до 14 років до вечерніх шкіл 1931 року ходило тільки 9.500. Так у Варшаві, столиці Польщі, а як на провінції, як по селах та окупованих землях, про це мовчить фашистівська статистика. На ділі хвиля неписьменности заливає Польщу. Нужда, що всевладно панує в робітничих бараках і під селянським стріхами, не дозволяє на «розкіш» науки. Коли в хаті нема хліба, не в голові видавати гроші на папір та книжки. Фашистівські газети подають, що навіть споживання соли (відносно дуже дешевої) зменшилося на кілька відсотків.

Польська фашистівська влада поклала собі за мету, «за пункт гонору», в короткому часі перетворити українців Західньої України на щирих поляків. Та польонізувати не вдається. Єдине, що вдається—це поширення неписьменности. Дитина все. чого навчилася чужою мовою в польській школі, забуває. Забуває навіть читати й писати, а по-українськи не навчилася. Нарешті сама влада, скорочуючи видатки на народню освіту, скорочує число шкіл, хоч число дітей шкільного віку весь час наростає. За один 1931 рік 169 тисяч дітей доросте шкільного віку і їх треба буде післати до школи. У відповідь на це польський уряд скоротив освітній бюджет на 5,4% рівняючи до 1930 року. Число дітей не охоплених школами зростає. Наводимо повністю такий уривок з соціяль-фашистівського «Дзеннік Людови» з 14-III-31 року. «Одержуємо відомості, що в Добромильзькому повіті вже 1930-31 року не прийнято до шкіл 150 дітей, а в 16 школах повіту Рудки 520 дітей, а в 16 школах повіту Тарнобже 268, в Жовківському повіті в с. Бутини не прийнято до школи 124 чол., в Ніклінцях 125, в Скавожні

120, а в інших селах цього повіту аж 1022 дітей». Майже всі повіти вичислені соціяль-фашистською газетою, це західньо-українські повіти.

Так у капіталістичній Польщі.

В цей самий час в СРСР, країні соціялістичної системи пролетаріят разом з трудящим селянством заходжується до остаточної ліквідації неписьменности, цієї проклятої спадщини царату.

Охоплено навчанням на радянській Україні

Роки	1927-28	1928 29	1929-30	1931 за пляном
Охоплено навчанням				
неписьменних	305.546	407 000	2.274 337	2.876.176
малописьменних	45 000	553.000	500 000	1 843 000
Разом	350 546	960.000	2.774 332	4 719 644
У відсотках	100%	228%	791%	1346%

(За матеріялами XII з'їзду Рад „Два роки").

Це факти. Вони ясно і недвозначно кажуть, що тільки в умовах диктатури пролетаріяту можлива широка освіта трудящих мас. Ці факти вщент розбивають соціяль-фашистівське гасло «через освіту до соціялізму», що ним намагаються соціяль-фашисти відтягти робітників і всі трудящі маси від боротьби за пролетарську революцію.

Картина західно-українського народнього шкільництва була би неповна, коли б не згадати про методи навчання. Якщо в Радянському Союзі наука тісно пов'язана з виробництвом, якщо в Радянському Союзі запроваджують найпоступовіші методи навчання, в капіталістичній Польщі всевладно панують ідеалізм і схоластика. Західньо-українські школи, де підібрано кадри вчителів дегенератів, це місця садистичних оргій, биття, лапасів, витончених тілесних і моральних знущань, де вчитель намагається наломати дитину до фашистівської мети. В пригоді вчителеві є діти куркулів, яких не б'ють, а ставиться за зразок. Бідноту за найменший протест, за найменший опір катують немилосердно. Ось кілька прикладів: «у с. Добрівлянах—Дрогобицького повіту, вчитель побив до крови дитину за те, що вона не визнавала бога. В Довгомостиськах управитель школи пан Войнцек б'є дітей куди попало, а його слідом ступає дегенератка-вчителька Белзівена. Учитель Пудзевич в Дрогобичі побив до утрати притомности учня семиклясної школи. В Веклинцях (повіт Жовква) учитель Цукерверкер б'є дітей за те, що не хочуть вчитися польських окупаційних пісень (Нє дами зємі, сконд наш руд», «Єще польска нє згінєла», «Боже, польскен створжил» і т. інш.) 7 жовтня 1930 року побив він тяжко дитину Яцка Левака за те, що не вивчив польської пісні; дитина на другий день померла». (Матеріяли з посольської інтерпеляції УПР).

Реєстр дитячих жертов «високої шляхетної польської культури» можна продовжувати без кінця, бо це ціла система. Та вже цього досить для ілюстрації, яка страва та якими культурними методами подається українським дітям у польських школах.

Цим закінчуємо наш перший лист. В ньому виклали ми лише загальну ситуацію, в якій перебуває українське шкільництво під Польщею, але не змалювали повно тої героїчної боротьби, що її провадять західньо-українські трудящі маси поспіль з трудящими масами Польщі проти кольоніяльної політики польського імперіялізму. Докладніш про це розповімо в нашому другому листі.

B L O K-
NOTES
МОЛОД-
Н Я К А

Ів. Юрченко

БЕЗ КЕРМА І БЕЗ ВІТРИЛ

Про масову художню бібліотеку ДВОУ—ЛіМ'у [1])

Творення пролетарської культури, як складової частини всього соціялістичного будівництва, є загально-пролетарська справа.

Соціялістичне будівництво, культурна революція ставлять у шереги будівників її пролетаріят та найширші кола трудящих.

Природньо, що постає проблема використання старої спадщини (культурної) для будівництва нової, пролетарської культури.

Що саме брати і як його використовувати—ось питання, над якими, очевидно, найменше думали редактори, коментатори і видавці «Масової художньої бібліотечки» (тої власне частини, що складає «бібліотечку клясиків»).

Що це справа надзвичайної ваги, що поставитись до неї слід було як найсерйозніше—годі й говорити. Чітко зформульовані ці завдання в програмі комуністичної партії: «Рівно ж треба одчинити і зробити приступними для трудящих усі скарби мистецтва, утворені на основі експлуатації їхньої праці і що досі були у виключному розпорядженні експлуататорів».

Дарма, що буржуазна наука у відповідь на це закликала «заховати в пісок скарби Геліоса», бо нікому, ніби, їх використовувати (М. Зеров). Партія в дусі чітких Ленінових настановлень проводить політику критичного використання цієї спадщини, цих скарбів трудящими, що хоч і створили базу для цих скарбів своєю працею, але в умовах буржуазно-капіталістичного суспільства не могли до них доступитись.

Ці нагадування «загально відомих» настановлень набувають, одначе, особливої гостроти й актуальности, коли ми почнемо розглядати названі видання.

---

[1]) Подаємо список клясиків, виданих ЛІМ'ом:
1. І. Котляревський. «Наталка-Полтавка». З передмовою П. Петренка.
2. Г. Квітка-Основ'яненко. «Сердешна Оксана». Повість. З передмовою П. Петренка
3. Леся Українка. «Вибрана лірика». Вибір, примітки і передмова П. Бульбанюка.
4. В. Винниченко. «Заробітчанські оповідання». З передмовою М. Матяша.
5. В. Винниченко. «Талісман». З передмовою Зикеєва.
6. І. Франко. «Вівчар. Ріпник. Полуйка». З передмовою Р. Шевченка.
7. М. Коцюбинський. «На камені». З передмовою А. Шамрая.
8. С. Васильченко. «З дитячих вражінь». Передмова В. Державіна.
9. С. Васильченко. «Під школою». Передмова В. Державіна.
10. С. Васильченко. «Мужицька арихметика». Передмова М. Недужої.
11. С. Васильченко. «Талант» і інші. оповідання. Передмова М. Недужої.
12. М. Яцків. «Зразки творчости» Вступна стаття Ст. Винниченка

Застерігаємо, що названими книжками список клясиків, виданих у масовій, дожній бібліотеці ЛІМ'у—далеко не вичерпується. Вже зараз їх вийшло з друку близько 50. а весь список, покищо, розрахований на 100 видань.

Наше кількісне обмеження 12 виданнями обумовлене розмірами журнального огляду, а добір назв головно, наявністю їх на книжковому ринку.

Почнемо з славнозвісної «Наталки Полтавки»—«української опери на 2 дії», як зазначено в заголовку.

Хто це надумав двадцятитисячним тиражем просунути «Полтавку» в маси? Чи не в порядку боротьби з «малоросійщиною» в наших сільських драмгуртках?

Правда, коментатор цієї «опери на 2 дії» заохочуючи читачів і вихваляючи її, заявляє, що вона й тепер ще «викликає аплодисменти». Отже, назустріч «соціялістичному замовленню» видавництво й сипнуло десятками тисяч примірників.

Як же оцінює «Наталку Полтавку» і її автора П. Петренко—автор передмови?

Починає він із дворянства доби Котляревського, цитуючи якусь невідому дослідницю, не називаючи навіть її прізвища. «Родина Котляревських належала до тієї нещасної проміжної групи, яка ввесь час *дрижала за свою привілейованість, не беручи з неї нічого,* [1]) крім особистої волі... За того переступного стану, в якому жило українське дворянство серед неусталених хаотичних відносин, такі випадки були звичайнісенькими». («Дослідниця» має на увазі випадки, коли людей, що попадали до ревізії, не дворян, звичайно, дарували поміщикам).

З цього логічний висновок для «нещасного» дворянства: коли не хочеш бути подарованим якомусь поміщикові—ставай сам якнайшвидше зубром. Отже, українське дворянство боролося лише за свою «особисту волю». Ці симпатії різних «дослідниць» до українського дворянства автор передмови цілком поділяє, бо інакше він не цитував би їх, як незаперечені аргументи.

І хоч «р. 1838 письменник (Котляревський) помер, відпустивши на волю *кількох* кріпаків», але «дворянство це коштувало *немало зусиль* і жертов його носіям» (4 стор.). Зауважимо, що мова йде не про «зусилля і жертви» Котляревського, а всього українського дворянства.

Вже з такої оцінки клясової приналежности Котляревського та українського дворянства взагалі, можна зробити певні висновки про методологічний підхід Петренка. Зняти клясову боротьбу розтлумачувати клясові суперечності початку XIX ст., як суперечності тільки в межах дворянства, показати «горьовану» долю українського дворянства—чим не буржуазно-єфремівська характеристика? Де ж кріпаки?—запитає читач. Їх у Петренка немає, і взагалі *найгірше жилося тоді дворянству*—стверджує він ідучи за різними «дослідницями».

Не дивно ж, що найпринциповіше питання про світогляд Котляревського Петренко робить спроби обійти. «Взагалі ж треба сказати, що визначити світогляд автора «Полтавки», його політичні переконання дуже трудно, бо цікавих з цього погляду листів його, признань чи спогадів сучасників ми майже не маємо, *художні ж твори письменника* не завжди можуть правити за надійне джерело, на підставі якого можна дійти правдивих висновків у цьому складному питанні» (7 стор.).

---

[1]) Підкреслення скрізь моє—*Ів. Юр.*

Такий ультра-біографізм дозволяє Петренкові інгнорувати творчість письменника, у визначенні його (письменникового) світогляду, а натомість посилатись на різні, хоч часом і досить непевні, «свідчення сучасникві». Рецензент 1846 р. для Петренка, очевидно, сказав про п'єсу усе і тому доводиться лише процитувати.

Він охоче наводить ці «джерела», дарма, що вони заперечують одно одне.

«П'єса мила, идет и будет идти, пока останетcя в Украине хоть один звук малорусского наречия». «Ни одна повесть, ни одно какое нибудь сочинение до сих пор не пришлось так по душе малороссиянам, как «Наталка Полтавка»; сотни списков ее ходят еще и теперь по всей Малороссии»...

Нехай «малороссияне» 1846 р. не могли соціологічно пояснити цей успіх то може автор передмови (людина XX стор., за його визначенням) з погляду саме цього XX сторіччя оцінить «Полтавку». Ні. Очевидно, краще за рецензента «Северной пчелы» за 1839 р. не скажеш. До нього й апелює Петренко: «Главное достоинство этой оперы заключается не в содержании, но в прекрасном, чистом языке, характеристике главных действующих лиц, особенно самой малороссийской дивчины, и в милом простодушии которым проникнута пьеса». Ось чому виходить «Н. Полтавка» сделалась любимой народной пьесой украинцев» (стор. 15).

Давши цілком формалістичну оцінку п'єси, оминувши її соціяльну суть, автор передмови не тільки не критикує «малоросійщини», «просвітянства» в українському театрі, а навпаки, рекомендує «Полтавку» до постави ще й сьогодні. І справді, «праматір нашої нової драми бачили і далекий Ленінград, і ще дальші Зелений Клин та Канада, і багато інших закутків земної кулі, де тільки є більш-менш значні оселі українців, не кажучи вже за Україну, де нема, мабуть, села чи слободи, які б не бачили на своїй сцені «Полтавки». Багато води утекло по першій виставі наданої нижче п'єси на зміну тому *поколінню* (!) глядачів, які заповнювали театр, коли там ішла «опера» Котляревського, прийшли нові покоління (!!) з новими естетичними уподобаннями (і тільки?—*Ів. Юр.*), але в невибагливого глядача, який іде до театру, щоб дістати там легку розвагу, твір цей викликав, а подекуди ще й тепер викликає, аплодисменти» (21 стор.).

Що це за «позаісторична» катеґорія «невибагливого» глядача—відомо самому Петренкові. Як розшифрувати «тодішнє покоління» глядачів і «нове», так само невідомо. Доречі: наведена цитата є останній абзац з передмови і очевидно мусить правити за авторові висновки.

Другий раз довелося перестраждати, спочатку до кінця, Квітчиній «сердешній Оксані», коли до неї взявся писати передмову той же Петренко.

Висловивши жаль з приводу недовгої діяльности Квітки «на ниві українського письменства», автор передмови продовжує в тому ж дусі, сприйнявши не лише термінологію Єфремова, а й його методологію.

Будь-що-будь, Петренкові хочеться провести паралелю поміж Квіткою та... Шевченком (мета звичайно, зрозуміла: затушкувати клясову боротьбу в літературі, оскільки такий трюк дозволяє зробити формалістичні зіставлення).

У методології Петренка переплутались не лише Квітка з Шевченком

(«Сердешна Оксана» й «Катерина»), а й Боратинський зі своєю «Едою» та Суходольський з «Емілією».

Для того, щоб ще тісніше зв'язати Шевченка з Квіткою, автор наводить навіть уривок з листа Квітки до Шевченка («Списав і я «Сердешну Оксану» от точнісенько, як і ваша «Катерина»).

І хоч Петренко зауважує, що Квітка помиляється», що «Сердешна Оксана» все ж таки не те, що «Катерина», для автора передмови залишається ще один вихід: прирівняти «Сердешну Оксану» до чогось так, щоб усі переваги залишились за Квіткою.

Так дальша аналіза повісти й побудована на зіставленні з Річардсоновою «Клярисою Гарло».

«Дидактичне спрямування повісті визначило в основних рисах і характер героїні, первообразів якої треба шукати не так в українській дійсності кріпаччини, як у численних романах представників дидактичного сантименталізму» (Річардсон, Гольдсміт та інші) — 16 стор.

Ось де за Петренком треба шукати причин реакційности в світогляді Квітки. Не поміщицьке буття, виходить, «винне», а сентиментальні романи.

Почавши проводити аналогію поміж згаданим Річардсоновим романом та повістю Квітки, Петренко всі переваги віддає, безумовно, Квітці. Тут і «стислість викладу, що вигідно позначилась на остаточній дійсності повісти», і «простота викладу» тощо.

Закінчується передмова досить категоричним «присудом» Річардсонові і повнотою «амнестією» Квітці.

«Тут же (у мистецьких прямуваннях—*Ів. Юр.)* треба шукати й відгадки того успіху, що випав на долю «Сердешної Оксани», тоді *як твори Річардсонові читали лише літературознавці,* які з професійного обов'язку мусять читати все, що вийшло з-під пера письменників усіх часів, країн і народів» (21 стор.).

Крім формалізму, в цій цитаті треба відзначити тенденцію перекрутити історичні факти, зокрема з вигаданим неуспіхом творів Річардсона, бо хіба не відомі Петренкові такі факти? «Незабаром після виходу в світ Річардсонового роману «Помела» одному мандрівникові, який заїхав до глухого англійського села, довелося побачити *в кузні коло ковадла юрбу селян,* що захоплено слухали читання «Помели». Коли в кінці виявилось, що добродійство взяло гору й Помела стала примірною дружиною, юрба з криком «ура» вибігла на вулицю, деякі злізли аж на дзвіницю й задзвонили в усі дзвони» (Корш і Кірпічніков «Історія літератури», т. III).

До речі нагадаємо, що взяті ці факти з книжки П. Петренка [1]), так що йому вони були відомі, і в своїй книзі він не тільки не заперечує їх, а посилається, як на авторитетні свідчення.

На тій же сторінці своєї книжки зовсім інше каже Петренко про Річардсонові романи «Той славетній у 18 сторіччі Річардсонів роман «Помела», читати який збирались мало не цілі міста, з неймовірним, як на наш

---

[1]) П. Петренко. „Марксівська метода в літературознавстві". Книгоспілка Стор. 89.

час, душевним трепетом слідкували за пригодами й переживаннями героїні» (89 стор.).

Чи слід дивуватись, що «історик» літератури Петренко пересмикує історичні факти, коли вони не вкладаються в його концепцію? Чи дивно, що твори Квітки «монархіста, руського патріота і прихильника кріпацтва, типового зубра, автора цареславних і княжеславних агіток» *(В. Коряк)*, в очах Петренка мають усі перваги перед творами Річардсона, перед представником нової літератури, що виступила, як заперечення мистецтва февдально аристократичного, поміщицького, носієм якого була середня й дрібна буржуазія, що піднімалась» [1]).

3) «Вибрана лірика» Лесі Українки має передмову й примітки П. Бульбанюка. Де ж Бульбанюк знайшов ключа до розв'язання питання про поезію Л. Українки? Такого ключа автор передмови знайшов дуже швидко в розвідці... Зерова і спішить продемонструвати свій убогий винахід перед масовим читачем.

Поезію Лесі Українки Бульбанюк виводить з тодішнього «літературного» оточення. «На українських поетах того періоду лежить, як дехто з критиків висловлюється, тінь геніяльної поезії Шевченка. Та й самі поети цієї пори (далі автор передмови говорить словами Зерова—*Ів. Юр.*) «уважають головним своїм завданням заступити свого померлого корифея українській читацькій громаді».

За Бульбанюковими поясненнями так на цю стежку стали і Куліш, і Щоглів, і Руданський, і Старицький, і Леся Українка» і багато інших.

Виходить, що вся українська поезія пошевченківської пори, як того забажалося Зерову, продовжує поезію Шевченка єдиним хором, без ніяких клясових відмін і боротьби.

Бульбанюк узявся за невдячну роботу: просувати в маси разом з поезією Лесі Українки буржуазні погляди М. Зерова. Ось зразок «популяризації» зеровських поглядів: «кожний з перерахованих авторів у межах сил своїх виконував на себе взятий обов'язок (заступити Шевченка—*Ів. Юр.*), тому творчий шлях їх не був однаковий» (8 стор.).

Автора передмови не турбує ніяк те, що справа тут зовсім не в «силах», а що розбіжність клясових позицій кожного з поетів зробила й відмінним його поетичний шлях.

Як, наприклад, розумів це продовження, заступництво Шевченкової творчости буржуа Куліш? Чи міг продовжувати цю творчість естет-парнасівець Щоголів з антигромадськими клерикальними мотивами? [2]).

Нідочого звичайно в масовому виданні ретельно зібрані підрахунки (Б. Якубського) про те, що амфібрахію маємо—14, анапесту—15, ямбу різностопового—65 і т. д. (значення цих термінів у примітках не з'ясовано).

Поза шкідливою схемою Зерова натрапляємо на неприпустимі політичні

---

1) В. М. Фріче.—„Очерк развития западных литератур". Вид. Комакад, 1931, стор. 98.

2) Коли вже П. Бульбанюк так наполягає на це „Заступництво", то щодо Щоголіва, цікаво нагадати дещо з його передмови (Щоголіва) до Слобожанщини: „Я бажаю щоб її без огиди тримали вмиваними руками—і освічена людина, і вихований юнак і доброчинний бурсак, і статечний хуторянин, і мрійлива попівна, і добра гімназистка", тут же він категорично висловлюється про читачів іншого соціяльного кола, що мають „смердячі дьогтем і горілкою руки" і для яких його книжка взагалі „Китайська грамота".

перекручення. Так, наприклад, кажучи про вплив на Лесю Українку Драгоманова, П. Бульбанюк погляди Драгоманова і в передмові, і в примітці, трактує зовсім неправильно.

Він пише так. «Ясно, звідки йшли ці нові подуви, ці енергійні гострі протестом проти пасивного квиління, ідеали—їх навіяв Драгоманов, що дав ґенеральний бій народникам» (25 стор.).

У спеціяльній примітці зазначено, що Драгоманов хоч і *«був ще далекий від розуміння клясової боротьби»*, але перед нами виростає він як космополіт, европеїст, прудоновець, *ворог вузького націоналізму* й просвітянства, борець за загально-людську змістом і національну формою культуру, борець за право кожної нації на самовизначення».

Зіставимо цю Бульбанюкову характеристику з характеристикою Драгоманова, даною від Леніна. Ось характеристика, де Ленін кваліфікує цього «украинского мещанина Драгоманова, который выражал точку зрения крестьянина, настолько еще дикого, сонного, приросшего к своей куче навоза, что из-за законной ненависти к польскому попу он не мог понять значения борьбы этих попов для всероссийской демократии. Драгоманов вполне заслужил восторженные поцелуи, которыми впоследствии награждал его ставший уже национал-либералом г. П. Б. Струве» [1]).

І даремно зовсім П. Бульбанюк зробив із Драгоманова «універсального» борця, особливо за право кожної нації на самовизначення. Ясно, що Ленін саме за цей «вузький націоналізм», проти Польші зокрема, і критикує жорстоко Драгоманова.

Передмова М. Матяша до «Заробітчанських оповідань» В. Винниченка витримана в дусі «ортодоксального» формалізму.

З 14 сторінок своєї передмови автор цілих 10 сторінок відвів для формальної аналізи. Тому схема його передмови така:

1. «Винниченко чудово вміє намалювати портрет цілого колективу» (для ілюстрації цієї тези подані приклади (7 стор.).

2. «Уміє також Винниченко показати масу в діях, рухах, у динаміці...» (знову численні ілюстрації).

3. «Винниченко—великий майстер намалювати індивідуальний портрет» (8 стор.)—підтвердження прикладами.

4. «Крім цього, слід відзначити цілу низку інших формальних прийомів».

На цьому автор передмови не вгамовується і переходить до лексики (9 стор.) й синтакси, до прийому «сталізації» і, як висновок, М. Матяш кінчає: «підводячи підсумки всьому попередньому, можна сказати, що оповідання Винниченка... становлять помітне явище в українській літературі» (15 стор.).

Чим же помітне це «явище» і хіба це мусив доводити автор передмови в масовому виданні, арґументуючи сурядним і підрядним принципом у побудові речень?

Виходить тоді, що й ті три сторінки вступні, де він говорить про соціяльне значення цих оповідань, подані так, для «звичаю», бо з висновками цей виступ і з усією аналізою нічим не пов'язаний.

---

[1]) В. Ленин. Собрание сочинений. т. XIX, стор. 132.

Такого формалістичного трактування творчости Винниченка не позбавлена й передмова до «Талісману», що належить перу Т. Зикеєва. Переказавши дещо про ідеологію Винниченка, автор передмови все ж більшу її частину відводить знову ж таки для опису мотивів динамічних і статичних: пейзажу, портрету, засобів антитези, контрасту, своєрідности мови тощо.

Як момент надзвичайної ваги, фіксується, що хмари у Винниченка вже не «чорні» а «холодні», небо в нього «похоже на перекинуту миску з кислим молоком» і т. д.

Про це треба говорити саме тому, що не лише ці два автори, що працювали над Винниченком, а майже більшість їх так своєрідно розуміє «другий акт» матеріялістичної критики, як формалістичні вправи над категоріями з підручника Томашевського (засвоєними по-учнівські) і вони не журяться з того, що це не пов'язано з соціяльною характеристикою, а йде всупереч їй.

Проте і в першій частині маємо нечітку, суперечливу характеристику творчости Винниченка.

Коли на стор. 4 маємо в основному правильну характеристику політичного й творчого шляху Винниченка, коли там підкреслено, що він *ніколи* не розумів завдань пролетаріяту, то сторінкою далі автор уже говорить про «хитання поміж пролетарською революцією та українською націоналістичною контрреволюцією, про «період його найближчого наближення до марксизму» тощо.

Як відомо, сам Винниченко пояснював усі ці хитання «лише як маневри, як тактичні засоби». «У своїй брошурі останніх часів... він розтовмачує цьому таборові з еміґрації, що його непослідовність і круті повороти—це, мовляв, цілком дозволена тактика, основна ж його засада лишається непорушно.

Ясно, що засада ця—націоналізм... І справді, носитися з цією писаною торбою націоналізму, пробуючи її чіпляти і на гетьманську булаву, і на петлюрівського тризуба, і на радянського серпа й молота і лишитися нарешті з нею на самоті, на вигнанні—ця роля нашого Дон-Кіхота гідна всякого співчуття» (А. Річицький. «Винниченко». Укр. Роб., стор. 30).

В передмові Р. Шевченка до оповідань Франка, крім тверджень про те, що Драгоманов проводив широку соціялістичну пропаґанду (не вказавши на прудонівський характер цього соціялізму) маємо просто викривлення справжньої суті творчости Франка. Його оповідання «Вівчар» Шевченко тлумачить масовому читачеві так: «Давши в цьому оповіданні психологічний образ наймита селянина в процесі його пролетарізації, Франко не вболіває за старим патріярхальним життям, не ідеалізує цього життя, як то маємо в письменників-народників, бо він, як представник молодої ґенерації, добре розуміє історично-поступову ролю капіталізму, як неминучого етапу, що його має пройти суспільство на шляху свого розвитку. Тай то в пролетаризації селянства він вбачає не якесь страхіття, а навпаки, певний позитивний момент, що *дасть змогу в майбутньому дійти кращого вільнішого життя»* (8 стор.).

Правильно Франка протиставлено народництву, що вміло повернути від «сучасности» краще до «лиха давнього» (Мирний).

Але для чого причісується Франка під меншовицько-ліквідаторську «гребінку» і доводиться, що в пролетаризації селянства він бачив лише «позитивний момент» і не бачив «страхіття».

Читач, прочитавши «Вівчара» й «Ріпника», побачить сам, що Франко надто далекий від того, щоб малювати ідилії на теми пролетарізації селянства в дусі передмови Р. Шевченка.

Бо те, що капіталізм неминучий, не визначало для Франка—«каменяра соціялізму» й автора «Вічного революціонера» скласти зброю і йти до нього на послуги. Очевидно для того, щоб «У майбутньому дійти кращого вільнішого життя», мусіли і пролетаріят, і пролетаризоване селянство щось робити. Ось ця політична клясова боротьба і випала з передмови.

Помітив автор передмови і ще одну своєрідну рису Франка. «Цікаво, що Франко ні схвалює, ні засуджує вчинки змальованих у своїм оповіданні постатів. Як *пильний обсерватор*, він нотує ці вчинки... *Він не скаржиться*, що капіталістичні відносини зруйнували старий патріярхальний лад, зумовили моральний занепад ріпників—колишніх селян, а *з пильністю наукового дослідника* змальовує обставини, що породили і злидні, і моральний занепад цим, самим підкреслюючи клясові противенства за нових соціяльно-економічних умов» (12 стор.).

Справді цікаво, як це можна підкреслювати клясові притивенства і як сторонньому обсерваторові не засуджувати чи не схвалювати вчинків своїх героїв—учасників клясової боротьби?

Вражає в цій передмові ще й некритичне ставлення до натуралізму, зокрема до інтерпретації його в Золя («теорія експериментального роману», яку автор передмови стисло переказує).

Фізіологічности, обмежености, світоглядної вузькости, копирсання в побуті, дрібницях тощо—цих основних прикмет натуралізму він навіть не нагадує.

Накреслюючи спільні лінії у Золя та Франка, Р. Шевченко розбіжність їх помічає, між іншим, у тому, що «Франко недвозначно виходив з інтересів «робочої кляси» в той час як «*Золя не ставив собі за мету захищати робітника проти капіталіста чи навпаки...*»

Відкіль ця «теорія надклясовости» Золя? Чи не від отого некритично сприйнятого натуралізму? Р. Шевченко добре засвоїв, що «література має бути такою ж поважною студією, як і всяка наука, тому і базуватись мусить на науковій основі»—(13 стор.).

Ясно лише одно. Захопившись теоріями натуралізму в інтерпретації її творців, автор не зміг визначити клясових позицій Золя і поставив його «понад клясами».

А. Шамрай у передмові до «На камені» М. Коцюбинського на 18 сторінках жодним словом не обмовився про соціяльне значення цієї новелі, трактуючи її формалістично, виводячи її взагалі з суто «літературних традицій» того часу.

Згадавши про Гамсуна, Стрінберга тощо і зіставляючи їх з Коцюбинським (усі вони «мешканці великого европейського міста» за А. Шамраєм) автор передмови відводить досить чільне місце в їхній творчості «проблемі природи, проблемі примітивного здорового життя» (7 стор.).

канців міста» XX ст., а й їхнього попередника Олеко—з «Цыган» Пушкіна. Жодної паралелі і пояснення крім того випадково киненого зауваження, що «письменники XX ст. мали більше підстав скаржитись на свої попсовані нерви, ніж романтики».

Виходить, що справа вся з ясовується «нервами».

В новелі «На камені» А. Шамрая цікавить лише «природне, чисте, екзотичне» кохання. «Як прекрасно звучить остання репліка Фатьми з безмежною покірливостю голосу крови, що збуджує її, рабиню, східню жінку, порвати з законами країни, з заповідями релігії із фатальною рішучістю іти на голос інстинкту» (12 стор.).

За цим «голосом інстинкту» йде філософія на тему «людської події— що є лише визерунок на килимі природи». Ось чому письменник тут «об'єктивний» і т. д.

Для повнішої арґументації теорії про «прекрасне, екзотичне кохання» притягається авторитет «знаменитого скандинавського критика Брандеса». «Так, почти с об'єктивной точностью, устанавливается здесь тесное взаимодействие между ландшафтными, климатическими, атмосферическими и душевными состояниями... С каким глубоким и острым трепетом чувствуют они корневые нити, связующие их с почвой, как весь внешний мир отражается на внутреннем там... где природа угнетает своими гигантскими размерами» (18 стор.).

Цією цитатою закінчується Шамраєва передмова, проте, цей ідеалізм Брандеса тільки вивершує ідеалістичну наскрізь передмову Шамрая. Зрозуміло, що буржуазна наука літературознавча у спробах підмітити соціяльну трактовку «біологічного», «екзотичного» мусить шукати своїх авторитетів. Доводиться не гербувати навіть Брандесом.

Ст. Винниченко у вступній статті до «зразків творчости» М. Яцкова хоч і не погоджується з народницькою оцінкою цього письменника і наводить зокрема думку про нього Єфремова, щоб відштовхнутися від нього (Єфремова), але в характеристиці Яцкова відійшов від такого освітлення не дуже далеко. Так, наприклад, соціяльну цінність творів Яцкова він вбачає в тому, що вони «перейняті *життьовою правдою*», що вони (твори) повні «таких же сконденсованих думок і образів про злидні та лихо *найменшого брата селянина*» (17 стор.).

Протиставлячи Радянську Україну Західній Україні, що перебуває під фашистським режимом Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини, Ст. Винниченко так тлумачить соціяльне й національне визначення на Рад. Україні. «І не дивно, що очі трудового люду всієї Західньої України звернені сюди, де *не тільки національні*, а й усі (!) клясові інтереси трудового люду поставлені на перший плян...» (4 стор.).

З такого формулювання можна зробити висновок, що автор передмови щось наплутав з «першим» пляном. Бо все ж клясові інтереси в нього, хоч і поставлені поруч з національними, але, всупереч Леніновим настановленням, вони у Ст. Винниченка, фактично на «другому пляні».

Пояснюючи зраду Яцкова і перехід до табору польського фашизму, автор передмови ніби жалкує за тим, що Яцкова тепер нема, нема як українського письменника і навіть, «*як українця*» (!)

Тим дивніше читати далі, що до цього в Яцкова спричинився саме «брак ясних і твердих соціяльних поглядів». Отже автор передмови, схарактеризувавши символістів як «чистих естетів, антисуспільників, ворогів громади», зовсім не подав соціяльного ґрунту символізму, оминув питання про його клясову суть.

Досить наївно звучить «соціологічний еквівалент такого порядку: «Розуміється, що соціологічний еквівалент творчости символістів не високий, моральних чи соціяльних, правдиво (!) розв'язаних проблем годі тут шукати» (22 стор.).

Але цей критерій «правдивого», «життьової правди» тощо один з принципових у методології Винниченка.

І хоч згадує він про марксистську критику, що лише вона спроможна оцінити творчість Яцкова, але передмова Ст. Винниченка до цієї критики ніякого відношення не має.

С. Васильченкові, невідомо чому, найбільш пощастило в цій серії. Маємо аж 4 книжечки його оповідань. Цебто разом 80 тисяч примірників. Чому це якомога швидче просувають з клясиків саме Васильченка? Хто добирає для цих видань найреакційніші оповідання? Чи редакторам невідома соціяльна функція, прикладом, таких оповідань як «Басурмен» або «Мужицький ангел»?

В цьому ми сумніватися не можемо вже хоч би тому, що В. Державін у передмові до книжки «З дитячих вражінь» сам вимушений був визнати, що оповідання «*пройнято релігійним, містичним сприйманням*», що таке сприймання «нічого спільного не має із здоровим підходом пролетарської дитини», що й сам Васильченко» лишається все ж у межах казково-релігійного світосприймання» (12 стор.).

І все ж вважають за потрібне подавати цю церковщину найгіршого ґатунку. Отже, видання цих оповідань Васильченка обертається по суті на пропаґанду нової форми релігії толстовського ґатунку—без попів, церковщини, але ще загрозливішої форми. (Згадаймо Ленінову характеристику релігійних шукань Толстого).

Досить «оригінальне» мотивування появи цих оповідань маємо у В. Державіна. Механістично розірвавши оповідання на дві частини, він говорить навіть про ідеологію цих частин окремо. Коли наведена вже друга частина оповідання цілком ворожа, то перша частина «надзвичайно влучно показує цілковиту невідповідність релігійних забобон дитячій психіці з її жвавою безпосередністю (!) й щирістю» (11 стор.).

Вчинки героя оповідання В. Державін навіть називає «антирелігійною пропаґандою».

Але не тільки це наговорив автор передмови. В нього ми довідуємось також про те, що «оцей бадьорий, радісний тон Васильченкових оповідань становить собою щось спільне з нашою молодою радянською літературою» (8 стор.). Тим часом, як марксистська критика правильно визначила творчість Васильченка, «як ознаку кінця буржуазної літератури, її епігонство».

Просвітянство Васильченка, його націоналістичну тенденційність, реакційність його творчости В. Державін за всяку ціну намагається затушкувати. «Але знаючи всю творчість Васильченкову в *цілому, не доводиться ва-*

кидати йому реакційного націоналізму. Він *просто* є син свого віку, віку міжреволюційного» (15 стор.).

Коли марксистська критика правильно вказувала на народницьке уявлення Васильченка про село, на туманність ідеалів його боротьби за кращу долю селянства, на нерозуміння тих глибоких процесів, що відбуваються на селі, цебто клясової боротьби всередині селянства» (В. Коряк), то Державін зовсім іншої думки. На його погляд, Васильченко добре знає село, він уважно придивляється до селянських типів і завжди творчість його сповнена щирого співчуття до працюючого люду» (17 стор.).

А коли мова заходить про «популярність» Васильченка (у автора передмови уява про неї далеко перебільшена), то її треба пояснити «прекрасною мовою і його вмінням надати художньої форми своїм думкам, збудувати майстерно оповідання» (17 стор.).

В. Державін, правда, закинув Васильченкові те, що він оминає соціяльні проблеми. Закидає йому й пасивність його творчости. Виходячи з діялектичного розуміння едности «змісту» й «форми», можна запитати автора передмови: де ж тоді хоч натяки на цю діялектику в його аналізі Васильченкових оповідань і до якої міри можуть бути «художні» й «майстерні» твори, в яких оминається соціяльні проблеми. Очевидно, це не під силу форсоцівській методології.

Так «кваліфікувавшись» на творчості Васильченка, В. Державін не заспокоївся і написав ще одну передмову вже до збірки оповідань «Під школою».

Але в цілому про цю передмову слід сказати те саме, що й про попередню. Очевидно В. Державін вважає свої твердження про творчість Васильченка за такі категоричні, що дослівно переписує їх з раніш розгляненої передмови. Так, 15 стор. переписана вся. Тут повторена й примиренська оцінка його ідеології («Не доводиться закидати йому будь-якого реакційного настановлення») і те, що Васильченко, «добре знає село і уважно придивляється до селянських типів». Це останнє зауваження скероване проти оцінки Васильченка з боку марксистської критики, що свого часу відзначила «дидактично-тенденційне зображення героїв народолюбців і безпорадність у зображенні психології персонажів, коли вони виходять всі за рямці просвітянського психологічного комплексу» *(В. Коряк)*.

Повторюється знову леґенда про те, що Васильченко «*надзвичайно* популярний письменник, його з охотою читає і робітник, і селянин, і службовець, і *підготований читач*» (теж соціяльна катеґорія нарівні з робітниками!—*Ів. Юр.)*.

Здавалось би, що «Мужицька арихметика», як і оповідання взагалі найбільш соціяльно насичені, що мають темою переважно село 1905 р., мусіли привернути увагу редакторів, і на цих оповіданнях показати, що саме і як треба використовувати із старої спадщини. Проте, висновок М. Недужої, що написала передмову до збірки оповідань Васильченка «Мужицька арихметика», показовий своїм формалізмом, невблаганно витравлює навіть будь-які, хоч і слабі, нотки революційности цих оповідань, зводить на нівець їх соціяльну суть.

За М. Недужою, Васильченко в цих оповіданнях «мережить мистецьке плетиво художніх образів, що силою своєї емоціональної насичености в великій мірі впливають на читача. Цією то властивістю свого письма, *а не так темою і сюжетом*, зумів і зміг привернути письменних до себе численного читача» (13 стор.).

Щоб визначити соціяльну природу творчости Васильченка, М. Недужа звернулася до «німецького історика літератури Р. Куммера», запозичивши в нього дуже зручну схему, хоч і не менш ідеалістичну. За Куммером, в один час живуть і творять разом три ґенерації в літературі: дві з них явно ворожі, третя—посередня, що примиряє обох.

До цієї «третьої ґенерації» й належить за схемою Куммера-Недужої С. Васильченко. Означення цих ґенерацій: «стара» й «нова». Все це розглядається поза клясовою боротьбою. Зрозуміло, що цим «буферним» становищем Васильченка прикривається його народництво, націоналізм, реакційність.

Далі з передмови виявляється, що Васильченко «сприйняв пізніше нову соціялістичну (!) науку»...«Сприйняв новий жанр, засвоївши основні принципи імпресіонізму... з його запереченням тенденції у творі» (5 стор.).

Коли б не Васильченко, а авторка передмови «засвоїла принципи» імпресіонізму, то вона довідалась би, що імпресіонізм, як і жоден із стилів мистецтва, й літератури зокрема, не лише не заперечує тенденції у творі, а й взагалі не може без цієї тенденції існувати. Чи може ця «неточність» має спеціяльне завдання: виправдати відхід Васильченка від революції, від соціяльних проблем тощо?

Марна справа! Бо і в цих творах Васильченко показав тенденцію буржуазну, народницьку реакційну, хоч і намагається Недужа зробити його «споглядачем», «лише фіксатором вражінь» (8 стор.).

Як безперечно шкідливу, треба відзначити марну спробу М. Недужої «зреволюціонізувати»... біблію. «Навіть біблія колись повсталому проти своїх февдалів і англійському селянству була за джерело революційних гасел» (10 стор.).

Цей історичний екскурс потрібний був авторці для того, щоб показати «революційність такої невинної речі, як задачник Євтушевського». Виходить, що й задачник Євтушевського, і біблія, це—речі самі по собі досить невинні. Почавши з Куммера, М. Недужа дійшла до пропаґанди в масах біблії як джерела... революційних гасел.

Нагадати до цього, що ця пропаґанда біблійська розходиться двадцятитисячним тиражем заходами ДВОУ (лише за 10 коп.) і стане зрозуміло, яку «ведмежу послугу» робить М. Недужа тим широким масам, що лише починають прозрівати і позбавляються релігійного дурману.

Передмова цієї ж авторки М. Недужої до збірки «Талант» (четвертої у масовому виданні) змальовує Васильченка як постать «аполітичну» (в передмові це слово без лапок), «з натури споглядальну». Це звичайно не ставиться на карб йому від автора передмови, бо він (Васильченко) «пише лише про те, що знає і *розуміє*», до того ж підкреслюється «виключна *сумлінність* письменника».

Як безперечно позитивну рису, відзначається його безтенденційність (12 стор.), те, що він «не перебуває під тягарем примату, примату змісту, він кохається у формах, позначаючи твір емоціональним забарвленням і ліризмом свого тонкого й вишуканого індивідуалістичного сприймання» (13 стор.).

Пояснення успіху популярности Васильченка те саме, що й у Державіна: «Кришталева чистота літературної мови, поруч великої майстерности художньої техніки і інших згадуваних уже прикмет його письма, надають великої принади Васильченковим творам і пояснюють їхній виключний (!) успіх» (14 стор.).

Отак «стараннями» Державіна й Недужої, Васильченко став перед масовим читачем у формалістичному «кривому дзеркалі», неправильно протиставлений «просвітянству», розхвалений за солоденький ліризм і «споглядальність».

С. Васильченко чекає справжньої, марксистської оцінки не Державіна і Недужої. Щождо вигаданої цими критиками «безтенденційности», то варто нагадати їм ось що: «Міська просвіта ще не одмовляється цілком від Бориса Грінченка, ще вона бере його фабулу, *його провідні думки*, але по-новому все це виявляє. Така є творчість Васильченка» *(В. Коряк)*.

Отже з розгляду цих видань видно, що «клясики» в небезпеці, що потрапили вони до непевних рук.

«Без керма і без вітрил»—для більшости з тих, що обробляли «клясиків» у передмовах—заголовок умовний.

Чи можна сказати, що без керма методологічного препарує Шамрай Коцюбинського, Петренко—Квітку й Котляревського, Державін і Недужа—Васильченка? Ясно ,що ці «коментатори» виступають під вітрилами буржуазного літературознавства, щоправда, частина з сильним креном в бік формалізму *(Шамрай, Недужа, Державін)*, а частина в бік єфремовщини *(Петренко)*.

Загрозливо ще й те, що й молоді порівняно товариші *(Матяш, Бульбанюк, Винниченко)* у своїх методологічних прямуваннях не стають на марксистський ґрунт, а фактично плентаються в хвості буржуазної науки.

Отже, хоч уся бібліотечка ще й не вийшла, але вже з цих видань, які є, видно, що маємо справу з *масовим проривом на важливій ділянці ідеологічного фронту*.

Тим дивніше читати на звороті кожної титульної сторінки сакраментальне: «*Друкується за постановою президії інституту Тараса Шевченка в серії науково-популярних видань за редакцією дійсного члена С. Пилипенка*» *(протокол №...)*.

Висновок. Треба негайно втрутитись відповідним організаціям, щоб справа критичного засвоєння минулої спадщини була в пролетарських, надійних руках. Бо ж творення саме цієї книжки, як і «процес творення преси... серед мільйонів трудящих мас є єдиний фронт ідеологічного наступу пролетарських сил під бойовими прапорами партії Леніна за перемогу соціялізму» ([redacted]«Комуніст», № 122 з 5-V-31 р.).

ЧИЇ ЗЕМЛІ ПАРУЮТЬ?

(Ів. Бойко. „Парують землі". Поезії. 1931 р.)

Праві тенденції в «Молодняку» з поетів найбільше виявив виключений з «Молодняка» Є. Фомін. Але ж чи це значить, що в наших рядах уже немає правих тенденцій? Ставлячи це питання самокритично, ще раз уважно проаналізувавши продукцію поетів «Молодняка», ми повинні категорично відповісти: праві тенденції виявляються тепер у «Молодняку» в творчості Ів. Бойка. Тов. А. Ґрунт в попередньому номері нашого журналу проаналізував оповідання І. Бойка «Чумчирик». Тут ми маємо розглянути збірку віршів Бойка— «Парують землі», що дає більше матеріялу для відповідних висновків.

Основна тема Бойка—природа й сільсько-господарська праця. Як же трактує Бойко цю стареньку тему? Перш за все, абстрактно ігноруючи конкретну обстанову, не згадуючи навіть про клясову боротьбу, настирливо підкреслюючи довічність, загальнолюдськість, фатальність усіх подій. Не реконструктивне село, не клясову боротьбу за колгоспи, не переробку в колгоспах приватно-власницької психології селянина відтворив в своїх віршах Ів. Бойко, а навпаки Бойко старанно ігнорує соціальні моменти і висуває біологічні. В одному з перших віршів збірки, звертаючись безпосередньо до чорнозему, Бойко пише:

Чорноземе заклечаний
У сяйво голубе,—
Твоїм горінням, клекотом
Позначив я себе.
Твоїм буттям полонений,
Я все благословив—
Людей і труд оновлений,
І шуми рідних нив (6 сторінка).

(Підкреслення скрізь моє—*О. Г.)*

А благословивши все, поет спокійно дивиться на світ, позбавлений, на його думку, протиріч. Існує, правда, смерть, але на зміну її жертвам народжується нове життя. Усім ніби керує невідомий, вищий розум:

Хтось пишно поле гордо огляда,
Любовним зором всесвіт пронизавши,
Кипить, як вихор, радість молода,
О, як би відчувати завше,

Що смерти поруч, крізь холодний іней,
Росте життя й ніхто його не спине (7 ст.)

В другому вірші подано опис чекання дощу і тут ці настрої виявлені ще одвертіше. В наведеному нижче уривку навіть виразно чути релігійні мотиви. Підкреслюючи безпорадність людей (згадаємо, що Бойко весь час орудує позасоціяльними категоріями), поет висуває обумовленість фатальних явищ у природі:

Люди поставали, люди пораділи,
Піднімають руки до облич спітнілих,
Дивляться на небо зорами надії,

Дивляться чи хмара д' них не даленіє.
А вона, густюча, дуже задиміла,
Закриває сонце, переможно, сміло;

Блиски розкидає — віщування грому.
Наче її в цьому ні краплинки втоми.
Хто розвіяв спеку, потривожив тишу?
Все кругом заграло, вітами колише;
Мовчазні дерева вдарили поклони,
Почали молитись, слухаючи дзвону
(9 стор.).

Наведених цитат досить, щоб дати найкатегоричнішу оцінку тій попівській філософії, яку проповідує в своїх віршах Бойко. Наведу ще одну характерну строфу, яку можна вважати за віршований випад проти діялектики:

Ніде ніщо не старіє
Ні в людях, ні в землі,
Ні в хмарах, ні за хмарами,
Ні в тім, що має тліть (16 стор.).

Здавалося б—усе зрозуміло: по світі розлита вічна молодість, нема нічого поганого. А проте в цім самім вірші читаємо ще таке:

О світе, загадковий мій.
Це рух твоїх вогнів
Творіння в роках сховані
Виштовхує на кін (17 стор.).

Так замикається коло ідеалістичної філософії, в якому крутиться Бойко.

Намагається говорити Бойко і про революцію, але цим він лише зайвий раз викриває чуже клясове настановлення. Заклики Бойкові—в більшості є псевдореволюційні. Тут є майже сектантські побажання:

Хлюпніть нам дні наливані
Та сил цебром-цебрицею;
Нехай цвітуть калиною
Нові брати з сестрицями (12 стор.).

Або подає нашу дійсність, як чорну ніч, що застигла в тиші й потребує вибуху:

I скорбно тужать із заблудним вітром
У надозерних здавна комишах
Мої думки. На степові-пюпітрі
Спокою книга мертва і чужа.

А я читець—і що мені робить ?
Коли ж потліють затиху сторінки,
А землі гримнуть пісню боротьби
В загуслу ніч розкотисто і дзвінко?
(39 стор.).

Як бачить читач, називаючи себе читцем книги життя, Бойко залишає собі чималу ролю. Треба сказати, що взагалі на протязі всіє книжки «Парують землі», автор дуже багато говорить про себе, при чому в необгрунтовано-урочистому тоні. То Бойко говорить про свій сміх,—«Мій сміху ніжний, любий» (4 стор.), то заявляє про те, що в нього «болить душа стурбована, мукою невилитих рядків» (8 стор.), то злітає над усю «людськість»—«О легко як, на скелі кам'янистій. Стою один—низинами ж усі» (14 стор.), не менше самокритично також заявляє, що—«В мене завжди життьові моменти мають владний і бурхливий темп» (36 стор.). Всьому цьому можна дати лише одну оцінку: всі наведені цитати зайвий раз характеризують дрібно-буржуазний егоцентризм поезій Бойка.

Безперестанку повторюючись, Бойко може одну й ту думку варіювати багато разів. Щоб не бути безпідставним, наведу кілька анекдотичних цитат з Бойка про відповідні груди.

Їх згуки хтів би позбирать,
Налити груди міццю криків (3 стор.);
А радість вище й вище
З грудей моїх росте (4 стор.);
Часом сили в грудях не обмежено
Весь гориш у полум'ї надхнень (8 стор.);
Несу грудей співуче невгомоння
Усім народам, землям і морям (14 стор.).
О, де б я бачив ті чорні,
Щоб із грудей зробили горно
А з серця творчостей удар (28 стор.).

Всі ці «перли» звичайно нічого спільного не мають з пролетарською поезією, і з художньою творчістю взагалі.

Заголовком цієї рецензії ми поставили запитання «Чиї землі парують»? Розглянувши книжку Бойка, можна цілком певно відповісти: ні в якому разі не колгоспні землі, а землі чужих нам куркульських елементів, що намагаються замаскувати своє клясове обличчя. Бойко об'єктивно став виразником чужих пролетаріятові елементів. Всеукраїнська спілка пролетарських комсомольських письменників «Молодняк» повинна по-більшовицькому твердо взяти до уваги цей факт і категорично поставити перед Бойком питання про його подальшу творчу путь.

Ол. Гришин.

КНИЖКА РОБІТНИКА-УДАРНИКА ПРО КРАЇНУ СИҐУРАНЦИ

ФЕЛІКС ФУЛЬКО. „Щоденник румунського салдата"

Молодой Більшовик. 1931 р. Тир. 10.000 стор. 75. Ціна 25 коп.

Це в нас, здається, перша книжка робітника-ударника, покликаного до літератури певно, перша книжка для цілого Союзу такого робітника-ударника, покликаного до літератури, який утік від «благ» румунської сигуранци і тепер, як ударник, працює не лише на виробництві (Харківський авіозавод), а й ударно працює в літгуртку заводу, написавши вже крім цієї книжки—роман про авіобудівництво, як продовження роману В. Кузьмича «Крила».

Рецензована книжка—це оповідання, написане формою щоденника румунського салдата, що сидить разом з іншими товаришами у в'язниці за те, що відмовився стріляти в першотравневу робітничу демонстрацію 1923 року.

Герой твору, що розповідає від своєї особи, є сільський наймит, який, потрапивши в муштру до боярського офіцерства, починає мріяти про радянські країни, куди вже виткало багато молоді з його села, рятуючись від військової муштри, та від сигуранци. Але зустрівшись незабаром в армії з робітником Митрофаном, він поволі втягається в революційну роботу, працюючи спершу в політгуртку, де вивчає політграмоту, а далі, коли переїздить до нього в місто з села його наречена Ірен, що стає відданою робітницею — революціонеркою, він стає на шлях активного революціонера і потрапляє до в'язниці. Тепер це вже професіональний революціонер, що провадить

систематичну роботу щодо повалення фашистівського уряду й організації радянської влади.

Щоб якнайреальніше передати це, автор вдається до такої форми, як розповідь, де н.би від автора, як безпосереднього учасника, передається читачеві події й переживання. Але вважаючи на загрозу статичности, він вживає форми щоденника, яка не тільки рятує його від статичности, але й надає характеру ще більшої безпосередности його взаєминам з читачем. Особливо переконливий перший лист з в'язниці, що з ним автор-оповідач передає й щоденника, рекомендуючи його не тільки прочитати, а як буде змога, то й «надрукувати, щоб трудящі всього світу знали, як живе румунський салдат».

Сюжет твору, як видно з наведеного, має розгортатись у пляні психологічних колізій: шлях сільського наймита в умовах утисків військової муштри—до професіонального революціонера. Організаційні лінії накреслюються між оповідачем, Ірен, робітником Митрофаном і турком з Добруджі Ахметом, але автор не використовує цих ліній, як особистих колізій, ради жінки, і це свідчить, що молодий автор уже стоїть, так би мовити, на височині оволодіння діялектичною методою, яка підказала йому розгорнути колізію по лінії соціяльних мотивацій і не вдаватись до спокусливого засобу особистих колізій заради жінки. Правда, ця характеристика щодо оволодіння діялектичною методою досить умовна, хоч би тому, що автор ще сковзається по поверхні явищ, не можучи збагнути їхньої глибини, їхньої суті.

Відціля в нього й цілковитий зрив психологічного чи принаймні рефлексологічного пляну, що його автор взяв для свого задуму. Цебто, з центральною постаттю в автора замість запланованої динаміки, вийшла цілковита статика. Це сталося, головно, тому, що автор, пишучи щоденника, забув, що його має писати сільський наймит. Отже це повинно було відбитися на способі писання щоденника, а то вийшло, ніби ув'язнений оповідач, наймит колишній, написав його вже, як став в'язнем і професіональним революціонером. Цебто, своїх замірів авторів, за браком достатньої кваліфікації реалізувати не пощастило.

Нарешті, авторові треба закинути невміння підпорядкувати публіцистичний матеріял, що часто випадає з твору і псує враження читача, напр., переобтяження твору численними катуваннями. Цебто, авторові ще бракує почуття міри.

Загалом, як перша книжка робітника-ударника, що покликаний до літератури, «Щоденник румунського салдата» справляє дуже хороше враження, особливо тим, що вона свідчить про велику вагу пролетарської літератури для справжнього інтернаціоналізму, як літератури кляси, що будує соціялістичне суспільство.

Коли автор переробить книжку, виправивши зазначені хиби, то її можна перекласти іншими мовами, зокрема молдавською.

Наприкінці хочеться нагадати організаторам зльотів робітників-ударників, покликаних до літератури, щоб цю першу книжку призовника дістав кожний делеґат.

М. Горький про невдалу, правда, книжку Гудка-Єремеєва сказав, що «іноді книжку слід дарувати, а не лише продавати». Про книжку ж т. Фульмо й поготів варто це сказати.

Рецензентська бригада: *Ів. Ткаченко. А. Чернець, Ів. Юрченко.*

Д. ЗАЯНЧКІВСЬКИЙ. „Бідавівські шклярі" (Повість для дітей).

Державне вид. «Молодий Більшовик». 1931 р. Тираж 5000. Стор. 138.

Велике значення в вихованні дитини відограє художня література. Чи ж задовольняє нас та література, що в нас є зараз?

Ні. І ще раз ні. У нас майже нема жодного твору, що по-марксистському відбив би бойові будні з життя дітей у боротьбі за колективізацію, соцбудівництво тощо.

Творці дитячої літератури, це—в більшості випадкові письменники, досить часто не з пролетарським світоглядом тому й твори їх незадовільні із ідеологічного, педагогічного й художнього боку.

Такі ж твори, як Ол. Громова, Ол. Копиленка, Ів. Сенченка (аж до останньої повісти «Молоді друзі», вміщеної в Пролітфронті» № 4), віршоване триндикання Ол. Донченка, Марка Вороного (за Кіплінгом тощо) навряд чи хоч наближається до пролетарської виховної літератури. Правда, можна було б навести декілька не таких

шкідливих і більш-менш художніх творів з дитячої літератури, як О. Слісаренка «Бунт», В. Юрезанського «Заграви над ланами», але більшість їх змальовують передреволюційну добу.

Повість «Біданівські школярі» написана на актуальну тему; автор поставив перед собою завдання показати свідому боротьбу піонерів-школярів на чолі з активнішими (Михайло, Гнатко) за нове життя на селі, зокрема колективізацію, і дати поступове перевиховання окремих одиниць, що під впливом попівсько-куркульських дітей потрапили до ворожого їм табору (Кузька).

Як же автор розв'язав надзвичайно важливі завдання? Мусимо відверто сказати, що невдало. Подані постаті дітей аж ніяк не задовольняють вимог пролетарської літератури для дітей. Перед нами учні 4-ої групи, але їх можна скорше віднести до учнів другої групи з їх наївним поводженням напочатку і навпаки, окремі їх дії в дальших розділах, цілком заперечують попереднє, даючи нам характеристику дітей свідомих своїх вчинків. І це подано майже поруч. Тому й штучною видається свідома клясова боротьба двох клясово-ворожих угруповань, бо вона якось переплелась змаганням, хто краще грає в скралі, хто дужчий тощо. При чому в змалюванню дієвих осіб, автор вживає голого схематизму. Зовсім не відчувається напруження в діях дітей. Замість того, щоб довести, як ворожі елементи (Толя, Петро) намагаються замаскуватись і пролізти до шкільних організацій піонерзагону тощо, аби використати їх у своїх цілях, автор надає їм рис хулігана, що здібні лише красти гроші в шкілкоопі та кидати груддям на Михася та Гнатка. Доречі, кожного разу, коли останні гуляють самі в парку, їх завжди «бомбардирують» грудками.

Від твору залишається якесь непевне враження. Автор не спромігся дати глибоку аналізу перевиховання. Викриття від піонерів—контрреволюціонера Лариона Тарадюка та колишнього офіцера, а тепер попа Гаєвського, подано непереконливо, та й пригода вся ця лише перешкоджає головному настановленню твору,—дати боротьбу дітей за соціялістичну перебудову села.

Багато краще було б, коли б автор більш звернув уваги на агітацію дітей серед своїх батьків, тим більше, що подане село, за словами автора, є одно «з ведмежих закутків». Мало уваги звернув автор на піонер-вихователя, Марійку Бондаренкову, що організувала дітей у загін і зразу ж зникла з поля овиду.

Отже слід визнати, що повість не виправдала себе. Невміння зв'язати події, схематичність, призвели автора до трафарету.

Постаті Михася, Гнатка, не кажучи вже про таких, як Кузьма, Петро та інші подані блідо.

З художнього боку повість зовсім незадовільна, отже дасть мало користи дитячому читачеві.

Ст. Король

ГР. БАБЕНКО „Шляхом бурхливим" (Повість)

Повість. «Мол. Більшовик». 1931 р. стор. 293.

Сучасний український письменник Гр. Бабенко, досі відомий читачеві майже як єдиний на Україні, що відбиває в своїх творах давнє життя людства. Але головно в своїх творах він малював життя первісних людей, первісний комунізм, вміло відтворюючи доісторичну добу. Творів історичних, що по-марксистському б з клясового пролетарського погляду відбили нам добу «лихоліття», як називали її народні маси, в нас надзвичайно мало. Твори ж дореволюційних письменників забарвлені націоналістичною романтикою, яка, не кажучи вже про неправдиве трактування тодішнього життя, просто шкідливо впливає на читача, надто на молодь.

Сучасні письменники, не дивлячись на великий попит на історичну літературу, мало зупиняються на ній. Крім невдалого наслідування старих «історків»—«Козак і воївода» Мик. Горбаня, деяких творів (з історичною тиматикою) В. Шаля, та «Наливайко» Ів. Ле, що видрукував дві частини

в журналі «Життя й революція», ми нічого не маємо.

Отже зрозуміло, чому так радо зустрічаємо новий твір Бабенка «Шляхом бурхливим». Тема Бабенкової повісти, як він її скромно називає (бо твір може претендувати на назву роману) це, з одного боку, життя України під московськими воєводами, та народження (вірніш—розквіт) нового іще «рідного» панства, що підживившись підчас відомої хмельниччини, почало запускати пазурі, обдираючи селян, з другого боку.

Бабенко малює життя славнозвісної Запорізької січі, на чолі якої тоді стояв відомий кошовий Іван Сірко, що вславився походами на татар.

Чи справився Бабенко з своїм завданням? Порівнюючи з Горбаневим «Козаком і воєводою» твір Бабенка значно правдивіше відбиває тодішнє життя, хоч і не зовсім позбувся романтизації окремих героїв.

Автор надзвичайно яскраво подає тодішнє життя Слобожанщини, зокрема м. Харкова з безглуздними вчинками воєводства; яскраво відбито козацьку старшину, що в особі Донців, Жученків тощо, не менш за своїх колеґ наживалась за рахунок селянства. Та й уславнену в творах Кащенка постать Сірка Бабенко подав реальними рисами. Це в першу чергу є той самий старшина, що має свій хутір, визискуючи селян.

Правда, крім того, Сірко буйної вдачі, чим і пояснювались його славетні «визвольні» походи.,

Головна дієва особа твору все ж не Сірко, а хлопець Дорош, син харківського заможного козака, що пройшов «бурхливий шлях» життя. Тут найбільш і ухилився Бабенко в романтизацію. Бо вчинки цього малого хлопця, гострий розум, що давав йому змогу вірно розбиратись у житті, здаються неймовірними. Скрізь він визволяє товаришів, виявляючи надлюдський героїзм. Це не переконує. Доля заставила Дороша побувати в численних походах з кошовим Сірком, де поруч з героїзмом, Дорош виявляє, чулий розум, картаючи нелюдські вчинки запорожців, Сірка тощо.

Це врешті й примусило його піти з Січі. Не зовсім правдиво автор показує нам і січове життя. В ті часи, як відомо, вже й на Січі було розшарування між старшиною та рядовим козацтвом, хоч воно і не дійшло ще таких меж, як на Гетьманщині. За автором же виходить, що на Січі ніякого клясового розшарування немає. Це скорше нагадує перші роки існування Січі (16 стор.), а ніяк не другу половину XVII сторіччя.

Це величезна політична помилка твору «Шляхом бурхливим». Вдаліше автор змалював побутове життя запорожців з їх пиятикою, бешкетами, розвіваючи романтичний туман багатьох a là кащенківських творів. Поруч з невдалою, вірніше романтизованою постаттю Дороша, автор подає більш менш переконливі постаті Пилипа, Павла Глека, надаючи їм рис, «зайдиголів», яких виховало дике, степове життя. Дивно, чому автор не назвав повість «історичною», бо й Сірко, і Донець, і інші постаті є справді історичні постаті, хіба що постать Дороша —вигадана.

Обминаючи зазначені помилки, повість «Шляхом бурхливим» в цілому правдиво відбиває добу гетьманщини, і безумовно найде свого читача, особливо серед робітничо-селянської молоді. До того ж повість написана художньою легкою мовою.

С. К.

Редакція „Молодняка“ висловлює свій глибокий жаль з приводу смерти молодого критика-комсомольця Івана Момота.

ІВ. МОМОТ

Іван Момот один з перших основоположників комсомольської пролетарської літератури на Україні, один з основоположників організації „Молодняк“, він же один з перших редакторів літсторінки „Комсомольця України“.

Цієї його літературної і громадсько-політичної роботи ніколи не забуде комсомол України і „Молодняк“.

Його короткі бойові статті в „Комс. України“, статті в „Молодняку“ про комсомольських молодих письменників і комсомольський літературний рух, боротьба проти „Вапліте“, „Авангарду“, його десятки щирих товариських листів до початківців, допомога їм, поради, критика їхньої творчости, що перші з них сьогодні особливо відчувають його втрату це—Іван Бойко, Степан Крижанівський, Іван Гончаренко і інші—все це ввійде в перші сторінки славної історії „Молодняка“, історії боротьби комсомолу України на фронті культурної революції за гегемонію пролетарської культури й літератури.

Комсомол і „Молодняк“ найкраще і найповніше глибоко оцінив корисну роботу Івана Момота, як члена своєї молодечої сім'ї. І нікому не вдасться сплюжити цих сторінок історії комсомолу України і в них роботи Івана Момота.

Комсомол і „Молодняк“ перший оцінив і скритикував збочення Івана Момота, тоді, коли він року 1929 почав губити під собою плятформу генеральної лінії пролетарської літератури, коли він піддавшись на деякі бучні гасла „Літярмарку“ і зароджуваного „Пролітфронту“—почав боротись проти „Молодняка“, проти генеральної лінії пролетарської літератури, проти ВОАПП'івської напостівської роботи „Молодняка“.

Це дрібно-буржуазне збочення Іван Момот не встиг за життя до кінця виправити і стати зновудо боротьби проти ворогів пролетарського літературного руху так, як це він робив, перебуваючи в „Молодняку“, років 1926-1929.

Але він уже був став на шлях цього повороту.

Подана заява до ВУСПП свідчить про це

Ми віримо, що Іван Момот щиро і вперто шукав найкращих шляхів для розквіту пролетарської літератури на Україні. І ми знаємо, що в процесі цієї борні він на певний час став за виразника дрібно-буржуазної ідеології в літературному процесі.

До цього спричинився найперше той тиск ворожої буржуазної ідеології на слабші ланки пролетарського літературного руху, що постав в наслідок розгорнутого соціялістичного наступу. Сталось так, що Ів. Момот і ще група молодих письменників найперше виявили себе за таку слабшу ідейно ланку в пролетарському літературному процесі. Але чи не є в значній мірі винуватцями його дрібно-буржуазного збочення й найновіші єдиноборці і друзі Момота, що на їх ласкавий вогник він метеликом полетів, не будучи цілком по-пролетарському клясово підкований марксистським розумінням діялектики клясової боротьби, не вміючи оцінити правильности своїх вчинків з погляду пролетаріяту? А полетівши на цей вогник, попікся і перший став у внутрішній опозиції до „Пролітфронту" і його лінії.

Хоч це не дає права на виправдання вчинків Івана Момота, проте це стверджує думку, що Іван Момот все ж наш комсомольський критик, але який заплутався в діялектиці літературного процесу, шукаючи найкращих шляхів, щоб вийти до ясної мети.

І комсомол і „Молодняк" найкраще і найповніше, ще за життя Івана Момота, цінували його діяльність.

Іван Момот виріс з комсомолу, виховувався в ньому, і цей його етап, етап роботи з комсомолом, „Молодняком" у тих складних умовах клясової боротьби, буде пам'ятний для цілого комсомолу України для молодих пролетарських письменників і критиків.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

Виправити помилки консолідаційних зборів Харків—ВУСПП

ПОСТАНОВА БЮРА КОМУНІСТИЧНОЇ ФРАКЦІЇ ВУСПП'у від 19-IV 1931 РОКУ В СПРАВІ КОНСОЛІДАЦІЙНИХ ЗБОРІВ ХАРКІВСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВУСПП'у

1. Під більшовицьким проводом ЦК КП(б)У та завдяки в основному правильній своїй лінії ВУСПП разом з «Молодняком» спромігся досягти безперечних успіхів в справі консолідації української пролетарської літератури. Це виявилося в тому, що окремі пролетарські письменники, які раніше перебували в інших літературних організаціях, що ідейно протиставили себе ВУСПП, усвідомили помилковість свого попереднього шляху, в основному задовільно, скритикували свої помилки та після самоліквідації «Пролітфронту» і «Нової Ґенерації» подали заяви про вступ до ВУСПП.

2. Разом з тим бюро фракції відзначає, що на зборах Харківської організації ВУСПП (див. «Літгазета», орган ФОРП'у, № 10) окремі товариші, як з групи тих, що щойно увійшли до лав ВУСПП, так і з групи старих вуспівців припустилися деяких політичних помилок у трактуванні значення та в оцінці самого факту консолідації. Бюро фракції вважає за необхідне звернути увагу цілого ВУСПП та всієї пролетарської громадськости на ці помилки.

3. Основною була помилка в доповіді т. Коряка від секретаріяту харківської організації ВУСПП. В цій доповіді тов. Коряк невірно висвітлив ідейно-політичну суть та творчу практику колишніх організацій («Пролітфронт», «Нова Ґенерація»—ОППУ), не дав чіткого партійного визначення їх, як організацій, що політично протистояли ВУСПП'у. Замість цього тов. Коряк цілком хибно заявив: «Пролітфронт» впевненим кроком наближається дійсно до засад пролетарської літератури й цілком консеквентно приходить до самоліквідації. Так само робить і група «ОППУ». Цим твердженням та ще намаганням довести, що вся так звана «друга фаланга» письменників, з якої як відомо, формувалися «Ваплі-те», «Літературний ярмарок» і, в основному, «Пролітфронт», були письменники *всі поспіль пролетарські*, т. Коряк нівелює будь-яку політичну різницю поміж ВУСПП'ом та «Пролітфронтом». Між тим відомо, що в відповідних своїх документах ВУСПП неодноразово кваліфікував «Пролітфронт», як організацію, далеко не пролетарську, як організацію, яка протиставила себе цілому ВОАПП та міжнародньому бюрові пролетлітератури. Вівши ґенезу свою від «Літ. Ярмарку», «Ваплїте», «Урбіно» (про що правильно сказав у своєму виступі т. Хвильовий). «Пролітфронт не міг піднестись до принципової пролетарської критики, як цілої своєї літературно-політичної лінії, так і дрібно-буржуазної та буржуазної творчости окремих членів своєї організації (Сенченка, Яновського, Куліша тощо), не міг також скритикувати ворожої пролетарській літературі «критичної» діяльности своїх теоретиків (Момота, Фельдмана, Жукової, Сенченка), не міг, звичайно, знайти й ніякої спільної мови з ВУСПП'ом і самоліквідувався не як організація близька до ВУСПП, а як організація, що відрізнялася від ВУСПП своєю дрібнобуржуазною лінією. Навіть у своєму документі про самоліквідацію «Пролітфронт» знов припустився низки хибних тверджень, які демонстрували нерозуміння цією організацією своїх помилок, хибности своєї попередньої лінії та причин, що привели її до самоліквідації.

Крім того, т. Коряк припустився ще й інших помилок, серед яких є навіть визначення інтеліґенції, як кляси.

4. Тов. М. Хвильовий, крім цілком безпідставного твердження про гегемонію «Пролітфронту» над всіма іншими (не вуспівськими) організаціями, виявив у своєму виступі також повне нерозуміння того само собою зрозумілого факту, що ВУСПП міг консолідувати й консолідував у своїх лавах

тільки пролетарську частину «Пролітфронту», а не геть усю організацію з усім вантажем буржуазної та дрібнобуржуазної творчости деяких її членів. Тов. Хвильовий висловив певність, «що за короткий термін поза ВУСПП'ом *не залишиться жодного* з колишніх пролітфронтівців», виявивши цим нерозуміння суті і завдань консолідації сил пролетарської літератури.

Твердження тов. Хвильового зводить нанівець клясову боротьбу, що точилася між ВУСПП'ом та «Пролітфронтом» і точитиметься, безперечно, і далі між пролетарською літературою та тими колишніми членами «Пролітфронту», що залишилися поза ВУСПП'ом та будуть намагатися продовжувати свою стару дрібно-буржуазну лінію. Завданням цієї боротьби є поборювання буржуазних елементів у творчості цих письменників, перевиховання останніх, наближення їх до завдань пролетарської літератури, а коли ні, то принципове й безжальне засудження їхньої літературної діяльности, а ніяк не примиренське ставлення до неї.

5. Бюро фракції ВУСПП відзначає також, що і в промовах решти товаришів не було дано правильної оцінки консолідації сил пролетарської літератури, не було скритиковано помилкових тверджень тов. Хвильового, Коряка та інших, не було дано розгорнутої партійної оцінки факту ліквідації «Пролітфронту» та ОППУ («Нової Ґенерації).

Натомісць товариші випирали на перший плян організаційний момент консолідації, забуваючи, що консолідація сил є не механічне об'єднання осіб, а органічне злиття клясово-споріднених пролетарських письменників.

Отже, деякі промовці виявили примиренське ставлення до вищенаведених помилок т.т. Коряка, Хвильового та інших, дезорієнтуючи пролетарську суспільність в такій важливій справі, як консолідація сил пролетарської літератури.

6. Вся попередня боротьба ВУСПП за гегемонію пролетарської літератури свідчить за те, що він провадив в основному правильну партійну політику в літературі, підтвердженням чого може стати та провідна роля, що її посідає нині ВУСПП на літературному фронті. Але тим більша відповідальність покладається на вуспівське керівництво саме тепер в момент напруженої клясової боротьби на ідеологічному фронті.

Бюро комфракції ВУСПП цілком свідоме того, що на даному етапі консолідації сил пролетарської літератури особливо потрібна принципова й непримиренна боротьба проти залишків «пролітфронтовства», проти ідейних хвостів, як нових, так і деяких старих членів ВУСПП'у, проти будь-яких проявів буржуазної і дрібно-буржуазної ідеології так поза ВУСПП'ом, як і в лавах нашої організації. Поглиблена ідейно-виховча робота, нещадна критика й самокритика в наших лавах, боротьба за оробочення пролетарської літератури, за більшовизацію її лав,—ось основні гасла, за які разом з іншими загонами пролетарської літератури СРСР під проводом компартії боровся і боротиметься ВУСПП за цілковиту гегемонію пролетарської літератури.

7. Запропонувати активу ВУСПП'у дати низку статтів у поточній вуспівській і в загально-партійній пресі, в яких дати оцінку цілому процесові консолідації та скритикувати помилки окремих товаришів у цій справі.

8. Постанову бюра комфракції оголосити в пресі.

(Ухвалена одноголосно на поширеному засіданні Бюра Комфракції ВУСПП).

ДРУГИЙ ПЛЕНУМ ВУСПП—„ЗАБОЙ"

15 квітня в Артемівському відбувся поширений пленум Донбасівської організації ВУСПП—«Забой». На порядку денному стояли такі основні питання: 1) доповідь робітної частини, 2) доповідь редколегії журналу «Забой».

На пленум з'їхалися представники осередків: Сталіна, Кадіївки, Константинівки, Горлівки, Лисичанське, Краснодона, Слов'янського, Щербинівки, Єнакієва, Луганського, Дружківки та Артемівського.

Вислухавши та обговоривши доповідь т.т. Семенова і Баглюка, пленум констатував, що Донбасівська організація неухильно переводячи в життя генеральну лінію партії на фронті нацкультбудівництва прийшла до другого пленуму з рядом досягнень: проведена велика праця по призову робітників-ударників до літератури, виконано рішення першого пленуму щодо консолідації, журнал «Забой» переведено на двотижневик, поліпшено його зміст, посилено просуваються твори ударників, краща стала якість публіцистичного, критичного та консультаційного відділів, журнал зараз цілком перейшов на укрмову. А це свідчить, що в основному українізувався й творчий актив «Забой»

Але пленум зі всією більшовицькою рішучістю заявив, що в роботі робітничої частини є значні хиби. Зовсім недостатньо закріплено перший етап призову ударників до літератури. Учбово-творчу роботу в осередках поставлено занадто кволо. Робітна частина керувала учбою незадовільно. Незадовільно розвинена масова виховна робота. До цього часу далеко незадовільним темпами йде виконання нашого основного творчого завдання: «За художню продукцію, що робить вугілля та метал».

Багато хиб має журнал «Забой».

Для того, щоб краще керувати масовим літрухом у Донбасі, пленум вирішив реорганізувати систему Вседонецького керівництва. В Сталіному, Луганському, Єнакієво-Горлівці та Артемівському працюватимуть секретарі Вседонбасівської організації ВУСПП—«Забой».

Пленум вирішив оголосити місячник мобілізації всіх літосередків Донбасівської організації ВУСПП—«Забой». Ця мобілізація повинна значно пожвавити працю осередків щодо творчого зростання «забойського» активу.

Маючи на увазі, що профспілки Донбасу дуже кволо працюють щодо призову ударників до літератури, пленум удруге ставить питання перед ВУРПС про потребу дати місцевим профорганізаціям категоричну директиву.

Пленум звернувся з вимогою до секретаріяту ВУСПП—надіслати в Донбас відповідні літературні сили з ВУСПП'івського активу на тривалий час.

Пленум вирішив скликати Вседонбасівський зліт робітників-ударників у місті Луганському.

До складу секретаріяту ВУСПП—«Забой» увійшли Семенов, Баглюк, Гайворонський, Западинський, Костенко.

ПЕРШИЙ ЗЛІТ ХАРКІВСЬКИХ УДАРНИКІВ, ПРИЗВАНИХ ДО ЛІТЕРАТУРИ

12 травня в будинку літератури ім. Блакитного зліт відкрив вступною промовою секретар Харківської організації. ВУСПП тов. Шишов.

На порядку денному було лише одно питання—доповідь т. Коряка «*Підсумки призову ударників по Харкову і перспективи дальшої роботи*».

Призов в українську літературу з числа кращих харківських робітників—це безперечно явище визначне, що починає нову сторінку в історії української пролетарської літератури.

Тов. Коряк далі наводить цифри підсумків призову ударників по Харкову, аналізує цю роботу, порівнює її з практикою РАПП у Москві і по всьому СРСР, розповідає про досягнення з призовом по Україні, відзначає хиби в роботі; не скрізь уважно ставляться до призову заводські газети, профспілкові організації та адміністрація заводів. Докладніше доповідач зупиняється на хибах внутрішньої роботи заводських літературних гуртків, що подекуди замикаються в своєму колі, не беруть активної участи в загально-заводському житті і в упертій боротьбі робітників за виконання промфінпляну.

Не всюди до справи призову ударників до літератури поставились як слід і літературні організації та окремі письменники. Знайшлись ще такі, що перебуваючи в полоні лефівських настроїв, казали, ніби ударник знижує літературу, що мусить бути якась окрема література, створена робітниками, про робітників і для робітників—і годі. Ці закрути, ці обмеження функцій і завдань пролетарської літератури треба поборювати, «пророків» таких думок викривати й гнати. Інші вказують, що до призову ударників не було пролетарської літератури, тепер нібито вона лише й починається, а це так само неправильно. Пролетарська література велика, вона мусить писати про все, не тільки про робітника, але в інтересах диктатури пролетаріяту, в інтересах соціялістичного будівництва, що його провадить пролетаріят.

Ударники в літературі—це не нова література, це лише новий етап більшовизації літератури, а самий призов ударників до літератури є масовий рух робітників, що становить цілий переворот старих, здебільшого дрібно-буржуазних понять про літературу.

Суть і значення нової доби пролетарської літератури полягає в тому, що робітнича маса стає не тільки споживачем, а головне —творцем і організатором цієї літератури.

«Ударник мусить бути не тільки творцем нових творів, він зв'язаний зі своїм виробництвом, живе його нервами, радіє з досягнень і збільшує наступ для ліквідації проривів; ударники—це нові загони в боротьбі за соціялістичне будівництво, в боротьбі з

усіма виявами буржуазної і псевдомарксистської ідеології в літературі й мистецтві».

Виступали представники заводів ХПЗ, НКО т.т. Ермолов, Карлов, Гірчак.

Виступали представники заводів ХПЗ, ХТЗ, ДЕЗ, від інституту журналістики тощо.

Передано до ВУСПП 32 найкращих робітники-ударники.

Треба відзначити одну велику хибу в роботі зльоту.

За багатьма вітаннями й деклараціями — мало було віддано уваги конкретній творчій роботі робітників-ударників, призваних до літератури. Мало було практичної проробки творчих завдань ударників.

Цілком слушна була заява товариша з ХТЗ (Тракторобуд) про потребу збільшити увагу призову робітниць-ударниць до літератури.

БІЛОРУСЬКА НАЦДЕМІВЩИНА НА КУЛЬТУРНОМУ ТА ЛІТЕРАТУРНОМУ ФРОНТАХ

Читачі нашого журналу вже мали змогу довідатись про ту боротьбу, яку провадила Білоруська асоціяція пролетарських письменників і комуністична критика проти контрреволюційної діяльности білоруської нацдемівщини в літературі. Про це докладно інформовано в статті Р. Мурашки, вміщеній у «Молодняку» № 3 за 1931 р. та в резолюції БелАПП'у від 1-XII-30 р. вміщеній в тім же числі нашого журналу.

26 квітня в будинку літератури ім. Блакитного відбулась доповідь тов. Гірчака на тему—«Білоруський націонал - демократизм на культурнім фронті».

В доповіді поставлено широку аналізу білоруської нацдемівщини, її політичного обличчя та висвітлено було боротьбу, яку провадила контрреволюційна нацдемівщина в білоруській літературі.

Основні пункти доповіді такі:

Білоруський націоналізм-нацдемівщина — своєю клясовою природою, методами боротьби подібна до українського націоналізму (СВУ). Білоруські націонал-демократи, як і українські націоналістичні контрреволюціонери, провадили запеклу боротьбу за гегемонію на культурно-ідеологічному фронті—за розвиток буржуазної культури, за оволодіння всім культурним життям республіки, боротьбою проти керівництва комуністичної партії.

Своєю діяльністю контрреволюційна нацдемівщина атакувала всі ділянки культурного фронту; показове є перетворення Білоруської академії на штаб контрреволюційної діяльности. Утворення своєрідного агітпропу з педагогічних курсів, що мали виховувати націоналістично настроєну молодь, перетворення мовознавчої роботи на гостру зброю своєї клясової нацдемівської політики.

Під машкарою боротьби за чистоту білоруської мови провадилась жорстока боротьба проти пролетарських і радянських впливів на білоруську мову.

Під великим упливом нацдемівщини були видавничі пляни Белдержвидаву, там вона широко розгорнула свою шкідницьку роботу.

Белдержвидавництво спромоглося видрукувати лише сім марксистських книжок, зате щедро заповнювало ринок псевдомарксистською та нацдемівською літературою.

Завдання, що їх ставила собі націонал-демократія в галузі художньої літератури—це боротьба за просякнення білоруської художньої літератури нацдемівською ідеологією, боротьбою за вплив на літературну молодь, боротьба за відрив її від пролетарської ідеології, отруєння її націоналізмом. Організаційний вплив білоруських нацдемократів виявився в таких літорганізаціях, як «Полымя» та «Узвышша».

Під впливом нацдемівщини були окремі письменники—Дубовка, Гуща, Гартни, Купала, Колас, зокрема М. Зарецький — його «Подоріж на нову землю» і роман «Кривічи». У першому яскраво виявлено прищепівсько-хондратівську націонал-демократичну ідею, націонал-фашистську ідеологію. Тов. Гірчак провадить паралель між настановленнями Зарецького донцовсько-хвильовистськими поглядами на українізацію.

Далі тов. Гірчак аналізує впливи і просякнення нацдемівської ідеології за межі Білорусі.

Тут він зупиняється на таких явищах, як літературний альманах «Нова Білорусь», присвяченої єднанню братерських культур Білорусі й України. Розглядає статті у «Червоному Шляху», «Критиці», «Житті й Революції».

В передмові до альманаху—Микола Бойків дає яскраво виявлену теорію самобутности білоруської нації—її безклясовости, теорії селянства, як єдиної кляси, як носія та суб'єкта національної білоруської культури. Мріяли і прагнули нацдемівці, щоб націоналістична хвиля широко розгорнулась, стала

широким струменем,, але цього не сталося.

«Цього не станеться,—закінчує тов. Гірчак,—бо хвиля пролетарської літератури бере свій початок з великої бурі пролетарської Жовтневої революції».

Це були нікчемні, жалюгідні вилазки клясового ворога. Зараз пролетарські письменники Білорусі на чолі з БелАПП'ом провадять жорстоку боротьбу з усіма проявами нацдемівщини в художній літературі.

Всі товариші, що виступали в дебатах на доповідь тов. Гірчака, відзначили потребу широко вивчати урок боротьби БелАПП'у і комуністичної критики проти нацдемівщини та потребу пильнішого зв'язку з братніми республіками, повного вивчення процесів клясової боротьби, що її провадить білоруський пролетаріят.

ПОКАЗАТИ КРАЇНІ ЇЇ ГЕРОЇВ

Секретаріят РАПП почав масовий похід за широкий художній показ у літературі героїв п'ятилітки—найкращих заводів і найкращих ударників Радянського Союзу, в першу чергу тих, кого нагороджено орденами Леніна й червоного прапору.

Цю роботу РАПП покладає на Асоціяції пролетписьменників та на фабрично-заводські літгуртки.

Групі пролетписьменників і найближчих попутників спеціяльно доручено дати нариси й вірші про найкращих ударників.

Художні твори про героїв ударників п'ятирічки, перед друком буде прочитано на робітничих зборах. Кращі твори про ударників буде премійовано. Преміюватиметься також найкращі літтуртки й фабрично-заводські газети, які найактивніше проведуть цю роботу.

Секретаріят РАПП надіслав усім Асоціяціям Пролетписьменників в усіх республіках організаціях ВОАПП телеграми з пропозицією взяти участь у роботі висвітлення в художній літературі героїв п'ятирічки: заводів, окремих ударників.

РАПП викликав на соцзмагання за переведення цієї роботи всі АПП.

В ЦБ „МОЛОДНЯКА.

На останніх засіданнях секретаріяту «Молодняка» обговорили питання про молодняківські журнали, зокрема Миколаївської групи — «Стапелі»—орган ВУСПП'у й «Молодняка». Секретаріят запропонував територіяльно близьким групам (Херсон) взяти найактивнішу участь у журналі, тримаючи з ним постійний зв'язок а також ухвалено підтримувати журнал художнім матеріялом від центральних груп.

Про журнал «Темпи» Запорізької групи «Молодняка» ухвалено: притягти до участи в журналі групи ВУСПП на Дніпрельстані, зокрема ввести представника ВУСПП до складу редколегії.

За пропозицією ВОАПП ЦБ «Молодняка» виділило бригаду до українських районів ЦЧО з участю літгрупи «Трактор». Також виділено представника від «Молодняка» до ОЗЕТ—бригади ВОАПП.

Виробничу нараду «Молодняка» з питань поезії, що мала відбутися в Харкові 10—12 травня, відкладено на деякий час за проханням місцевих груп «Молодняк».

«Молодняк» прийняв виклик на змагання від РАПП на висвітлення в художній творчості роботи заводів-ударників, що виконали вже п'ятирічку.

Всім групам запропоновано утворити бригади вивчення і висвітлення в творчості цих ударних заводів, та окремих робітників-ударників.

Відряджено т. Я. Гримайла до Дніпрельстану та Дніпросталі з бригадою ЦК ЛКСМУ. т. Гримайло пише великий віршовий роман «Дніпробуд», перші розділи з нього друкуються в поточних № 5 та № 6—7 «Молодняка».

РЕЗОЛЮЦІЯ ЗБОРІВ ХАРКІВСЬКОЇ ГРУПИ „МОЛОДНЯК" в 25 квітня 1931 р.

Заслухавши листа донбасівського робітника І. Ладіна в газеті «Пролетарий» — «Обвинувальний акт пролетарським поетам і композиторам України», статтю тов. Молодаря («Літ. газета») та інформацію тов. Гончаренка про неприпустиму тяганину з виданням двох молодняківських пісенників «Співай-зови» та «За вугіль», збори Харківської групи «Молодняк» ухвалили:

1) Відзначити своєчасний і цінний виступ т. Ладіна та редакції «Пролетария» про створення масової української робітничої пісні.

2) Констатувати, що «Молодняк» ще рік тому самомобілізувався на цю роботу, в наслідок чого вийшли з друку укладені мо-

лодняківцями із творів членів «Молодняка» пісенники й масові збірка віршів—«Комуністський заспів» й «Вугілля на-гора».

3) Констатувати обурливу, що межує з шкідництвом на культурному фронті, тяганину видавництва «Література і Мистецтво» та «Молодий Більшовик» у справі видання двох молодняківських пісенників «Співай-зови» і «За вугіль», що були здані перший — рік тому, другий—вісім місяців, і до цього часу не видані.

4) Звернути увагу правління ЛІМ'у, що вина за прорив у галузі масової пісні для Донбасу (видання збірки «За вугіль»), яким користується в своїх інтересах наш клясовий ворог, лягає персонально на завідувача музсектором ЛІМ'у—Соболя.

5) Просити ЦБ «Молодняка» обговорити питання про скликання в найближчий час наради поетів «Молодняка» з композиторами УСРР, присвяченої питанню про створення масової робітничої пісні періоду соціялістичної реконструкції.

6) Цю постанову оголосити в пресі.

ПАМ'ЯТНИК В. БЛАКИТНОМУ

На розі Чернишевської та вул. Артема—звичайний сірий будинок. Це був колись будинок Рад. Тут жив Василь Блакитний.

На цей будинок прибито меморіяльну дошку. Минуло п'ять років з дня смерти поета революціонера Василя Блакитного (Еллана).

Задовго до офіційно-врочистого відкриття пам'ятника, який було сховано під червоним запиналом, починають збиратися представники робітників літературних і театральних організацій Харкова.

Це свято не лише літературного порядку, не самих літературних кіл—це свято всіх трудящих столиці всієї України.

Відкриваючи урочисті збори, заступник Наркома Освіти тов. Гірчак підкреслив значення відкриття пам'ятника В. Блакитному.

Могутнє піднесення національно-культурного будівництва, у зв'язку з успіхами соціялістичного наступу, відкриттям пам'ятника підкреслюється ще раз. І відкриття пам'ятника в третьому році п'ятирічки набирає значення великої політичної події.

Блакитний був поетом-революціонером, поетом-громадянином, поетом, який прийшов до пролетаріяту, щоб разом з ним будувати пролетарську культуру, він повинен правити за зразок для всіх пролетарських письменників—так сказав у своєму виступі представник Міськради тов. Єрмолов.

Образ Василя Блакитного, журналіста, редактора «Вістей» організатора української, радянської преси змалював редактор «Комуніста» тов. Таран. Те, що було мріями Блакитного, тепер стало дійсністю, багато сотень газет, багато тисяч робкорів і селькорів-ударників будують нашу пресу.

На святі відкриття виступили представники від друкарні ім. Блакитного і від школи Червоних Старшин.

Представники ВУСПП'у та федерації письменників тов. Микитенко й Кириленко розповіли про Блакитного,—надхненного поета-революціонера, організатора та вчителя пролетарської літератури.

На урочистих зборах було багато трудящих столиці, які прийшли шанувати пам'ять одного з перших хоробрих.

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТИ ДЕМ'ЯНА БЄДНОГО

Двадцять років тому з'явився в пресі перший вірш Дем'яна Бєдного.

Перші виступи Дем'яна Бєдного в пресі припадають саме на той час, коли до робітника дійшли перші бойові шпальти більшовицьких газет «Звезди» і «Правди». Ювілей Дем'яна Бєдного є разом і ювілей більшовицького друку, коли країна Рад відзначає творчий шлях поета більшовика; цей ювілей мобілізує увагу радянської суспільности навколо гасел перебудову літератури, піднесення літератури на рівень завдань доби реконструкції.

Бути невтомним трибуном соціялістичного будівництва, брати участь в усіх його ділянках, давати відсіч на кожен виступ клясового ворога, бути зрозумілим і ближчим до найширших кіл пролетаріяту і незаможного селянства,—ось чого треба вчитися в Дем'яна Бєдного.

Дем'ян Бєдний—це живе гасло культурної революції і соціялістичного будівництва.

Двадцять томів творів Дем'яна Бєдного є знаменний документ нашої історичної доби, —доби рішучої боротьби за диктатуру пролетаріяту, за можливість будівництва соціялізму.

Ні за років чорної реакції, ні в добу громадянської війни, ні в наші дні, коли ми вступали в період соціялізму,—немає жодної

ділянки клясової боротьби пролетаріяту, в якій би Дем'ян Бедний не брав активної участи своїми виразними, зрозумілими для мільйонів творами.

Комсомол і трудяща молодь України палко вітають Дем'яна Бедного в день 20-річчя його бойової літературної діяльности, невтомної й відданої роботи, вірної справі партії Леніна.

МАКСИМ ГОРЬКИЙ ПРИБУВ ДО СРСР

14 травня до Москви з Сорренто прибув Максим Горький.

Зустріч Горького перетворилася на могутню демонстрацію єднання трудящих з Горьким, невтомним борцем проти імперіялізму, кращим ударником соціялістичного будівництва в СРСР.

Москва ще заздалегідь готувалася до зустрічі. Видавництва, книгозбірні, читальні, залі влаштували виставки творів М. Горького й літератури про Горького.

Видано багато плякатів літератури про Горького. На підприємствах і в клюбах прочитано доповіді, присвячені М. Горькому. Виходять збірки *«Горький и советская страна»*, *«О ремесле писателя»* — збірник статей Горького, дитяча *«Книга-газета»*, для дітей середнього й старшого віку, присвячена Максиму Горькому.

Всі Ленінградські газети в день приїзду видали спеціяльні літературні сторінки.

Інститут літератури мистецтва й мови комакадемії видає в видавництві «Федерація» в масовій серії *«Что нужно знать рабочему об искусстве»*—4 книжки про Горького: «Максим Горький о пролетлитературе», «Максим Горький о литературной учебе», «Ленин о Максиме Горьком» и «Чему нужно учиться у Максима Горького».

«Военвидав» видає брошуру: *«Максим Горький в борьбе за СССР»*.

Комітет «ФОСП» запропонував клюбові «ФОСП» прибрати ім'я Максима Горького

ПЛЯН РОБОТИ ХАРКІВСЬКОЇ ГРУПИ „МОЛОДНЯК"

(на травень-серпень включно 1931 року)

1. Провести три зустрічі групи з комсомольською та робітничою молоддю Харкова (одну з комсомольським активом). Просити МК ЛКСМУ допомогти организувати ці зустрічі.

2. Погодившись з організацією групи ВУСПП, скликати зліт ударників Харкова, призваних до пролетарської літератури.

3. В розвиток постанови зборів групи зобов'язати всіх молодняківців керувати літературно-рецензентськими гуртками на заводі та брати участь у призові ударника. Встановити постійний контроль над їх роботою.

4. Організувати 4 творчих вечори молодняківців; два з них безпосередньо на виробництві.

5. Прискорити друкування пісенників, впорядкованих «Молодняком» («Співай—зови», та «За вугіль»).

6. Розробити плян видання ударних збірників художніх матеріялів, поставивши це питання на секретаріяті групи та погодившись з секретаріятом ЦБ.

7. Викликати на соціялістичне змагання творчістю і в роботі київську групу. Розробити умову соцзмагання і поставити на затвердження зборів.

8. Організувати постійну консультацію в справах літератури, виділивши відповідального товариша за цю справу.

9. Скликати чотири читацькі робітничі конференції.

10. Провести на заводах 10 диспутів про українську літературу, «Молодняк» і творчість окремих письменників.

11. Організувати виїзд бригади до колгоспного сектору приміської смуги Харкова.

12. Влаштувати два виїзди екскурсії на Дніпрельстан та на Донбас разом з ударниками.

13. Поставити питання перед ЦБ та МК ЛКСМУ про забезпечення п'яти творчих командировок харківських молодняківців на виробництво.

14. Погодившись з ЦБ та з Київ.-«Молодняком» зробити взаємне обслідування груп згідно з умовою соцзмагання.

В КИЄВІ ОРГАНІЗОВАНО ФІЛІЮ ФОРПУ

З ініціятиви Київської філії ВУСПП'у 9-го квітня загальні збори організованих